

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ & ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ»

Διπλωματική Εργασία
*Γλωσσικές στάσεις του αρβανιτόφωνου πληθυσμού στο Καναλάκι
Πρεβέζης και ο ρόλος της μετάφρασης στη διάσωση των
αρβανίτικων*

της Θεοδώρας Ματσαϊδώνη

A.M. Ξ2016303

Τριμελής επιτροπή

Μαρία Τσίγκου

Γιώργος Κεντρωτής

Σωτήρης Λίβας

Μάιος 2018

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την καθηγήτριά μου, Μαρία Τσίγκου, που με προέτρεψε να ασχοληθώ με το θέμα αυτό και με καθοδήγησε καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης της μεταπτυχιακής μου εργασίας. Επίσης, ευχαριστώ τους καθηγητές Σωτήρη Λίβα και Γιώργο Κεντρωτή, που δέχτηκαν να συμμετάσχουν στην τριμελή επιτροπή αξιολόγησης. Ιδιαίτερες ευχαριστίες θέλω να εκφράσω στους γονείς μου, και κυρίως στον πατέρα μου, Γιάννη, επειδή χωρίς τη βοήθεια και τη στήριξή του δεν θα είχε ολοκληρωθεί η παρούσα εργασία.

Δήλωση Αυθεντικότητας

Βεβαιώνω ότι η πτυχιακή εργασία είναι εξ' ολοκλήρου δικό μου έργο και κανένα μέρος της δεν είναι αντιγραμμένο από έντυπες ή ηλεκτρονικές πηγές, μετάφραση από ξενόγλωσσες πηγές και αναπαραγωγή από εργασίες άλλων ερευνητών ή φοιτητών. Για τη συγγραφή της πτυχιακής μου εργασίας δεν έχω χρησιμοποιήσει ολόκληρο ή μέρος έργου άλλου δημιουργού ή τις ιδέες και αντιλήψεις άλλου δημιουργού, χωρίς να γίνεται αναφορά στην πηγή προέλευσης (βιβλίο, άρθρο από εφημερίδα ή περιοδικό, άρθρο από επιστημονικό περιοδικό, ιστοσελίδα, κλπ.).

Ονοματεπώνυμο φοιτητή: Ματσαϊδώνη Θεοδώρα

Υπογραφή φοιτητή:

Ημερομηνία: 25/05/2018

Abstract

This paper deals with the sociolinguistic attitudes of the Arvanitika-speaking community in Kanalaki, Preveza in Epirus Region. The area has been occupied by Arvanites for over 400 years and various factors, such as underdeveloped transportation networks, low literacy etc. have contributed to the isolation of the speakers in their place of origin, thus forming a distinct local language. The present thesis, however, does not intent to record or analyze the linguistic features of Arvanitika. It mainly constitutes an attempt to explore the stances of its speakers, in face of the eminent danger of extinction –or shift– that the language is confronted with.

The survey conducted on the local population aims to bring an insight to the academic community regarding the tendencies of the speakers to inherit or preserve their language, their linguistic stances and their perception regarding Arvanitika's status and the degree to which the speakers seem to be satisfied from the steps taken by their fellow-citizens or the Greek state to protect this endangered language.

Keywords: Arvanitika, Kanalaki, linguistic stances, language shift, minority languages, corpora, language documentation

Λέξεις-κλειδιά: αρβανίτικα, Καναλάκι, γλωσσικές στάσεις, γλωσσική μετατόπιση, μειονοτικές γλώσσες, σώματα κειμένων, καταγραφή

Πίνακας Περιεχομένων

1	Εισαγωγή.....	6
1.1	Σκοπός.....	6
2	Θεωρητικό Πλαίσιο	7
2.1	Οι Αρβανίτες	7
2.2	Τα αρβανίτικα	8
2.3	Γλωσσική μετατόπιση	10
2.4	Εξαφάνιση της γλώσσας	12
2.5	Μειονότητες και μειονοτικές γλώσσες	14
2.6	Κριτική ανάλυση λόγου	16
3	Έρευνα Πεδίου	18
3.1	Το ερωτηματολόγιο.....	18
3.2	Ανάλυση Δεδομένων.....	19
3.2.1	Γραφήματα και στατιστικά στοιχεία.....	19
3.2.2	Σχόλια	39
4	Διατήρηση και διαίωνιση των αρβανιτικών.....	44
4.1	Ο ρόλος της μετάφρασης στη διαίωνιση των μειονοτικών γλωσσών.....	45
4.2	Καταγραφή της γλώσσας (Language Documentation)	46
4.3	Τι είναι τα σώματα κειμένων	47
4.4	Τα σώματα κειμένων στη μετάφραση.....	49
4.5	Σώματα κειμένων και διαίωνιση μειονοτικών γλωσσών	50
5	Επίλογος	52
	Βιβλιογραφία.....	53
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι.....	57
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ	62
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ.....	64

1 Εισαγωγή

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Επιστήμη της Μετάφρασης» του Τμήματος Ξένων Γλωσσών Μετάφρασης και Διερμηνείας. Πραγματεύεται τις γλωσσικές στάσεις του αρβανιτόφωνου πληθυσμού του Καναλακίου και διαρθρώνεται σε τρία βασικά μέρη. Το πρώτο είναι θεωρητικό και περιλαμβάνει μια σύντομη περιγραφή τόσο των αρβανίτικων, όσο και των Αρβανιτών. Ακόμη αναλύονται οι έννοιες της γλωσσικής μετατόπισης και γλωσσικής εξαφάνισης, ενώ αναφέρονται συνοπτικά και οι ευρωπαϊκές και εγχώριες γλωσσικές στρατηγικές που έχουν υιοθετηθεί αναφορικά με τις περιφερειακές και μειονοτικές γλώσσες. Το δεύτερο μέρος είναι ερευνητικό και στηρίχθηκε σε επιτόπια έρευνα μέσω συνεντεύξεων του αρβανιτόφωνου πληθυσμού στο Καναλάκι Πρεβέζης. Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν καταγράφηκαν και στη συνέχεια δημιουργήθηκαν γραφήματα για την εξαγωγή στατιστικών αποτελεσμάτων. Ακόμη, τα σχόλια των συνεντευξιζόμενων καταγράφηκαν και αναλύθηκαν με τη μέθοδο της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου για την ποιοτική διερεύνηση των στάσεων των ομιλητών προς τη γλώσσα. Το τρίτο μέρος ερευνά τον ρόλο της μετάφρασης στη διαίωνιση της γλώσσας, καθώς και τη χρήση της μετάφρασης στην καταγραφή της γλώσσας εν γένει και ειδικότερα στη δημιουργία σωμάτων κειμένων. Τέλος, το ερωτηματολόγιο παρατίθεται στο παράρτημα I, η απομαγνητοφώνηση των σχολίων της ερώτησης 7α στο παράρτημα II, ενώ το παράρτημα III περιλαμβάνει τα απομαγνητοφωνημένα γενικής φύσεως σχόλια των ερωτηθέντων που διατυπώθηκαν στα ελληνικά.

1.1 Σκοπός

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να μελετηθούν οι γλωσσικές στάσεις του ντόπιου, αρβανιτόφωνου πληθυσμού του Καναλακίου, ώστε να καταγραφεί η αυτο-αξιολόγησή τους σχετικά με το επίπεδο γνώσης των αρβανίτικων έχοντας ως σημείο αναφοράς την ελληνική, το κοινωνικό στάτους που αποδίδουν στα αρβανίτικα, αλλά και το περιβάλλον χρήσης τους. Επίσης, διερευνώνται οι προθέσεις των ατόμων σε σχέση με τη διαίωνιση των αρβανίτικων και ο βαθμός στον οποίο επιθυμούν τη μετάδοσή τους στις επόμενες γενιές. Σκοπός της επιτόπιας έρευνας που διεξήχθη στις 5 και 6 Απριλίου 2018 δεν ήταν μόνο να εξαχθούν συμπεράσματα για την τωρινή κατάσταση του συγκεκριμένου αρβανιτόφωνου πληθυσμού όσον αφορά το επίπεδο γνώσης και χειρισμού των αρβανίτικων, αλλά και να γίνει μια πρώτη εκτίμηση του κινδύνου εξαφάνισης που

διατρέχουν, καθώς η πρόθεση των ομιλητών εκτιμάται ότι θα διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο στο μέλλον των αρβανίτικων και θα καθορίσει σε μεγάλο βαθμό τη διάσωση ή την οριστική τους εξαφάνιση.

Για τους ερευνητικούς σκοπούς της παρούσας εργασίας χρησιμοποιήθηκαν συνεντεύξεις, οι οποίες βασίστηκαν σε γραπτά ερωτηματολόγια. Πριν από οποιαδήποτε απόπειρα σύνταξης των ερωτηματολογίων, ορίστηκαν σαφώς τα όρια των πληροφοριών που αναμενόταν να αντληθούν από την έρευνα. Καθορίστηκε το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας, σχηματίστηκαν οι ερευνητικές υποθέσεις και αποφασίστηκε ότι η πηγή πληροφόρησης για συλλογή υλικού θα ήταν και ο γραπτός και ο προφορικός λόγος (συνεντεύξεις, ερωτηματολόγια). Η μεθοδολογία σύνταξης, καταγραφής, ανάλυσης και σχολιασμού θα περιγραφεί συνοπτικά στη συνέχεια.

2 Θεωρητικό Πλαίσιο

2.1 Οι Αρβανίτες

Ιστορικά έχουν διατυπωθεί πολλές θεωρίες για την καταγωγή των Αρβανιτών και την προέλευση των αρβανίτικων. Σύμφωνα με τον Sasse (1999: 39) οι ομιλητές της Αρβανίτικης είναι απόγονοι των πρώιμων Αλβανών μεταναστών στην ύστερη Βυζαντινή περίοδο και σήμερα βρίσκονται διασκορπισμένοι σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας και κυρίως στηνότια και κεντρική Ελλάδα. Όπως αναφέρει ο Μπαλτσιώτης (2007: 21-22), στις αρχές του 19ου αιώνα τα αρβανίτικα μιλούσαν σε μεγάλο τμήμα του νομού Φθιώτιδας, στη νότια Εύβοια, στη βόρεια Άνδρο, στην Αττική, την Κόρινθο, την Αργολίδα, τα νησιά του Αργοσαρωνικού και την επαρχία της Τροιζήνας, στη δυτική Πελοπόννησο, την Αχαΐα, την βόρεια και ορεινή Ηλεία καθώς και στην Αρκαδία και την ανατολική Λακωνία. Ο ίδιος συγκαταλέγει στις αρβανιτόφωνες περιοχές και την Τσαμουριά, η οποία περιλαμβάνει αρκετούς οικισμούς της Ηπείρου και «καταλάμβανε τη δυτική πλευρά της επαρχίας Φιλιατών, όλη την επαρχία Θυάμιδος, το δυτικό μέρος του Σουλίου, όλη την επαρχία Μαργαριτίου, την περιοχή της Πάργας, το Φανάρι της Πρέβεζας και μερικά χωριά του Θεσπρωτικού, ενώ ήδη από το 1913, όταν η περιοχή ενσωματώθηκε στην Ελλάδα, στο νοτιοδυτικό άκρο του Νομού Ιωαννίνων η γλώσσα άρχισε να υποχωρεί ταχύτατα» (Μπαλτσιώτης 2007: 23), ενώ οι ντόπιοι πληθυσμοί δεν μιλούσαν αρβανίτικα αλλά την τσάμικη υποδιάλεκτο της τοσκικής (η ονομασία *Τσάμηδες* που προήλθε από τον ποταμό Θύαμη [σημ. ονομασία Καλαμάς] ο οποίος πιθανολογείται ότι έδωσε το όνομά του στην Τσαμουριά και τους Τσάμηδες). Επειδή όμως η ονομασία *Τσάμηδες* δεν είναι παγιωμένη και καθολικά αποδεκτή από την επιστημονική κοινότητα, καθώς ορισμένοι υποστηρίζουν ότι περιέχει και εθνοτικά / θρησκευτικά χαρακτηριστικά, ενώ άλλοι θεωρούν ότι ορίζεται

αποκλειστικά με γεωγραφικά κριτήρια, στην παρούσα εργασία χρησιμοποιείται η ευρύτερη ονομασία «αρβανιτόφωνος», χωρίς να υποδηλώνεται μέσω αυτής οποιοδήποτε εθνοτικούπόβαθρο ή άλλη πληροφορία σχετικά με την καταγωγή, την εθνικότητα, το θρησκευτικό, φυλετικό ή κοινωνικό υπόβαθρο των ατόμων αυτών.

Το Καναλάκι Πρεβέζης, στο οποίο στο οποίο διεξήχθη η έρευνα πεδίου για την παρούσα εργασία, αποτελεί σήμερα την πρωτεύουσα του Δήμου Πάργας, ο οποίος συστάθηκε το 2011 από τη συνένωση των δήμων Πάργας και Φαναρίου και αποτελεί σύγχρονη ελληνική κωμόπολη 3.000 κατοίκων περίπου. Στην περιοχή αυτή ομιλούνται ακόμη περιστασιακά τα αρβανίτικα, ενώ κυρίαρχη θέση στην κοινωνία έχουν τα ελληνικά.

Φαίνεται πως στις περιοχές της Ηπείρου έχει πλέον ατονήσει η ομιλία αρβανιτικών ή δεν υπάρχει αρκετά έντονη παρουσία αρβανιτόφωνων πληθυσμών. Για παράδειγμα, στον διαδικτυακό χάρτη του ethnologue¹ δεν εντοπίζονται στην Ήπειρο αρβανιτόφωνοι πληθυσμοί, αν και άλλες πηγές, όπως το πρότζεκτ *language diversity*² και το *euromosaic*³, περιλαμβάνουν και πόλεις ή χωριά της δυτικής πλευράς της Ηπείρου στις αρβανιτόφωνες περιοχές της Ελλάδας. Γενικότερα, λίγες πηγές αναφέρουν αρβανιτόφωνους πληθυσμούς στην περιοχή, ειδικότερα σε σύγκριση με την Αττική, την κεντρική Ελλάδα και την Πελοπόννησο, όπου η παρουσία τους είναι αδιαμφισβήτητη.

2.2 Τα αρβανίτικα

Τα αρβανίτικα είναι, σύμφωνα με τον Τσιτσιπή (Tsitsipis, 1991), μια γλωσσική ποικιλία της νότιας ή Τόσκικης διαλέκτου των αλβανικών και των ελληνικών. Σε ακαδημαϊκές μελέτες αλλά και σε διαφόρων ειδών βιβλιογραφικές αναφορές, η ορολογία που χρησιμοποιείται για να γίνει αναφορά στα αρβανίτικα δεν είναι τυποποιημένη, με αποτέλεσμα να προκύπτουν ονομασίες όπως *αρβανίτικη διάλεκτος*, *αρβανίτικη γλώσσα*, *ελληνο-αλβανική γλώσσα*, *Αλβανική γλώσσα του ελλαδικού χώρου* κ.ά, ενώ στη διεθνή βιβλιογραφία βρίσκουμε αναφορές στα αρβανίτικα ως *Arvanitika*, *Arvanitika Albanian*, *Arvanitic*, *Arberichte*, *Albanesisch*, *Greek-Albanian* ή ακόμη και *Arber*, *Arbresh*, *Arnaut*, *Škip*, *Shqipëri*, *Shqipni*⁴. Καθώς τα όρια των όρων «γλώσσα» και «διάλεκτος» δεν είναι

¹<https://www.ethnologue.com/country/GR/maps>

² <http://www.map.language-diversity.eu/>

³ <https://www.uoc.edu/euromosaic/web/homean/index1.html>

⁴ Με πληροφορίες από <http://www.endangeredlanguages.com/lang/3582> , http://www.language-archives.org/language/aat#other_resources1 και <https://www.ethnologue.com/language/aat>

πάντα σαφή και καθορίζονται συχνά με κριτήρια γλωσσολογικά, ιστορικά, γεωγραφικά αλλά και πολιτικά ή οικονομικά, στην παρούσα εργασία χρησιμοποιείται για τα αρβανίτικα ο όρος *γλώσσα*, όπως έχει οριστεί από τον Saussure (1915:16): «γλώσσα είναι ένα σύστημα σημείων που εκφράζουν ιδέες».

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο σε έκθεσή του (2013:5) κατατάσσει τις γηγενείς γλώσσες της Ευρώπης σε τέσσερις γενικές κατηγορίες: τις **αυτόχθονες**, που είναι γηγενείς αλλά όχι επίσημες γλώσσες κρατών, τις **αυτόχθονες και διασυννοριακές**, που είναι γηγενείς και εμφανίζονται σε πάνω από ένα κράτη αλλά που ταυτόχρονα δεν αποτελούν επίσημες γλώσσες ενός κράτους, τις **διασυννοριακές** γλώσσες που εμφανίζονται ως επίσημες γλώσσες ενός κράτους αλλά ως μειονοτικές γλώσσες σε άλλα, και τις **μη εδαφικές** γλώσσες, όπως τα Ρομανί. Σύμφωνα με τον ορισμό του Τσιτσιπή που προανέφερθηκε, τα αρβανίτικα ανήκουν στις αυτόχθονες γλώσσες της Ευρώπης. Ακόμη, τα αρβανίτικα είναι μια γλώσσα αποκλειστικά προφορική και δεν υπάρχει επίσημο και παγιωμένο σύστημα γραφής, αν και κατά καιρούς έχουν χρησιμοποιηθεί τρία αλφάβητα (λατινικό, αλβανικό, φωνολογικό) για την καταγραφή και μελέτη τους.

Αν και τα γλωσσικά και μορφοσυντακτικά στοιχεία των αρβανιτικών μοιάζουν πολύ με αυτά της αλβανικής, η πραγματολογική αντιστοιχία της γλώσσας συνάδει με την εκείνη της ελληνικής εφόσον έχουν διαμορφωθεί στο πλαίσιο της ελληνικής πραγματικότητας και ανταποκρίνονται στα ελληνικά ήθη, έθιμα και τον πολιτισμό. Επιπλέον, οι αρβανιτόφωνοι πληθυσμοί της Ελλάδας θεωρούν αδιαμφισβήτητη την ελληνική τους ταυτότητα κι επομένως κατατάσσουν τη γλώσσα τους στις διαλέκτους της ελληνικής. Παρ' όλα αυτά, όπως παρατηρεί ο Τσιτσιπής (2009a: 443-444) πολλές φορές οι αρβανιτόφωνοι ομιλητές υποδηλώνουν την ταυτότητά τους μέσω της προσωπικής ανωνυμίας «εμείς» αντιδιαστέλλοντάς την με το «εσείς» που αναφέρεται σε ελληνόφωνους πληθυσμούς. Με τον τρόπο αυτό αποστασιοποιούνται από το κυρίως μέρος των Ελλήνων κατατάσσοντας τους εαυτούς τους σε μια ξεχωριστή εθνοτική ομάδα. Ακόμη, πολλοί ομιλητές εναλλάσσουν γλωσσικούς κώδικες κατά τη διάρκεια της ομιλίας χρησιμοποιώντας ταυτόχρονα ελληνικά και αρβανίτικα ανάλογα με το περιεχόμενο όσων λέγονται. Σύμφωνα με τον ίδιο, οι δίγλωσσοι αρβανιτόφωνοι ομιλητές επιτρέπουν στον εθνικιστικό λόγο να εισχωρήσει στην συνείδησή τους σε διάφορα επίπεδα και μέσω διάφορων αντιφάσεων να διαμορφώσει την ταυτότητά τους (Τσιτσιπής, 2009a: 444). Επίσης, σε ορισμένες περιπτώσεις ο διαχωρισμός αυτός πηγάζει από την προσπάθεια της κοινότητας που χρησιμοποιεί μια μειονοτική γλώσσα να ασκήσει έλεγχο στην παράδοση και την ιστορία. Με τη διαφοροποίηση ορίζεται η οικεία γλώσσα ως επαρκής και αυτόνομη οντότητα, κι ως αυθεντική γλώσσα ανεπηρέαστη από τις εκάστοτε επιρροές. Ο Bucholtz

(2003: 404) ονομάζει την πρακτική αυτή «γλωσσικό απομονωτισμό». Σε ορισμένες περιπτώσεις επικρατεί η εθνική ταυτότητα των αρβανιτόφωνων Ελλήνων και σε άλλες δομείται μέσω του λόγου τοεθνοτικό υπόβαθρο. Η δεύτερη τάση χαρακτηρίζεται από τον Τσιτσιπή (2009a: 446) ως αντιγεμονική, υπό την έννοια ότι αποτελεί μια φωνή αντιστάσεως που βρίσκει ευκαιρία σε ορισμένες περιπτώσεις να αναδυθεί και να διεκδικήσει μια σαφώς καθορισμένη και διακριτή θέση για την κοινότητα σε αντιδιαστολή με την υπόλοιπη κοινωνία.

Τα τελευταία χρόνια στην περιοχή του Καναλακίου, όπως και στην ευρύτερη Ελλάδα γενικότερα, η χρήση των αρβανιτικών βρίσκεται σε ύφεση λόγω κοινωνικοπολιτικών και οικονομικών παραγόντων και εξαιτίας της γενικευμένης τάσης ομογενοποίησης και εκσυγχρονισμού της ελληνικής κοινωνίας. Πολλοί από τους εναπομείναντες ομιλητές γνωρίζουν μόνο βασικές και τυποποιημένες εκφράσεις στα αρβανίτικα και η γλωσσική τους ικανότητα είναι περιορισμένη. Ο Τσιτσιπής (1989: 119) χαρακτηρίζει τους ομιλητές αυτούς «τερματικούς» (terminalspeakers) σε αντίθεση με τους καλούς χειριστές της γλώσσας (fluentspeakers). Η συνεχής παραγκώνιση των αρβανιτικών από τους ομιλητές, την κοινωνία και το κράτος έχει οδηγήσει σε άμεσο κίνδυνο εξαφάνισης τη γλώσσα μέσω της γλωσσικής μετατόπισης των αρβανιτόφωνων πληθυσμών προς τα ελληνικά, διαδικασία η οποία θα αναλυθεί παρακάτω.

2.3 Γλωσσική μετατόπιση

Η γλωσσική μετατόπιση (μετακίνηση) και η διατήρηση των γλωσσών αποτελεί κεντρικό άξονα των σύγχρονων γλωσσολογικών, ανθρωπολογικών και κοινωνιογλωσσολογικών σπουδών. Στη μελέτη της διαδικασίας αυτής συμβάλλουν τόσο η μελέτη της γλωσσικής δομής, όσο και εκείνη της γλωσσικής πράξης, συμπεριλαμβανομένων των γλωσσικών ιδεολογιών, της κριτικής ανάλυσης και διάδρασης, όπως και παραγόντων μικρο/μακροκοινωνιολογίας. Στη μελέτη αυτή θίγονται επίσης θέματα που σχετίζονται με την αντίληψη του εαυτού και της κοινωνίας, και τη μελέτη του πώς εκλαμβάνουν αυτές οι κοινότητες την κοινωνιογλωσσολογική τους ταυτότητα και πώς την εκλαμβάνουν οι ακαδημαϊκοί και οι λόγιοι, κι ακόμη τι θεωρούν διατήρηση και αντίληψη της γλώσσας οι θεσμοί και τα όργανα εξουσίας.

Ο Tsitsipis (2009b: 2) γράφει ότι «μια γλώσσα μεταβάλλεται, όταν οι γλωσσικοί κώδικες που βρίσκονται υπό μελέτη είτε σταδιακά είτε πολύ ξαφνικά αντικαθίστανται από άλλες γλώσσες με δομικές συνέπειες στους γλωσσικούς κώδικες και στις κοινωνιοπολιτισμικές δομές των κοινωνιών που εμπλέκονται.» Η μετατόπιση και η διατήρηση είναι το δίπολο μιας σύνθετης διαλεκτικής. Τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα που προκύπτουν αφορούν τις συνθήκες οι οποίες ορίζουν τη

γλωσσική μεταβολή, τους παράγοντες που εμπλέκονται, τις δομές της γλώσσας που επηρεάζονται αλλά και την ιδεολογία που κρύβεται πίσω από τους παράγοντες που επηρεάζουν τη γλώσσα και του τρόπου που αυτοί επηρεάζουν ή επηρεάζονται από την πολιτική οικονομία της γλώσσας.

Στον ορισμό της γλωσσικής μετατόπισης από το την ιστοσελίδα ηλεκτρονικών λεξικών (π.χ. komvos⁵) διαβάζουμε ότι «ηγλωσσική μετατόπιση είναι το φαινόμενο κατά το οποίο μια γλωσσική κοινότητα (συνήθως δίγλωσση) υιοθετεί τη χρήση μιας νέας γλώσσας (συνήθως «ισχυρότερης»), ενώ ταυτόχρονα χάνει τη γλώσσα που χρησιμοποιούσε μέχρι τότε ως πρώτη. Παραδείγματα γλωσσικής μετατόπισης υπάρχουν πολλά και στον ελλαδικό χώρο (π.χ. από τις διαλέκτους προς την κοινή, από τα αρβανίτικα προς τα ελληνικά κ.ά). Τα αίτια του φαινομένου μπορούν να αναζητηθούν σε παράγοντες οικονομικούς –όπως αστικοποίηση, μετανάστευση, κοινωνική κινητικότητα-, δημογραφικούς –όπως περιορισμένος αριθμός ομιλητών- και θεσμικούς –όπως έλλειψη θεσμικής υποστήριξης της γλώσσας, αποκλεισμός της από την εκπαίδευση, τη διοίκηση, τα Μ.Μ.Ε. κλπ. Ένας άλλος παράγοντας που μπορεί να συντελέσει στη γλωσσική μετατόπιση είναι η στάση των ίδιων των ομιλητών απέναντι στη γλώσσα τους καθώς η υποτίμησή της μπορεί να οδηγήσει ευκολότερα στην υιοθέτηση της κυρίαρχης γλωσσικής ποικιλίας. Η μετατόπιση από τη μια γλώσσα στην άλλη περιλαμβάνει ένα διάστημα διγλωσσίας, κατά το οποίο η χρήση της πρώτης γλώσσας περιορίζεται σε μη δημόσιους χώρους (οικογένεια, στενό περιβάλλον), τους οποίους ωστόσο σταδιακά καταλαμβάνει η κυρίαρχη γλώσσα. Ο περιορισμός αυτός των πεδίων χρήσης της πρώτης γλώσσας οδηγεί και στον περιορισμό της γλωσσικής ικανότητας των ομιλητών μέχρι την τελική υιοθέτηση της κυρίαρχης γλώσσας.»

Όπως αναφέρεται παραπάνω, οι μεταβολές στις οποίες υπόκειται μια γλώσσα δεν οφείλονται αποκλειστικά στην επιρροή της κυρίαρχης γλώσσας. Επιπλέον, το είδος και η ποσότητα των γλωσσικών μετατοπίσεων δεν είναι πάντα ίδια σε όλες τις κοινωνιογλωσσικές περιστάσεις. Μια γλώσσα μπορεί να αντικατασταθεί σταδιακά από μια άλλη, από έναν κοινωνικά πιο ισχυρό γλωσσικό κώδικα, μέσω μιας ελάχισταδομικής αλλαγής, είτε αυτή αφορά τη γραμματική, είτε τη φωνολογία είτε το λεξιλόγιο. Από την άλλη πλευρά, μπορεί να συμβούν σημαντικές αλλαγές στη γλώσσα που χάνεται και τα νέα γλωσσικά μοτίβα να μην ταιριάζουν στα επίκτητα σχήματα που χρησιμοποιούνταν έως πρόσφατα για να εξηγήσουν δυναμικά γλωσσικά φαινόμενα. Για τη μελέτη της μετατόπισης μιας γλώσσας δεν μπορούμε να εστιάσουμε μόνο στις συντακτικές ή φωνολογικές αλλαγές που συντελούνται, αλλά και στη λειτουργική πλευρά της γλώσσας και τις αλλαγές στην κοινωνικοπολιτισμική δομή της κοινωνίας που μιλάει τη συγκεκριμένη γλώσσα.

Ακόμη όμως και όταν μια γλώσσα χάνεται, διατηρεί πολλές φορές τη λειτουργία της ως

⁵Ηλεκτρονικά Λεξικά της Ελληνικής από το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, <http://www.komvos.edu.gr/>

συμβόλουέκφρασης αλληλεγγύης μέσα σε μια κοινωνία. Αντιστοίχως, η εξαφάνιση της γλώσσας και η αφομοίωση των ομιλητών στο ηγεμονικό μονογλωσσικό περιβάλλον μιας χώρας στοχεύει στην ιδεολογική ενσωμάτωση του μειονοτικού πληθυσμού στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο μέσω της χρήσης της κυρίαρχης γλώσσας για τη δημιουργία κοινής ταυτότητας. Ο Τσιτσιπής (2003: 546), για παράδειγμα, αναφέρει πως ορισμένοι αρβανιτόφωνοι Έλληνες δήλωσαν σε συνεντεύξεις τους ότι έμαθαν να γράφουν και να μιλούν καλά ελληνικά κατά τη διάρκεια της θητείας τους στον στρατό, ο οποίος αποτελεί ισχυρό θεσμό δημιουργίας κοινής εθνικής ταυτότητας.

2.4 Εξαφάνιση της γλώσσας

Καθώς η διαδικασία γλωσσικής μετατόπισης συνεχίζει να υφίσταται και να κερδίζει έδαφος εδώ και αρκετές δεκαετίες, τα αρβανίτικα θεωρούνται πλέον ως γλώσσα υπό τον κίνδυνο εξαφάνισης. Όλο και περισσότεροι νέοι ομιλητές στρέφονται προς την αποκλειστική χρήση της επίσημης ελληνικής και εκδηλώνουν ολοένα και λιγότερο ενδιαφέρον για την εκμάθηση και ομιλία των αρβανιτικών. Ταυτόχρονα, υπάρχουν ελάχιστες ευκαιρίες, αλλά και ανύπαρκτα κίνητρα για την εκμάθηση και χρήση της γλώσσας. Ακόμη, ο Τσιτσιπής (1991:158) παρατηρεί ότι οι ομιλητές εκδηλώνουν αρνητικές ή ασαφείς στάσεις απέναντι στη γλώσσα και την επικείμενη εξαφάνισή της (Οι γλωσσικές στάσεις των ομιλητών θα διερευνηθούν περαιτέρω στο κεφάλαιο 3).

Στο *Κόκκινο Βιβλίο των Γλωσσών που απειλούνται με εξαφάνιση* (*Red Book of Endangered Languages*), το οποίο δημοσιεύτηκε το 1993, η UNESCO κατέτασσε τα αρβανίτικα στην ομάδα γλωσσών που βρίσκονται υπό σοβαρό κίνδυνο εξαφάνισης, βασιζόμενη στον ορισμό ότι μια γλώσσα κινδυνεύει όταν οι ομιλητές της παύουν να τη χρησιμοποιούν, τη χρησιμοποιούν σε ολοένα λιγότερους τομείς επικοινωνίας και σταματούν να την κληροδοτούν στις επόμενες γενιές, με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν νέοι ομιλητές, είτε ενήλικες είτε παιδιά. Το βιβλίο αυτό αντικαταστάθηκε αργότερα από τον *Ατλαντα των γλωσσών του κόσμου που κινδυνεύουν να εξαφανιστούν* (*Atlas of the World's languages in Danger*), στον οποίο επιχειρείται μια κατηγοριοποίηση των γλωσσών ανάλογα με τον βαθμό στον οποίο αυτές απειλούνται από εξαφάνιση. Τα επτά στάδια που διακρίνει είναι: α) ασφαλής, β) σταθερή αλλά απειλούμενη, γ) ευάλωτη, δ) σαφώς απειλούμενη με εξαφάνιση, ε) σοβαρά απειλούμενη με εξαφάνιση, στ) σε κρίσιμο βαθμό απειλούμενη με εξαφάνιση, ζ) έχει εκλείψει. Τα αρβανίτικα σύμφωνα με τον *Ατλαντα* εμπίπτουν στην πέμπτη κατηγορία των γλωσσών που απειλούνται σοβαρά με εξαφάνιση.

Σύμφωνα με τους Austin & Sallabank (2013: 313) «οι λόγοι που οδηγούν μια γλώσσα στην εξαφάνιση είναι σύνθετοι και τυπικά περιλαμβάνουν τη διαδικασία γλωσσικής μετατόπισης καθώς οι κοινότητες εγκαταλείπουν τις κληρονομηθείσες μειονοτικές γλώσσες για χάρη πιο ισχυρών

γλωσσών με μεγαλύτερη οικονομική, πολιτική και κοινωνική επιρροή. Οι γλώσσες αυτές συχνά συμπίπτουν με τις γλώσσες που ομιλούνται από τους γείτονές τους ή έχουν τη στήριξη της τοπικής, περιφερειακής ή εθνικής κυβέρνησης και του οικονομικού συστήματος». Για τον Baker (1996: 3) , οι στάσεις των ατόμων προς μια συγκεκριμένη μειονοτική γλώσσα μπορούν να επηρεάσουν τη διατήρηση της γλώσσας, την αναβίωσή της, τη γλωσσική μετατόπιση ή τον θάνατο της γλώσσας αυτής σε μια κοινωνία.

Ο Τσιτσιπής (2003: 547) αναγνωρίζει και αναλύει στο έργο του τέσσερις διαδικασίες που σχετίζονται με την σταδιακή εξαφάνιση των αρβανίτικων: την **περιθωριοποίηση** (marginalization), την **αποσπασματοποίηση** (fragmentation), την **καταστολή** (repression) και τη **μετουσίωση** (sublimation). Ως αποσπασματοποίηση ορίζεται λειτουργικός περιορισμός της απειλούμενης γλώσσας, η οποία δεν χρησιμοποιείται πλέον σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής, αλλά συνδέεται με το παρελθόν και η χρήση της περιορίζεται σε συγκεκριμένο περιβάλλον. Η περιθωριοποίηση λαμβάνει χώρα λόγω γεωγραφικών περιορισμών των ομιλούντων μειονοτικές γλώσσες πληθυσμών, αλλά και λόγω του επικοινωνιακού πλαισίου που θέτει σε ηγεμονική θέση την κυρίαρχη γλώσσα (στην περίπτωση μας τα ελληνικά έναντι των αρβανίτικων). Η θέση αυτή, όπως αναφέρει ο ίδιος, πηγάζει από μια μακρά περίοδο υποταγής και άρνησης της γλωσσικής ταυτότητας των αρβανιτόφωνων πληθυσμών, στην οποία σημαντικό ρόλο κατέχει το γεγονός ότι το αρβανίτικο ιδίωμα δεν έχει γραφή. Το χαρακτηριστικό αυτό συντελεί στην περαιτέρω αποσπασματοποίηση της γλώσσας και εκλαμβάνεται από τους χρήστες της ως σημάδι κατωτερότητας αφού, όπως αναφέρει ο Τσιτσιπής (2003: 553) «οι χρήστες συχνά εκφράζουν την σχεδόν ομόφωνη άποψη ότι τα αρβανίτικα δεν είναι ευλογημένα από τον Θεό, όπως τα ελληνικά». Όσον αφορά την ιδεολογική διαδικασία της μετουσίωσης, αυτή συνίσταται στην αντικειμενοποίηση της γλώσσας (reification ή objectification) στην οποία προβαίνουν οι χρήστες αποσυνδέοντάς την από το συναισθηματικό και χρηστικό της περιβάλλον. Ο Τσιτσιπής συνδέει τη διαδικασία αυτή με την αντιμετώπιση των αρβανίτικων από το ευρύτερο κομμάτι της κοινωνίας, που βλέπει τη γλώσσα ως στοιχείο της φολκλορικής παράδοσης ή ως πολιτικό και πολιτισμικό εμπόρευμα, θέτοντας σαφώς τα όρια του αποδεκτού και του μη αποδεκτού στην σφαίρα της καθιερωμένης γλώσσας.

Σύμφωνα με τον Joseph (1999:3-4), η εξαφάνιση της γλώσσας δεν επηρεάζει μόνο τους αρβανιτόφωνους Έλληνες, αλλά έχει ευρύτερες προεκτάσεις. Η γλωσσική ποικιλία στην Ελλάδα περιορίζεται καθώς οι Έλληνες οδηγούνται προς τη μονογλωσσία και εκλογικεύεται στον νου τους η αποκλειστική χρήση μίας «καθαρής» γλώσσας. Σύμφωνα με τον ίδιο, αυτή η σκέψη δικαιολογεί και στηρίζει κρατικές παρεμβατικές κινήσεις που θέτουν οποιαδήποτε άλλη γλώσσα ή διάλεκτο στο περιθώριο και προτάσσουν τη μονογλωσσία ως μέσο δημιουργίας εθνικής ταυτότητας και ενότητας. Έτσι, οι ομιλητές μειονοτικών γλωσσών βιώνουν κοινωνική απομόνωση και πολιτική

περιθωριοποίηση και απαρνούνται τη γλώσσα τους για να ομογενοποιηθούν με τους υπόλοιπους ομιλητές της ελληνικής και να ενσωματωθούν στην κοινωνία. Ακόμη, ο Joseph (1999:2) υποστηρίζει ότι πολλοί άνθρωποι βλέπουν δαρβινιστικά την εξαφάνιση των γλωσσών, με την έννοια ότι την θεωρούν φυσικό επακόλουθο για γλώσσες που δεν έχουν το συγκριτικό πλεονέκτημα ή την ικανότητα να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα, κι επομένως είναι ασθενέστερες. Έτσι, ως αυτοεκπληρούμενη προφητεία, η γλώσσα χάνεται γιατί είναι ακατάλληλη για να επιβιώσει και η ακαταλληλότητά της κρίνεται από το γεγονός ότι χάνεται. Δημιουργείται έτσι ένας φαύλος κύκλος σκέψης που δεν συνάδει με τις γλωσσολογικές θεωρίες που υποστηρίζουν ότι όλες οι γλώσσες είναι εγγενώς ισότιμες όσον αφορά τις δυνατότητές τους να εξυπηρετούν τις ανάγκες των χρηστών.

Σύμφωνα με τον Joseph (1999:4), τα αρβανίτικα, όπως και τα αλβανικά, προέρχονται από την τόσκινη διάλεκτο και έχουν αρκετά κοινά γλωσσικά χαρακτηριστικά. Ο ίδιος υποστηρίζει ότι τα αρβανίτικα ομιλούνται στην Ελλάδα εδώ και 700 χρόνια, ενώ ουσιαστικά η σύγχρονη μορφή των αλβανικών εμφανίστηκε στην Αλβανία τον 20^ο αιώνα. Ορισμένα μάλιστα αρχαϊκά χαρακτηριστικά των αρβανίτικων δεν μπορούν να βρεθούν πουθενά αλλού στην αλβανική. Επομένως, τα αλβανικά μπορούν να αποτελέσουν ένα πρακτικό σημείο αναφοράς για την κατανόηση στοιχείων των αρβανίτικων και αντίστροφα τα αρβανίτικα μπορούν να προσφέρουν επιπλέον στοιχεία για τα γλωσσικά χαρακτηριστικά και την εξέλιξη της αλβανικής γλώσσας. Έτσι, η εξαφάνιση των αρβανίτικων θα είχε αρνητικές συνέπειες και στη γλωσσική ποικιλομορφία της αλβανικής γενικότερα.

Τέλος, η απώλεια ενός γλωσσικού κώδικα μπορεί να παρομοιαστεί με αυτό που αποκαλούν οι βιολόγοι απώλεια βιοποικιλότητας στον τομέα τους (Kraus, 1992:1). Από αυτήν την άποψη η εξαφάνιση οποιασδήποτε γλώσσας αποτελεί πλήγμα στην πλήρη κατανόησή μας για την ανθρώπινη γλώσσα εν γένει. Όπως και με τα υπό εξαφάνιση είδη στη βιολογία, έτσι και με τις γλώσσες πολλές φορές λαμβάνονται μέτρα για την προστασία τους (καταγραφή, ενθάρρυνση ομιλητών για τη διαιώνιση της γλώσσας), αν και σε αυτό το επιχείρημα μπορεί να αντιταχθεί ότι μια τέτοια διαδικασία αντίκειται στους φυσικούς νόμους και είναι ατελέσφορη, γιατί αλλοιώνει τη φυσικότητα της γλώσσας.

2.5 Μειονότητες και μειονοτικές γλώσσες

Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει προβεί σε συγκεκριμένες ενέργειες για την καταγραφή και νομική κατοχύρωση και προστασία των μειονοτικών γλωσσών στην Ευρώπη, οι οποίες ωστόσο δεν είναι δεσμευτικές για τα κράτη μέλη. Ως «περιφερειακές ή μειονοτικές γλώσσες» ορίζονται στον Χάρτη

των Περιφερειακών ή Μειονοτικών Γλωσσών⁶ οι γλώσσες που:

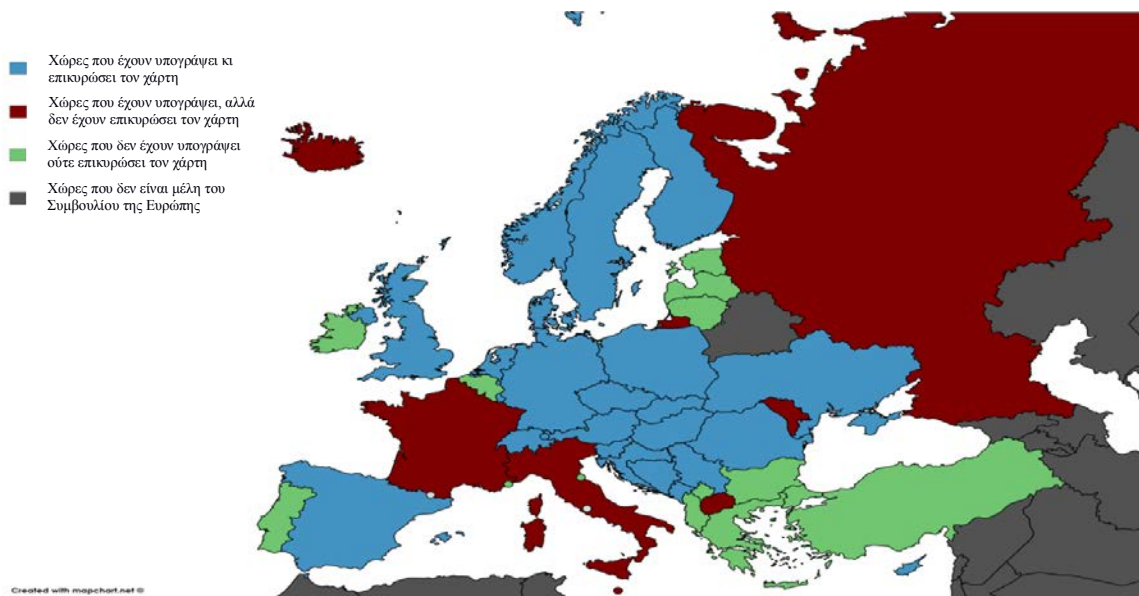
- α. παραδοσιακά χρησιμοποιούνται εντός ενός δεδομένου εδαφικού χώρου ενός Κράτους από πολίτες που συνιστούν μια ομάδα αριθμητικά μικρότερη από αυτή του ο υπόλοιπου πληθυσμού του κράτους, και είναι διαφορετικές από την επίσημη γλώσσα(-ες) αυτού του κράτους. Δεν περιλαμβάνει ούτε διαλέκτους της επίσημης γλώσσας ούτε τις γλώσσες μεταναστών.
- β. εδαφικός χώρος στον οποίο η περιφερειακή ή η μειονοτική γλώσσα χρησιμοποιείται, σημαίνει τη γεωγραφική περιοχή στην οποία η ανωτέρω γλώσσα αποτελεί τον τρόπο έκφρασης ενός αριθμού ανθρώπων τέτοιου που να δικαιολογεί την υιοθέτηση των διαφόρων προστατευτικών μέτρων προώθησης που προβλέπονται στο Χάρτη.
- γ. γλώσσες εκτός εδαφικού χώρου (ή μη εδαφικές γλώσσες) σημαίνει γλώσσες που χρησιμοποιούνται από πολίτες του κράτους, οι οποίες διαφέρουν από τη γλώσσα ή τις γλώσσες που χρησιμοποιούνται από τον υπόλοιπο πληθυσμό του Κράτους αλλά που, μολονότι παραδοσιακά χρησιμοποιούνται εντός του εδαφικού χώρου του Κράτους, δεν μπορούν να ταυτιστούν με μια συγκεκριμένη περιοχή αυτό.

Το ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου⁷ (Νοέμβριος 2013:2, Ζ) αναφέρει ότι «κάθε γλώσσα, συμπεριλαμβανομένων των γλωσσών που απειλούνται με εξαφάνιση, απηχεί μια ιστορική, κοινωνική, πολιτιστική γνώση και ικανότητες και έναν τρόπο σκέψης και δημιουργίας που αποτελούν μέρος του πλούτου και της πολυμορφίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τη βάση της ευρωπαϊκής ταυτότητας· συνεπώς, η γλωσσική πολυμορφία και η παρουσία γλωσσών που απειλούνται με εξαφάνιση σε μια χώρα θα πρέπει να θεωρείται πλεονέκτημα και όχι επιβάρυνση και, ως τέτοιο, θα πρέπει να υποστηρίζεται και να προωθείται». Η έκθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για τη γλωσσική ποικιλομορφία και τις υπό εξαφάνιση γλώσσες (2013:4) αναφέρει ακόμη πως «η διγλωσσία και η πολυγλωσσία θεωρούνται πλεονέκτημα στο πλαίσιο της δημιουργικότητας και της καινοτομίας. Οι γνωστικές δεξιότητες των ατόμων που μιλούν καλά περισσότερες από μία γλώσσες είναι αναγνωρισμένες. Έρευνες δείχνουν πως [τα άτομα αυτά] παρουσιάζουν μεγαλύτερη ικανότητα σε αποκλίνοντες τρόπους σκέψης, δημιουργικότητα και επικοινωνιακά αισθητήρια [Baker, 2011].»

⁶Όπως παρατίθεται στον Κυρωτικό Νόμο του Ευρωπαϊκού Χάρτη για περιφερειακές ή Μειονοτικές Γλώσσες, Άρθρο 39 (III) του 1993, Εφημερίδα της Κυπριακής Δημοκρατίας, σελ. 543.

⁷<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX%3A52013IP0350>

Εντούτοις, η ίδια έκθεση παρουσιάζει μια λίστα χωρών που έχουν υιοθετήσει προστατευτικές ρυθμίσεις για τις μειονοτικές γλώσσες, στις οποίες δεν περιλαμβάνεται η Ελλάδα. Πράγματι, έως τώρα, η Ελλάδα δεν έχει προβεί σε καμία επίσημη κίνηση για την αναγνώριση, προστασία και διαφύλαξη των αρβανίτικων και άλλων μειονοτικών γλωσσών, παρά τον κίνδυνο άμεσης εξαφάνισής τους. Στον παρακάτω χάρτη⁸ φαίνεται πως η Ελλάδα ανήκει στη μειοψηφία των χωρών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης που δεν έχουν υπογράψει ή επικυρώσει τον Χάρτη.

2.6 Κριτική ανάλυση λόγου

Η έρευνα στην οποία βασίστηκε το Κεφάλαιο 3 της παρούσας εργασίας έγινε με τη χρήση ερωτηματολογίων τα οποία περιείχαν ελεύθερες ερωτήσεις για να συμπληρώσουν ελεύθερα οι συμμετέχοντες ό,τι ήθελαν. Οι συνεντεύξεις τους στη συνέχεια απομαγνητοφωνήθηκαν και ο λόγος τους αναλύθηκε με σκοπό να κατανοήσουμε τις γλωσσικές στάσεις της κοινότητας του Καναλακίου. Ο λόγος αποτελεί τον τρόπο που γνωρίζουμε, αξιολογούμε και εκφράζουμε τον κόσμο και μπορεί να χρησιμοποιηθεί για αξιολόγηση της εξουσίας και της γνώσης, αλλά και ως μέσο αντίστασης και κριτικής. Ακόμη, χρησιμοποιείται στην καθημερινότητα για να χτίσει δύναμη και γνώση, για να ρυθμίσει και να κανονικοποιήσει, να αναπτύξει νέες γνώσεις και θέσεις εξουσίας αλλά και για να αυξήσει την επιρροή ή εξουσία ενός έθνους σε ένα άλλο. Σε κάθε κείμενο οι λέξεις, είτε γραπτές είτε προφορικές χρησιμοποιούνται για να συγκαλύψουν ένα ευρύτερο φάσμα νοημάτων και οι έννοιες

⁸Με στοιχεία από το Συμβούλιο της Ευρώπης, <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/148/signatures>

που συγκαλύπτονται με αυτές τις λέξεις δεν είναι ουδέτερες, αλλά ταυτίζονται με τις άμεσες κοινωνικές, πολιτικές και ιστορικές συνθήκες.

Δεδομένης της δύναμης του γραπτού και προφορικού λόγου, η μέθοδος της κριτικής ανάλυσης λόγου (ΚΑΛ) θεωρήθηκε ιδανική για την ανάλυσή των απομαγνητοφωνημένων σχολίων (υποκεφάλαιο 3.2.2), καθώς χρησιμοποιείται για να περιγραφεί, να ερμηνευθεί, να αναλυθεί και να ασκηθεί κριτική σε ένα κείμενο, το οποίο αντιμετωπίζεται ως φορέας ιδεολογικού περιεχομένου. Η κριτική ανάλυση λόγου ασχολείται με τη μελέτη και την ανάλυση γραπτού και προφορικού λόγου με σκοπό να αποκαλύψει τις λεκτικές πηγές δύναμης, κυριαρχίας, ανισότητας και συνεπώς τον τρόπο που αυτές οι πηγές ξεκινούν, διατηρούνται, αναπαράγονται και μεταμορφώνονται μέσα σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικο-οικονομικο-πολιτικο-ιστορικό πλαίσιο. Η μέθοδος αυτή δεν βλέπει τη γλώσσα ως κάτι γενικό και αφηρημένο, αλλά αντιμετωπίζει τις λέξεις ως αντικείμενα με νόημα σε ένα συγκεκριμένο ιστορικό, κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο, θέτοντας στο επίκεντρο τον εκπεφρασμένο λόγο, ο οποίος αποκαλύπτει τις κυρίαρχες ιδεολογίες που καθορίζονται και επιβάλλονται μέσα από τις διάφορες στοχευόμενες ή μη πρακτικές λόγου. Ακόμη, η ΚΑΛ αντιμετωπίζει τον λόγο ως μέσο άσκησης κοινωνικής πολιτικής και εργαλείο δημιουργίας συλλογικής ή ατομικής ιδεολογίας και κοινωνικής ταυτότητας.

Σύμφωνα με τη θεωρία του Fairclough (1989:4,35 και 2012:1,2) η ΚΑΛ επικεντρώνεται στη σχέση του λόγου με άλλα στοιχεία της κοινωνίας (π.χ. η σχέση λόγου-εξουσίας), είναι ιδεολογικά προσανατολισμένη σε κοινωνικά ευάλωτες ομάδες και στοχεύει στην κοινωνική αλλαγή και τη χειραφέτηση των ομάδων αυτών από τις καταπιεστικές πρακτικές που καθορίζονται από τον εκφερόμενο λόγο, ο οποίος μπορεί να αποτελέσει εργαλείο επιβολής μιας ομάδας σε μια άλλη. Ακόμη, η ΚΑΛ σχετίζεται με την ανατρεπτική μελέτη των δομών και των στρατηγικών που χρησιμοποιούνται από ορισμένες ομάδες ως μέσο κυριαρχίας στην κοινωνία. Με την έννοια αυτή προχωράει πέρα από τα μεθοδολογικά κριτήρια της παρατήρησης, της περιγραφής και της επεξήγησης. Σύμφωνα με τον VanDijk (1995: 20) τα μέσα ελέγχου και πρόσβασης του λόγου σχετίζονται στενά με την κοινωνική δύναμη. Έτσι, παρόλο που οι απλοί άνθρωποι έχουν ενεργή πρόσβαση και έλεγχο σε είδη λόγου όπως οι καθημερινές συζητήσεις με τα μέλη της οικογένειάς τους, τους φίλους ή τους συναδέλφους τους, κι από την άλλη έχουν παθητική πρόσβαση στον λόγο θεσμών και τα ΜΜΕ, η ελίτ έχει πρόσβαση και ελέγχει ένα τεράστιο εύρος του ανεπίσημου και επίσημου λόγου σε δημόσιους φορείς είτε σε γραπτή είτε σε προφορική μορφή. Για παράδειγμα, οι πολιτικοί έχουν τον έλεγχο στον λόγο της κυβέρνησης και του κοινοβουλίου αλλά και των ΜΜΕ. Οι δημοσιογράφοι ασκούν έλεγχο στον λόγο των ΜΜΕ και ενίοτε και σε άλλα μέσα, όπως συνέδρια, εκθέσεις, ανακοινώσεις τύπου κ.λπ. Γενικά η ελίτ ελέγχει τον λόγο σε μέσα που ασκούν μεγάλη επιρροή στην κοινωνία. Αυτός ο έλεγχος ορίζεται στο πλαίσιο της ισχυρής κοινωνικής και θεσμικής

τους θέσης ή λειτουργίας και αντίστροφα ο έλεγχός τους διατηρείται και αναπαράγεται από την πρόσβαση που έχουν σε ειδικές μορφές θεσμικού και δημόσιου λόγου. Πολλές φορές η επιρροή αυτή είναι νόμιμη και δικαιολογημένη, όμως η ΚΑΛ εστιάζει και αναλύει τις περιπτώσεις που αφορούν κατάχρηση εξουσίας στον τομέα αυτό. Έτσι, μελετάει τους τρόπους με τους οποίους η επιρροή και ο έλεγχος αυτών που ασκούν εξουσία είναι κοινωνικά ή ηθικά μη αποδεκτός (vanDijk, 1995:22). Η κριτική που έχει ασκηθεί στη μέθοδο αυτή εστιάζει κυρίως στον αρνητισμό που την χαρακτηρίζει, καθώς χρησιμοποιείται ως μεθοδολογία για να αναλύσει πρακτικές που αναδεικνύουν την παθογένεια της πολιτικο-οικονομικο-κοινωνικής κατάστασης που επικρατεί σε ένα περιβάλλον, κι όχι για να αναδείξει τον θετικό λόγο που λειτουργεί υπέρ των συμφερόντων των αδυνάτων.

3 Έρευνα Πεδίου

Η έρευνα πεδίου πραγματοποιήθηκε στο Καναλάκι Πρεβέζης στις 5 και 6 Απριλίου 2018. Στην έρευνα συμμετείχαν συνολικά 42 άτομα. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε μέσω συνεντεύξεων, οι οποίες βασίζονταν σε γραπτά ερωτηματολόγια. Οι συμμετοχή στα ερωτηματολόγια δεν ήταν προγραμματισμένη εκ των προτέρων και η προσέγγιση των πιθανών συμμετεχόντων έγινε κατά κύριο λόγο σε καφενεία του χωριού. Το ερωτηματολόγιο αποτέλεσε εργαλείο τυχαίας δειγματοληπτικής έρευνας όσον αφορά το φύλο και την ηλικία των συμμετεχόντων, με βασικό περιορισμό ωστόσο το –έστω και ελάχιστο– επίπεδο γνώσης των αρβανίτικων. Η δειγματοληψία ήταν τυχαία από το γενικό σύνολο του πληθυσμού του Καναλακίου, με εξαίρεση τους ανήλικους, που είχε αποφασιστεί εξ αρχής ότι δεν αποτελούν πιθανό πληθυσμιακό κομμάτι έρευνας της παρούσας εργασίας

3.1 Το ερωτηματολόγιο

Το ερωτηματολόγιο στο οποίο βασίστηκε η συνέντευξη είναι ημι-κατευθυνόμενο, υπό την έννοια ότι περιέχει και ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής (κλειστές ερωτήσεις), αλλά και ανοιχτές ερωτήσεις για ελεύθερο σχολιασμό, προσθήκες κ.λπ από την πλευρά του συνεντευξιαζόμενου. Οι κλειστές ερωτήσεις αποτελούνται κυρίως από ερωτήσεις διχοτόμησης, βαθμονόμησης και πολλαπλής επιλογής και δομήθηκαν σε κλίμακα Likert με πέντε διαβαθμίσεις (διαφωνώ απόλυτα – διαφωνώ μερικώς – ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ – συμφωνώ μερικώς- συμφωνώ απόλυτα). Το πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου περιέχει ερωτήσεις για καταγραφή προσωπικών στοιχείων (φύλο, ηλικία), το δεύτερο μέρος περιέχει ερωτήσεις αυτο-αξιολόγησης σχετικά με το επίπεδο γνώσης της γλώσσας (ελληνικά/αρβανίτικα), ενώ το τρίτο μέρος περιλαμβάνει ερωτήσεις σχετικά με το περιβάλλον χρήσης της γλώσσας. Στο τέταρτο μέρος οι ερωτηθέντες κλήθηκαν να απαντήσουν ερωτήσεις που αποσκοπούσαν στη διερεύνηση της στάσης των ομιλητών προς τη γλώσσα, ενώ στο πέμπτο μέρος

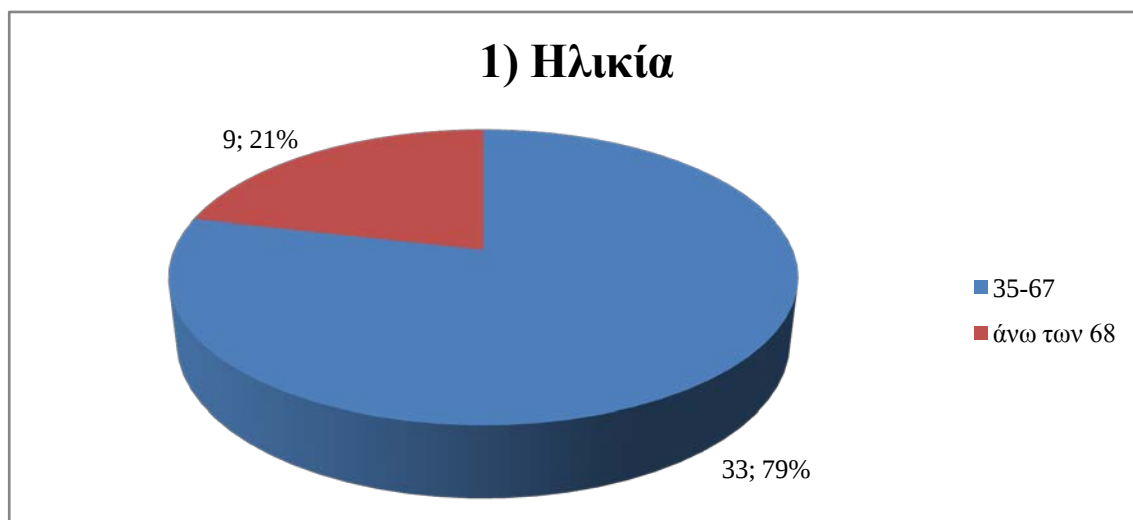
υπάρχουν ερωτήσεις σχετικά με τη διαίωνιση της γλώσσας. Στο τελευταίο μέρος του ερωτηματολογίου δόθηκε οι δυνατότητα να συμπληρώσουν ελεύθερα οι συμμετέχοντες ό,τι ήθελαν είτε στα αρβανίτικα είτε στα ελληνικά.

Τα ερωτηματολόγια των μαγνητοφωνημένων συνεντεύξεων αποδελτιώθηκαν, καταγράφηκαν και δημιουργήθηκαν στατιστικοί πίνακες με στόχο την εξαγωγή συμπερασμάτων. Από τις δυο ερωτήσεις ανοιχτού τύπου απομαγνητοφωνήθηκαν μόνο όσες απαντήθηκαν στα ελληνικά, και στη συνέχεια έγινε μια προσπάθεια εξαγωγής συμπερασμάτων μέσω της κριτικής ανάλυσης λόγου στο περιεχόμενο των σχολίων.

3.2 Ανάλυση Δεδομένων

3.2.1 Γραφήματα και στατιστικά στοιχεία

Δ) Προσωπικά Στοιχεία

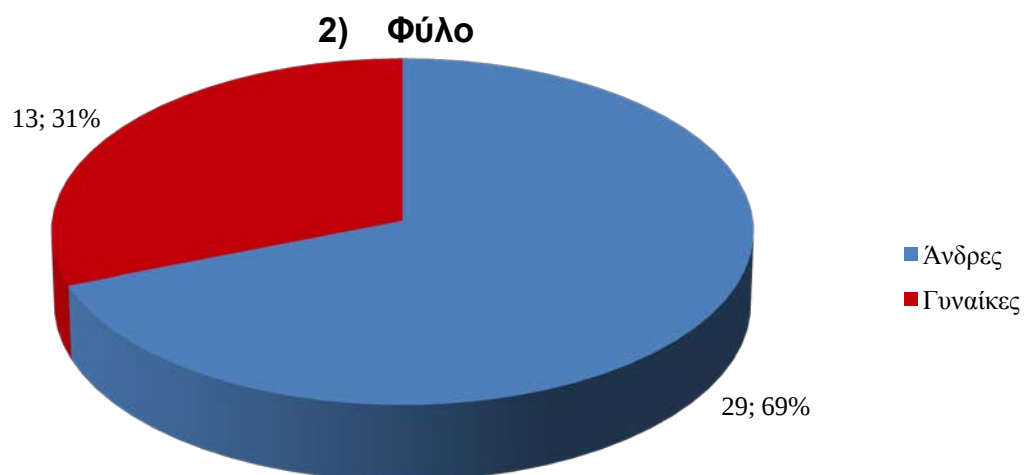

Γράφημα 1

Το ερωτηματολόγιο περιείχε μόνο τρεις βασικές ηλικιακές κατηγορίες, 18-35 ετών, 36-67 και άνω των 67. Μιας και η έρευνα έπρεπε να είναι σχετικά περιορισμένη, οι τρεις αυτές ηλικιακές ομάδες ορίστηκαν για να αντικατοπτρίζουν βασικές κατηγορίες ατόμων στη κοινωνία: η πρώτη ορίστηκε έως τα 35, ώστε να περιλαμβάνει τα ενήλικα άτομα που ακόμη σπουδάζουν ή βρίσκονται στα πρώτα βήματα της καριέρας τους ή δεν έχουν αποκτήσει ακόμη οικογένεια ή είναι νέοι γονείς, καθώς η ηλικία στην οποία τα άτομα ενός πληθυσμού γίνονται γονείς σηματοδοτεί και την αλλαγή γενιάς. Για

τον καθορισμού της ανώτατης ηλικίας χρησιμοποιήθηκαν οι έρευνες της CIA⁹(2014) που δείχνουν ότι η μέση ηλικία απόκτησης παιδιού για τις γυναίκες στην Ελλάδα είναι τα 29.8 έτη και της Eurostat ¹⁰(2015) που τοποθετεί την εν λόγω ηλικία στα 30.2 έτη. Δεδομένου ότι το ηλικιακό αυτό όριο συνεχώς αυξάνεται και ότι η αντίστοιχη ηλικία για τους άνδρες είναι τα 34.8 έτη¹¹, το ανώτατο όριο της κατηγορίας αυτής ορίστηκε στα 35 έτη. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει την ηλικία από τα 36 έως τα 67. Τέλος, ως τρίτη κατηγορία ορίστηκε εκείνη των ατόμων 67 ετών και άνω, καθώς τα 67 έτη είναι μια συμβατική ημερομηνία έναρξης της τρίτης ηλικίας.

Όπως φαίνεται από το παραπάνω γράφημα, δεν καταγράφηκε ούτε ένα άτομο ηλικίας μικρότερης των 35, που απάντησε στο ερωτηματολόγιο. Δεδομένης της προαπαιτούμενης γνώσης των αρβανίτικων ως απαραίτητης προϋπόθεσης για συμμετοχή στην έρευνα, το αποτέλεσμα υποδηλώνει ότι πλέον δεν υπάρχουν στην κοινότητα νέα άτομα, που να γνωρίζουν –έστω και ελάχιστα– αρβανίτικα. Το μεγαλύτερο μέρος των συμμετεχόντων κυμαίνεται στις ηλικίες από 36 έως 67 ετών, ενώ ένα σημαντικό ποσοστό ατόμων είναι άνω των 67 ετών.

Γράφημα 2

Παρόλο που το δείγμα ήταν τυχαίο, το ποσοστό των αντρών που απάντησαν στις ερωτήσεις ήταν υπερδιπλάσιο αυτού των γυναικών. Η συγκεκριμένη ερώτηση δεν είχε ως σκοπό να δημιουργηθούν δύο διακριτές ομάδες, ώστε να κατηγοριοποιηθούν αντίστοιχα οι ερωτήσεις, αλλά να υπάρχει η εκτίμηση του φύλου των ατόμων που απάντησαν ώστε να γνωρίζουμε τη σύσταση του πληθυσμού που συμμετείχε στην έρευνα. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι η μεγάλη αυτή απόκλιση δεν εξαρτάται

⁹The World Factbook, Greece, accessed at <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gr.html>

¹⁰

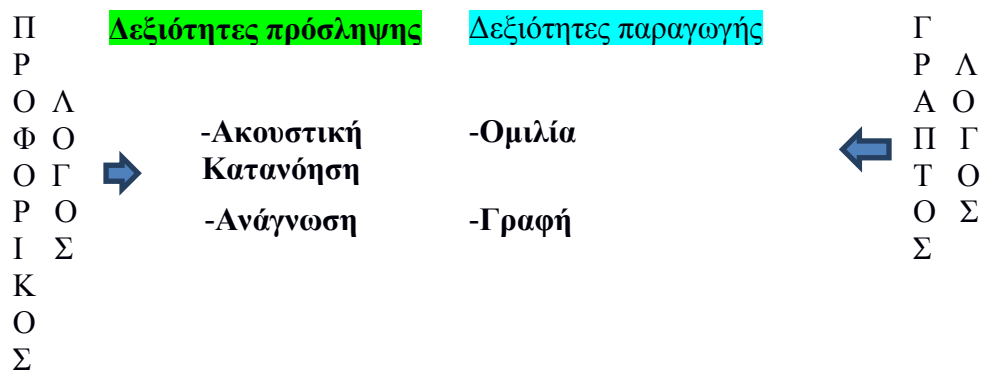
¹¹<https://www.demographic-research.org/volumes/vol31/6/31-6.pdf>

από το γεγονός ότι περισσότεροι είναι οι άνδρες παρά οι γυναίκες που μιλάνε/καταλαβαίνουν αρβανίτικα (που ήταν η βασική προϋπόθεση συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου), αλλά από παράγοντες όπως του χώρου και της χρονικής συγκυρίας. Υποθέτουμε λοιπόν ότι τα αποτελέσματα σχετικά με το φύλο επηρεάστηκαν από τους χώρους στους οποίους ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να συμμετάσχουν στην έρευνα (κατά κύριο λόγο διάφορα καφενεία και το πρακτορείο υπεραστικών λεωφορείων και κατά δεύτερο λόγο ένα βιβλιοπωλείο και οι οικίες κάποιων συμμετεχόντων). Οι χώροι αυτοί ακόμη και σήμερα είναι στην πλειονότητά τους ανδροκρατούμενοι, ιδιαίτερα σε κλειστές κοινωνίες, όπως το Καναλάκι. Άλλος παράγοντας που ίσως επηρέασε τη δειγματοληψία όσον αφορά το φύλο είναι το γεγονός πως όλες οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν τη Μεγάλη Πέμπτη και τη Μεγάλη Παρασκευή. Στη συγκεκριμένη περιοχή υπάρχει έντονη θρησκευτική παράδοση που κρατά απασχολημένες κυρίως τις γυναίκες καθ' όλη τη διάρκεια της Μεγάλης Εβδομάδας, επομένως είναι πιθανόν ένας από τους λόγους για τους οποίους ήταν λιγότερες οι γυναίκες που μπόρεσαν να συμμετάσχουν στην έρευνα.

II) Ερωτήσεις σχετικά με το επίπεδο γνώσης και χειρισμού της γλώσσας

Σε έρευνες για τη μελέτη της διγλωσσίας (bilingualism ή bilinguality) έχουν γίνει προσπάθειες για τον ορισμό της, καθώς και τον καθορισμό των κριτηρίων ένταξης μιας ομάδας ή ενός ατόμου εντός της κατηγορίας αυτής. Έχουν καταγραφεί πολλοί διαφορετικοί ορισμοί της διγλωσσίας, γεγονός που υποδεικνύει τις διαφορετικές προσεγγίσεις στον ορισμό της έννοιας, που αναφέρεται άλλοτε στη γλωσσική ικανότητα και άλλοτε στη χρήση της γλώσσας από τα άτομα. Σύμφωνα με τον Baker (1996: 3) τα δύο αυτά πεδία διαφέρουν, αφού ένα δίγλωσσο άτομο μπορεί να είναι σε θέση να μιλά δύο γλώσσες, αλλά στην ουσία να χρησιμοποιεί μόνο μία ή να ευνοεί τη χρήση της μίας έναντι της άλλης σε συγκεκριμένες καταστάσεις και περιβάλλοντα. Η ιδέα αυτή χρησιμοποιήθηκε και για τη σύνταξη του ερωτηματολογίου, που είχε ως στόχο να καθορίσει και την ικανότητα χρήσης των γλωσσών (ενότητα II), αλλά και το περιβάλλον και τη συχνότητα χρήσης τους (ενότητα III). Ακόμη, ο Baker (1996:5) κάνει μια κατηγοριοποίηση των γλωσσικών ικανοτήτων του δίγλωσσου ατόμου ως εξής: α) κατανόηση (listening), β) ομιλία (speaking), γ) ανάγνωση (reading) και δ) γραφή (writing), οι οποίες αντιστοιχούν σε δύο διαστάσεις [δεξιότητες πρόσληψης και δεξιότητες παραγωγής] και σε δυο ομάδες, τον προφορικό και γραπτό λόγο. Ο παρακάτω πίνακας¹² παρουσιάζει συνοπτικά αυτόν τον διαχωρισμό.

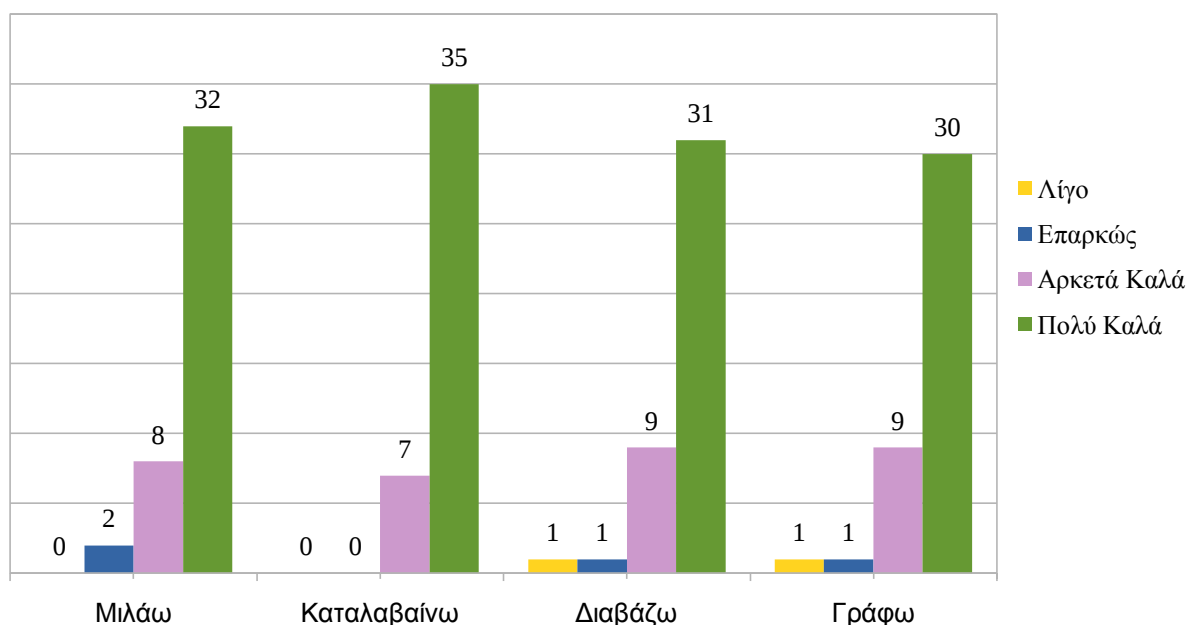
¹²Μεσοτοιχεία από το βιβλίο «Foundation of Bilingual Education and Bilingualism» σελ. 6, του Baker C.

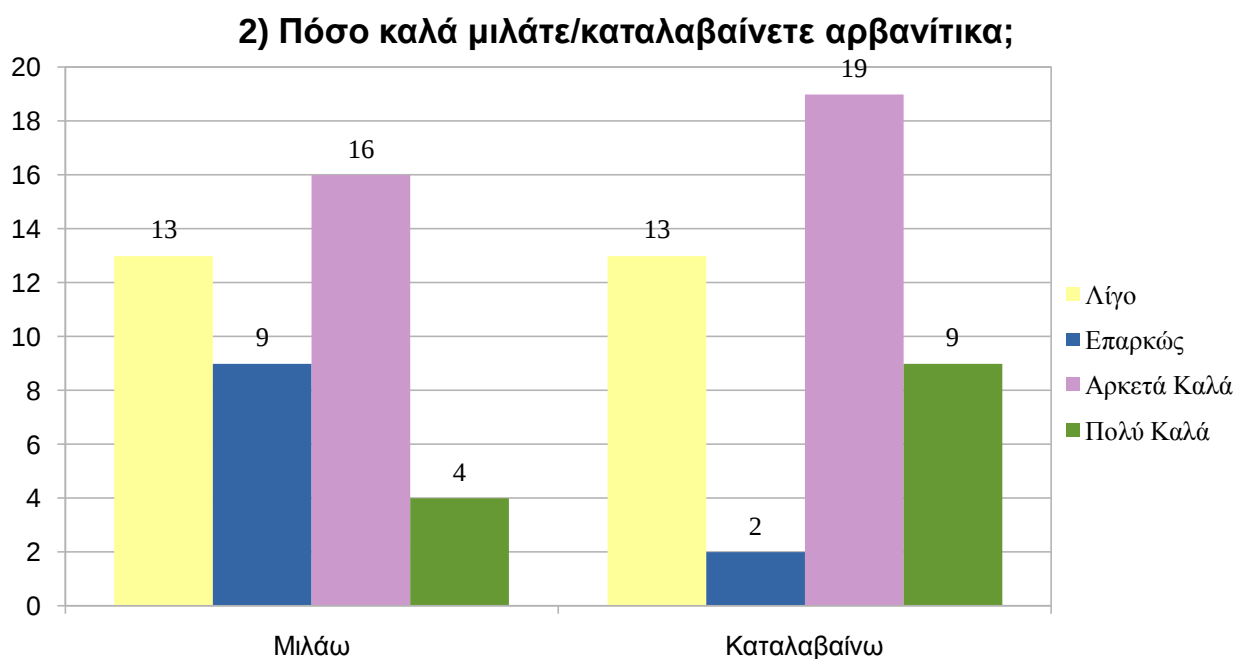
Εκτός από τις τέσσερις αυτές ευρεία αποδεκτές και παγιωμένες κατηγορίες δεξιοτήτων, υπάρχει ένα ακόμη πιθανό πέμπτο επίπεδο γλωσσικής ικανότητας, η γλώσσα που χρησιμοποιούμε στη σκέψη, δηλαδή στον εσωτερικό λόγο. Η κατηγορία αυτή μπορεί να αξιοποιηθεί στην έρευνα σχετικά με την τάση των δίγλωσσων να χρησιμοποιούν και τις δύο γλώσσες ως εργαλεία της σκέψης.

Ωστόσο, το μοντέλο που χρησιμοποιήθηκε για τη μελέτη των γλωσσικών ικανοτήτων του αρβανιτόφωνου πληθυσμού του Καναλακίου περιλαμβάνει ερωτήσεις βασισμένες μόνο στις τέσσερις κύριες κατηγορίες, με ορισμένες τροποποιήσεις, αφού τα αρβανίτικα δεν έχουν παγιωμένο σύστημα γραφής κι ως εκ τούτου δεν είχαν νόημα οι ερωτήσεις σχετικά με τον γραπτό λόγο.

1) Πόσο καλά μιλάτε/καταλαβαίνετε/διαβάζετε/γράφετε ελληνικά;

Γράφημα 3

Γράφημα 4

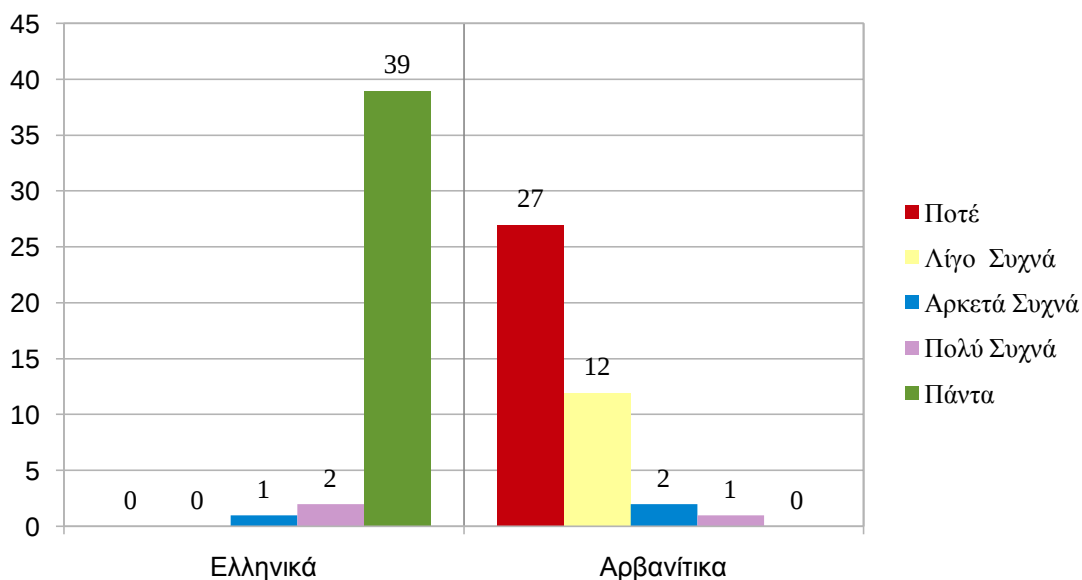
Η πλειονότητα των ερωτηθέντων αξιολόγησαν ως «πολύ καλή» την ικανότητά τους να χειρίζονται την ελληνική γλώσσα. Το χαμηλότερο ποσοστό παρατηρείται στον τομέα της γραφής, όπου μόλις 30 από τα 42 άτομα απάντησαν πως μπορούν να γράφουν «πολύ καλά» ελληνικά, ενώ 9 αξιολόγησαν την ικανότητα τους αυτή ως «αρκετά καλή». Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως μόνο η γραφή και η ανάγνωση, που είχαν και τις χαμηλότερες τιμές στο «πολύ καλά» είχαν από μία καταχώριση και στην ετικέτα «λίγο», γεγονός που καταδεικνύει γενικότερα πως οι ερωτηθέντες χειρίζονται καλύτερα τον προφορικό λόγο (μιλάω / καταλαβαίνω) σε σχέση με τον γραπτό. Ακόμη, η κατηγορία της ομιλίας είχε γενικά χαμηλότερη βαθμολόγηση σε σχέση με την κατηγορία της κατανόησης με 8 στα 42 άτομα να δηλώνουν ότι μιλάνε «αρκετά καλά» και 2 στα 40 «επαρκώς».

Στην αντίστοιχη ερώτηση για τα αρβανίτικα, οι κατηγορίες που κλήθηκαν να αξιολογήσουν οι ερωτηθέντες ήταν μόνο δύο (μιλάω / καταλαβαίνω), καθώς όπως προαναφέρθηκε τα αρβανίτικα είναι προφορική γλώσσα. Και στις δύο κατηγορίες η πιο συχνή αξιολόγηση ήταν «αρκετά καλά», ενώ και η κατηγορία «καταλαβαίνω» είχε υψηλότερα ποσοστά απαντήσεων για τα «αρκετά καλά» και «πολύ καλά». Μιας και, όπως εκτιμάται, η πλειονότητα των ομιλητών είναι τερματικοί, είναι αναμενόμενο να καταλαβαίνουν τα αρβανίτικα περισσότερο από όσο μπορούν να εκφραστούν σε αυτά.

III) Ερωτήσεις σχετικά με το περιβάλλον χρήσης της γλώσσας

Σε όλες τις ερωτήσεις της ενότητας III δόθηκε η επιλογή στους συμμετέχοντες να αξιολογήσουν τη συχνότητα χρήσης και των δύο γλωσσών, χωρίς να πρέπει υποχρεωτικά να επιλέξουν μόνο μία. Πρακτικά αυτό σημαίνει ότι, όπως θα φανεί και στη συνέχεια, μπορούσαν να απαντήσουν πως μιλάνε «πάντα» ελληνικά, αλλά και «πολύ συχνά» αρβανίτικα, γεγονός που μπορεί φαντάζει παράδοξο, αλλά ουσιαστικά πηγάζει από την επιθυμία των κατοίκων να κατατάσσουν πάντα πρώτη και σε ηγεμονική θέση την ελληνική. Οι ερωτήσεις δομήθηκαν με τέτοιο τρόπο, ώστε να μην νιώθουν οι ερωτηθέντες ότι καλούνται να επιλέξουν μία από τις δύο γλώσσες αποκλειστικά και σε σύγκριση με την άλλη, αλλά να μπορούν να αναλογιστούν με τι συχνότητα χρησιμοποιούν την εκάστοτε γλώσσα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να δίνονται συχνά απαντήσεις του τύπου «πάντα» για τα ελληνικά, που μπορεί να ερμηνευτεί ως αυτοματοποιημένη αντίδραση ή επιβεβλημένη από τις κοινωνικές νόρμες απάντηση. Επίσης, όταν καλούνταν να αξιολογήσουν τη συχνότητα με την οποία μιλάνε αρβανίτικα, ακόμη και αν οι ερωτηθέντες είχαν απαντήσει προηγουμένως πως πάντα μιλούν ελληνικά, στη συνέχεια προχωρούσαν σε απαντήσεις του τύπου «αρκετά συχνά» ή «πολύ συχνά» και για τα αρβανίτικα.

1) Τι γλώσσα μιλάτε στο σπίτι σας;

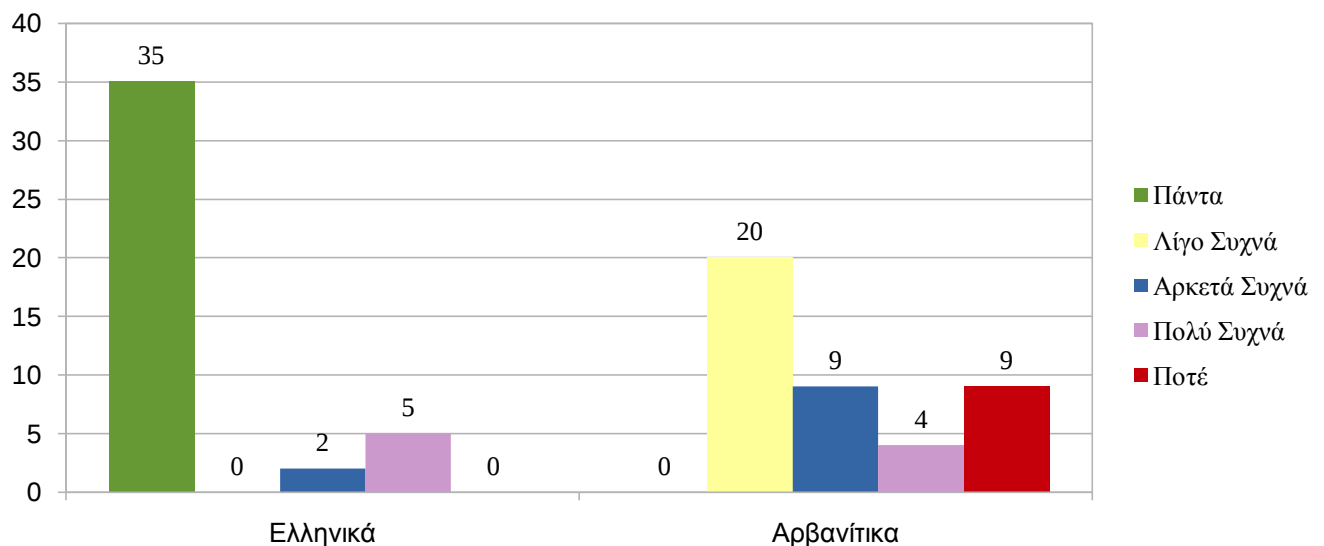

Γράφημα 5

Στη ερώτηση αυτή όλοι οι ερωτηθέντες απάντησαν ότι μιλάνε «πάντα»(39) «πολύ συχνά»(2) ή

«αρκετά συχνά»(1)ελληνικά στο σπίτι τους. Όσον αφορά τα αρβανίτικα, η πλειονότητα απάντησε πως ποτέ δεν μιλάνε αρβανίτικα, ενώ 12 άτομα ανέφεραν πως τα μιλάνε «λίγο συχνά» στο σπίτι τους. Τρία μόνο άτομα είπαν πως μιλάνε «αρκετά συχνά» ή «πολύ συχνά» αρβανίτικα κατ' οίκον. Φαίνεται λοιπόν πως η κυρίαρχη γλώσσα που χρησιμοποιείται εντός της οικίας είναι τα ελληνικά. Στο γεγονός αυτό συμβάλλουν δύο σημαντικοί λόγοι, όπως φαίνεται από τις επόμενες ερωτήσεις: α) μεγάλο ποσοστό των κατοίκων δεν θέλει τα νεότερα μέλη της οικογένειάς τους να μιλάνε/καταλαβαίνουν αρβανίτικα και β) το Καναλάκι είναι μια κωμόπολη με αρκετά μεγάλη οικονομική ανάπτυξη. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η περιοχή να είναι εύκολα προσβάσιμη, και να είναι πολύ συχνό φαινόμενο τα τελευταία χρόνια ο γάμος με μη αρβανιτόφωνα άτομα. Ακόμη και παλαιότερα, ορισμένα από τα γειτονικά χωριά δεν ήταν αρβανιτόφωνα, οπότε πάλι προέκυπταν γάμοι αρβανιτόφωνων και ελλήνοφωνων. Όπως αναφέρει στα σχόλιά της μια γυναίκα «Ετούτος δω [ο σύζυγός της] δεν τα ξέρει και τα παιδιά δεν τα ξέρουν, με ποιον να τα μιλήσω;» Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι σε οικογένειες που ο ένας γονιός δεν μιλάει τη γλώσσα, ενώ ταυτόχρονα και οι δύο μιλάνε ελληνικά, είναι πολύ δύσκολο να επικρατήσουν ως κυρίαρχη γλώσσα τα αρβανίτικα.

2) Τι γλώσσα μιλάτε στις καθημερινές εξωτερικές δραστηριότητές σας στο χωριό (καφέ, βόλτα, ψώνια);

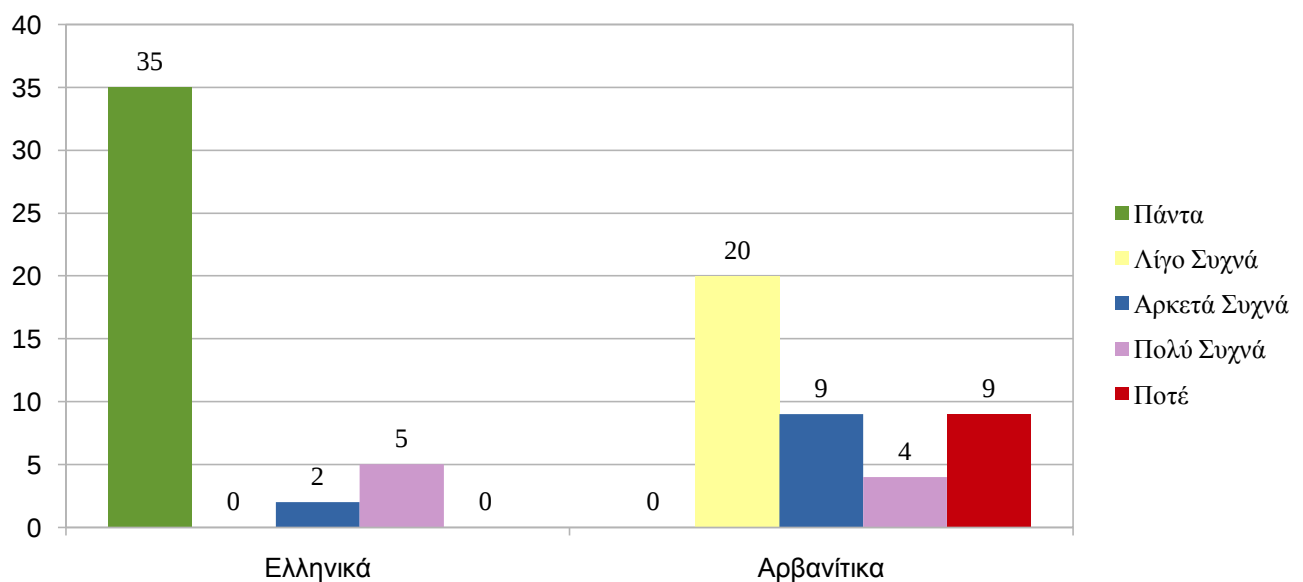

Γράφημα 6

Αν και πάλι υπάρχει δυναμική αξιολόγηση των ελληνικών ως γλώσσας που μιλιέται «πάντα» από

τους περισσότερους ερωτηθέντες στις καθημερινές δραστηριότητες στο χωριό, η χρήση των αρβανίτικων είναι σε αυτή την περίπτωση πολύ πιο συχνή, αφού το ποσοστό των ατόμων που ισχυρίζονται ότι δεν την μιλάνε «ποτέ» μειώνεται στα 9 άτομα. Το 48% των ερωτηθέντων απάντησε ότι τα μιλάει «λίγο συχνά», ενώ 13 στα 42 άτομα απάντησαν ότι σε αυτήν την περίπτωση μιλάνε αρβανίτικα «αρκετά συχνά» ή «πολύ συχνά». Η διαφορά των στατιστικών με εκείνατης προηγούμενης ερώτησης είναι εμφανώς μεγάλη και δηλώνει ότι παρόλο που τα ελληνικά είναι και σε αυτόν τον τομέα η ηγεμονική γλώσσα, η πλειονότητα των κατοίκων χρησιμοποιεί και τα αρβανίτικα στις καθημερινές δραστηριότητες της κοινότητας. Από τις απαντήσεις αυτές μπορούμε να εξάγουμε ήδη το συμπέρασμα ότι τα αρβανίτικα είναι γλώσσα κοινωνικής συναναστροφής και αποτελεί έναν κώδικα επικοινωνίας για τους κατοίκους της κοινότητας στις καθημερινές τους συνδιαλλαγές.

3) Τι γλώσσα μιλάτε στον χώρο εργασίας σας;

Γράφημα 7

Ο εργασιακός χώρος φαίνεται να είναι ένας ακόμη από τους τομείς όπου τα ελληνικά αποτελούν κυρίαρχη γλώσσα, χωρίς ωστόσο να αποκλείεται εντελώς η χρήση των αρβανίτικων, αφού συνολικά 79% των ερωτηθέντων απάντησαν ότι χρησιμοποιούν τη γλώσσα σε κάποιο βαθμό, ενώ μόνο 9 στους 42 δήλωσαν πως δεν την χρησιμοποιούν ποτέ στον χώρο εργασίας τους. Ακόμη, στα σχόλιά τους (4 και 5, σελ 65) δύο από τους ερωτηθέντες δήλωσαν ότι χρησιμοποιούν τα αρβανίτικα, επειδή συχνά στη δουλειά τους έρχονται σε επαφή με Αλβανούς. Η διατύπωση αυτή μας επιτρέπει να

βγάλουμε δύο συμπεράσματα. Πρώτον, υπάρχει σαφής εθνική διάκριση των αρβανιτόφωνων Ελλήνων και των Αλβανών και δεύτερον ότι οι αρβανιτόφωνοι ομιλητές είναι σε θέση να επικοινωνούν ικανοποιητικά με ομιλητές της αλβανικής. Επίσης, με βάση άλλα σχόλια που διατυπώθηκαν από τους συμμετέχοντες και τα οποία θα αναλύσουμε στη συνέχεια, δεν υπάρχει πάντα διαχωρισμός ανάμεσα στα αρβανίτικα και τα αλβανικά, τα οποία πολλοί εκλαμβάνουν ως μία και την αυτή γλώσσα.

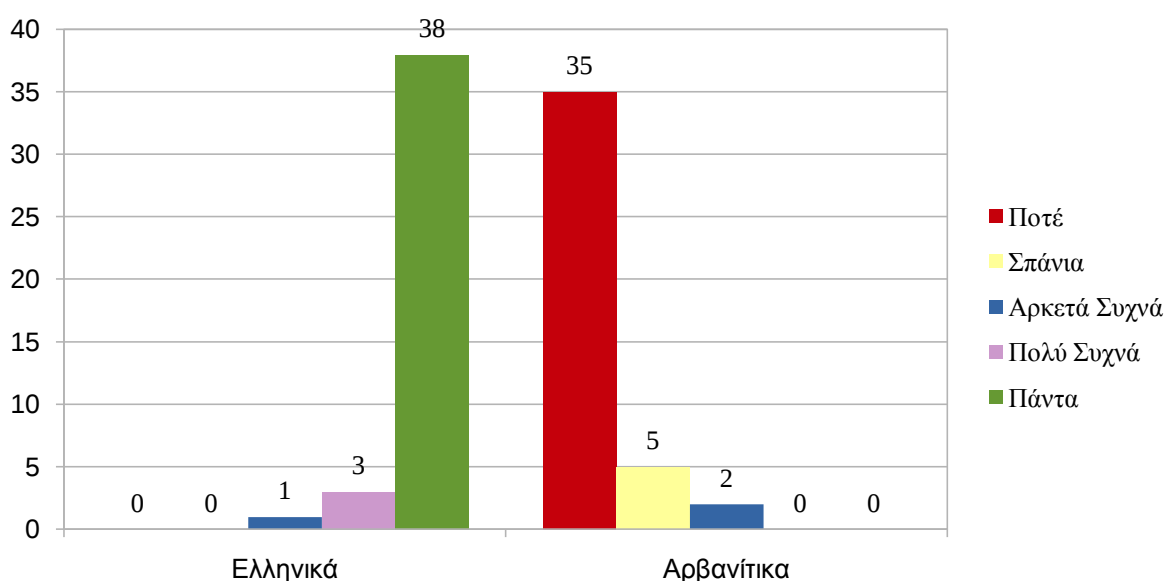

Γράφημα 8

Όλοι οι ερωτηθέντες ανεξαιρέτως απάντησαν ότι δεν χρησιμοποιούν ποτέ αρβανίτικα σε δημόσιες υπηρεσίες, αλλά περιορίζονται αποκλειστικά και μόνον στη χρήση των ελληνικών. Το αποτέλεσμα αυτό συνάδει με τις θεωρίες των βιβλιογραφικών πηγών, που αναφέρουν ότι τα αρβανίτικα υπέστησαν πρακτικές καταπίεσης και εξαφάνισης από το ελληνικό κράτος. Ο τομέας των δημόσιων υπηρεσιών γενικά καταρτίζει τους κανονισμούς λειτουργίας του και ρυθμίζει τις πρακτικές του με βάση τις «εντολές» του ελληνικού κράτους. Οι δημόσιες υπηρεσίες καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα ειδικοτήτων και αποτελούν συχνά αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας των κατοίκων της Ελλάδας. Ακόμη, η απλή δημοτική ελληνική γλώσσα, που νομοθετήθηκε το 1976, είναι η μόνη αποδεκτή επίσημη γλώσσα της εκπαίδευσης και της δημόσιας διοίκησης στην Ελλάδα, επομένως είναι λογικό οι δημόσιες υπηρεσίες να υιοθετούν αποκλειστικά τη χρήση αυτής. Ωστόσο, είναι αξιοπερίεργο ότι ακόμη και σε μικρές κοινωνίες, όπως αυτή του Καναλακίου Πρεβέζης, όπου φαίνεται πως η πλειονότητα των κατοίκων χρησιμοποιούν τα αρβανίτικα στις καθημερινές τους

δραστηριότητες, έχει αποκλείσει εντελώς τη γλώσσα από οποιαδήποτε εκδοχή του δημόσιου τομέα, π.χ κέντρο υγείας, αστυνομία, κέντρο εξυπηρέτησης πολιτών, εφορία κ.ά. Στην ερώτηση αυτή δεν υπάρχει συγκεκριμένη αναφορά σε πρόσωπα, αλλά μόνο στον χώρο γενικότερα των δημόσιων υπηρεσιών, όπου φυσικά οι ομιλητές μπορούν να απευθύνονται και σε άτομα που δεν εργάζονται εκεί ως δημόσιοι υπάλληλοι. Προφανώς όμως ούτε σε αυτή την περίπτωση χρησιμοποιούν για τη μεταξύ τους επικοινωνία τα αρβανίτικα, πιθανόν λόγω απαξίωσης της γλώσσας, την οποία κρίνουν ακατάλληλη για χρήση σε επίσημους δημόσιους φορείς, αφού όπως αναφέρει ένας από τους ερωτηθέντες στα σχόλια «αυτή είναι της πλάκας γλώσσα».¹³

5) Τι γλώσσα μιλάτε στον χώρο της εκκλησίας;

Γράφημα 9

Μετά την ερώτηση για τη γλώσσα που χρησιμοποιούν οι ομιλητές στις δημόσιες υπηρεσίες, η ερώτηση σχετικά με τη χρήση της στον χώρο της εκκλησίας έχει το αμέσως μεγαλύτερο ποσοστό απαντήσεων στην κατηγορία «ποτέ» για τα αρβανίτικα. Η θρησκεία και οι θρησκευτικοί χώροι έχουν συνδεθεί άμεσα με την ελληνική ταυτότητα, καθώς η θρησκεία και η γλώσσα αποτελούν τα δύο βασικά χαρακτηριστικά που δομούν τις εθνικές ταυτότητες. Σε θρησκευτικούς χώρους, ιδίως στην Ελλάδα, θεωρείται απαραίτητη ως επί το πλείστον η «κόσμια» και «σοβαρή» παρουσία των πιστών. Η παρουσία αυτή συνδέεται άμεσα και με την χρήση «ορθής» και αποδεκτής γλώσσας, που

¹³Σχόλιο 10, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II.

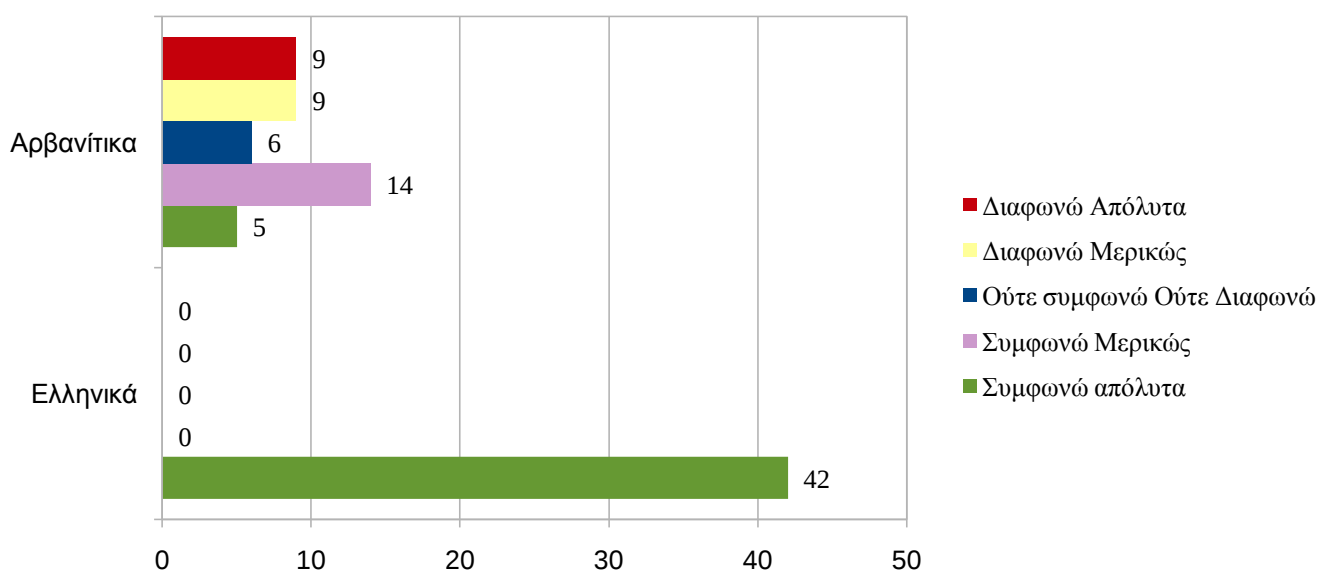
αποκλείει από το πλαίσιο τα αρβανίτικα, δεδομένης της αντίληψης και της στάσης της κοινωνίας και της πολιτείας προς αυτά. Ο χώρος της εκκλησίας, εκτός από τη θρησκευτική του λειτουργία, αποτελεί και χώρο συνάθροισης και σημαντικό τμήμα της κοινωνικής ζωής του χωριού. Επομένως, η χρήση ή ο αποκλεισμός των αρβανίτικων από τον τομέα αυτόν αποτελεί κύριο παράγοντα επιβίωσης ή εξαφάνισής τους. Σε σχόλιό του σχετικά με τον λόγο για τον οποίο δεν επιθυμεί να διαγωνιστούν τα αρβανίτικα, ένας εκ των ερωτηθέντων δήλωσε πως είναι ορθόδοξος¹⁴, κάνοντας έτσι έναν συσχετισμό ελληνικών-ορθοδοξίας. Λαμβάνοντας υπόψη ότι από την πλευρά της Εκκλησίας δεν έχει γίνει προσπάθεια μετάφρασης των ιερών κειμένων στα αρβανίτικα, ούτε έχει ποτέ παροτρυνθεί ή έστω θεωρηθεί αποδεκτή η ομιλία σε άλλες γλώσσες πέραν της ελληνικής στα εκκλησιαστικά μυστήρια –όπως η εξομολόγηση- είτε από τους πιστούς είτε από το ιερατείο, φαίνεται πως τα ελληνικά έχουν τον ρόλο ηγεμονικής γλώσσας και σε αυτόν τον τομέα, ενώ τα αρβανίτικα είναι πλήρως περιθωριοποιημένα και η χρήση τους θεωρείται ακόμη και βλάσφημη από τους ίδιους τους ομιλητές.

Σε αντίστοιχη έρευνα της Kordi (2012:551) σχετικά με τις μειονοτικές γλώσσες στην Κροατία, το ερωτηματολόγιο περιελάμβανε και μια ερώτηση για τη γλώσσα στην οποία τα άτομα προσεύχονται (με εκπεφρασμένο ή εσωτερικό λόγο). Η ερώτηση αυτή δίνει τη δυνατότητα στον ερευνητή να λάβει πληροφορίες και για το πέμπτο επίπεδο γλωσσικών δεξιοτήτων των ομιλητών. Τέτοιες ερωτήσεις, ωστόσο, δεν αποτέλεσαν μέρος του παρόντος ερωτηματολογίου, καθώς η μελέτη ήταν εστιασμένη στην στάση των ατόμων προς τα αρβανίτικα, όσον αφορά τη χρήση της σε διάφορες περιπτώσεις κοινωνικής συναναστροφής αλλά κι επειδή η συγκεκριμένη γλωσσική διάσταση χρήζει διαφορετικής προσέγγισης. Εντούτοις, το πεδίο αυτό αποτελεί ενδιαφέρον αντικείμενο έρευνας και μελέτης σε δίγλωσσους πληθυσμούς.

¹⁴Σχόλιο 12, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II

IV) Ερωτήσεις Σχετικά με τις Στάσεις των Ομιλητών προς τη Γλώσσα

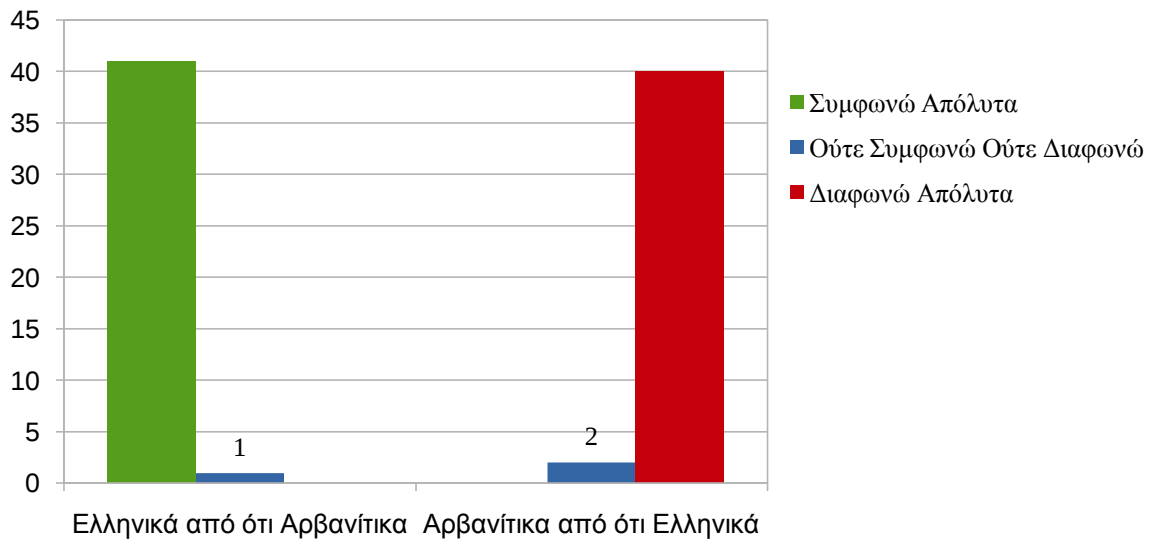
1) Είναι σημαντικό για εμένα να μιλάω/καταλαβαίνω καλά...

Γράφημα 10

Η συγκεκριμένη ερώτηση δεν εξετάζει εάν οι ερωτηθέντες επιθυμούν απλώς να γνωρίζουν τη γλώσσα, αλλά κατά πόσο είναι σημαντικό γι' αυτούς να τη χρησιμοποιούν με ευχέρεια να μιλάνε, δηλαδή, και να καταλαβαίνουν, καλά ελληνικά ή αρβανίτικα. Για όλους ανεξαρτήτως τους ερωτηθέντες κρίνεται απολύτως επιθυμητή η καλή γνώση χειρισμού της ελληνικής· αποτέλεσμα αναμενόμενο, αφού στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία η μόρφωση παίζει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στην αξιολόγηση του κοινωνικού στάτους ενός ατόμου και η ορθή χρήση του λόγου αποτελεί δείγμα μορφωτικού επιπέδου. Ακόμη, σε αρβανιτόφωνες κοινότητες, όπου τα αρβανίτικα κατέχουν τόσο χαμηλό στάτους, είναι λογικό οι ομιλητές να αξιολογούν πολύ θετικά την καλή γνώση της ελληνικής γλώσσας, γεγονός που τους δίνει τη δυνατότητα άλλωστε να δηλώσουν ότι «είναι Έλληνες». Ωστόσο, ένα ποσοστό της τάξης του 45% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι «συμφωνεί» ή «συμφωνεί μερικώς» με την ερώτηση πως είναι σημαντική η ικανότητα να μιλάνε και να καταλαβαίνουν καλά τα αρβανίτικα, γεγονός που καταδεικνύει πως τα αρβανίτικα έχουν ακόμη ενεργό ρόλο στην επικοινωνία εντός της κοινότητας για κάποια μέλη της.

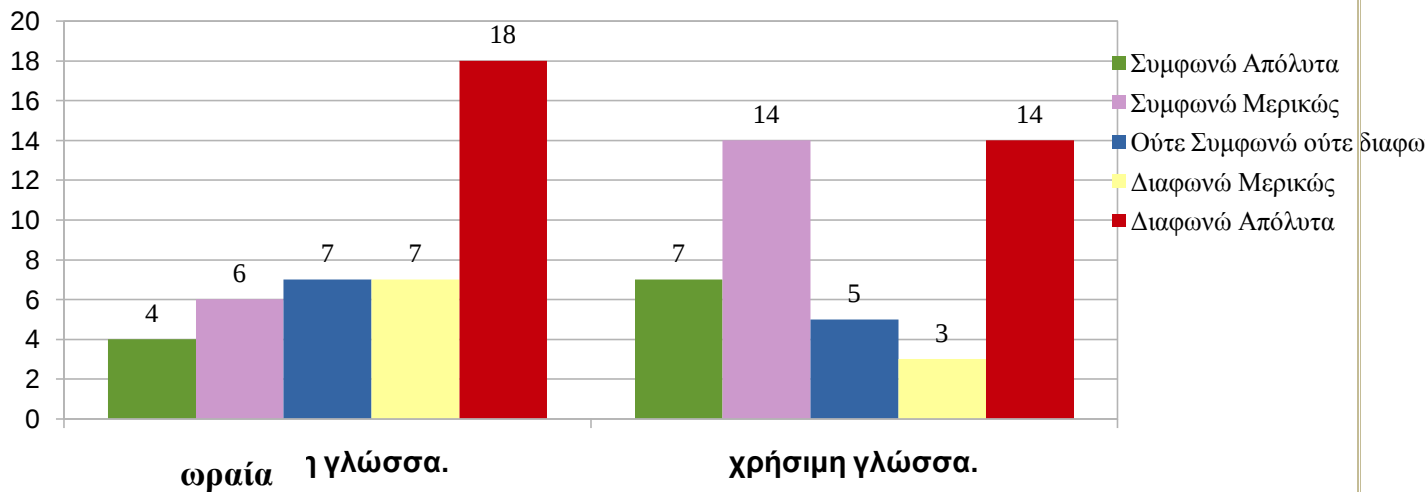
2) Είναι σημαντικό για εμένα να μιλάω/καταλαβαίνω καλύτερα...

Γράφημα 11

Σχεδόν όλοι οι ερωτηθέντες απάντησαν πως, εάν χρειαστεί να επιλέξουν, τους είναι σημαντικότερο να μιλάνε και να καταλαβαίνουν ελληνικά, με εξαίρεση ένα άτομο στην πρώτη περίπτωση και δύο στη δεύτερη, τα οποία κράτησαν ουδέτερη στάση δηλώνοντας πως ούτε συμφωνούν ούτε διαφωνούν. Το αποτέλεσμα αυτό καταδεικνύει και πάλι την αναμενόμενη κυρίαρχη θέση της ελληνικής γλώσσας στην κοινότητα.

3) Τα Αρβανίτικα είναι μια...

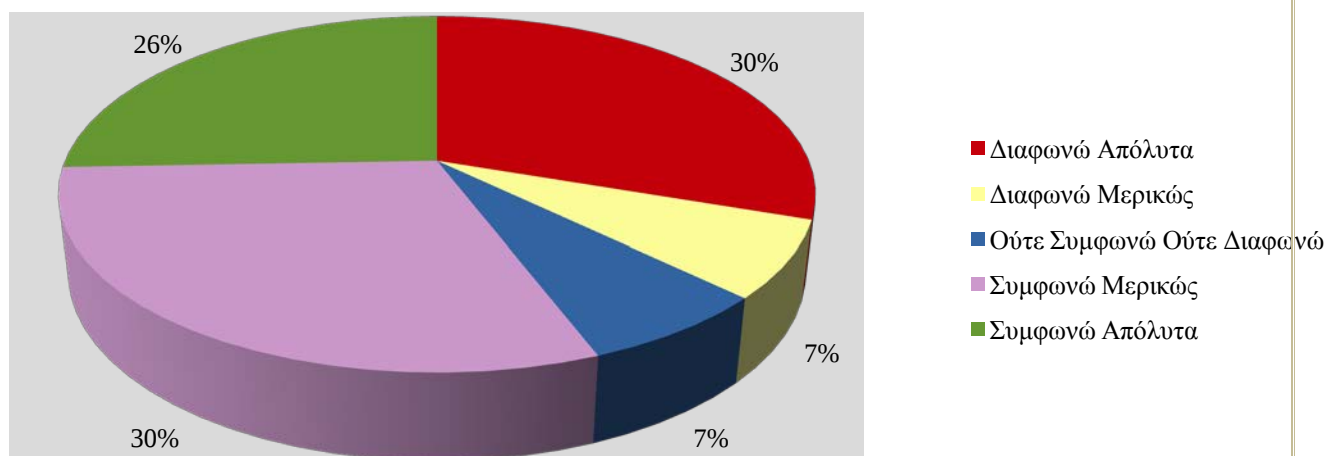

Γράφημα 12

Οι αξιολογικές αυτές ερωτήσεις παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον όσον αφορά την ιδέα που έχουν οι ομιλητές για τη γλώσσα. Σε ποσοστό μεγαλύτερο του 50% οι ερωτηθέντες διαφώνησαν απόλυτα ή μερικώς με το γεγονός ότι τα αρβανίτικα είναι ωραία γλώσσα, ενώ μόλις 10 από τους 42 δήλωσαν ότι συμφωνούν απόλυτα ή μερικώς και 7 παρέμειναν ουδέτεροι ως προς την πρόταση αυτή. Από την άλλη πλευρά, οι μισοί ερωτηθέντες συμφώνησαν απόλυτα ή μερικώς με την πρόταση πως τα αρβανίτικα είναι χρήσιμη γλώσσα, αντίληψη που επιβεβαιώνεται και από κάποια από τα σχόλια τους¹⁵. Μικρότερο ποσοστό διαφώνησε με την αξιολόγηση αυτή (40%), ενώ μόλις 5 τήρησαν ουδέτερη στάση. Επομένως, φαίνεται πως για τους ερωτηθέντες τα αρβανίτικα είναι περισσότερο χρήσιμη παρά ωραία γλώσσα. Ακόμη, φαίνεται πως η γενική αντίληψη που έχουν για τα αρβανίτικα δεν είναι ιδιαίτερα θετική, αφού μόνο ένα πολύ μικρό ποσοστό δήλωσε πως συμφωνεί απόλυτα πως πρόκειται είτε για χρήσιμη είτε για ωραία γλώσσα.

¹⁵Σχόλια 4 και 5, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

4) Τα Αρβανίτικα αποτελούν κομμάτι της πολιτιστικής παράδοσης της περιοχής μου.

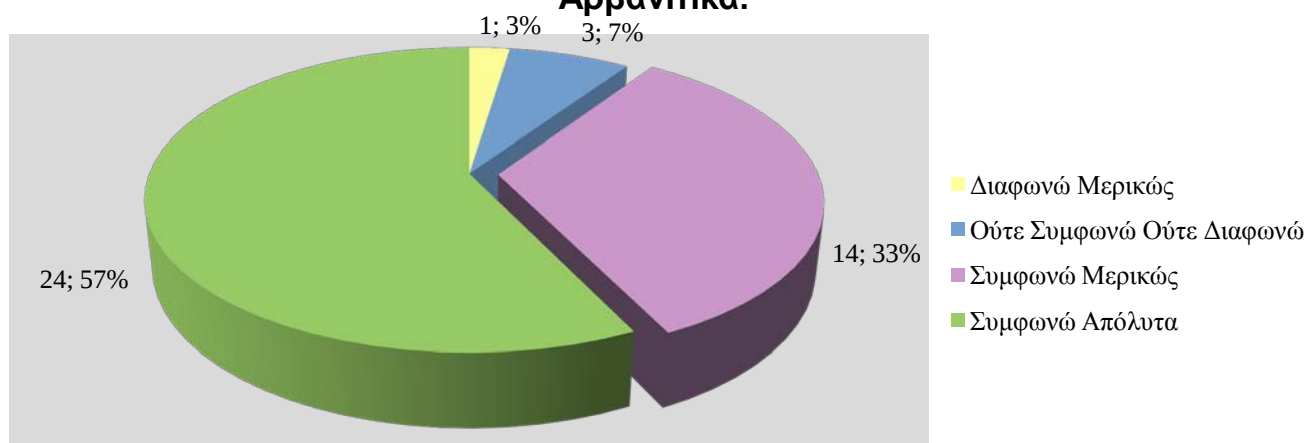

Γράφημα 13

Δεδομένης της μακράς ύπαρξης των αρβανίτικων στην περιοχή, τα αποτελέσματα της ερώτησης αυτής είναι ενδεικτικά της άρνησης μεγάλης μερίδας των ομιλητών να δεχθούν τα αρβανίτικα ως στοιχείο της ταυτότητάς τους. Το 30% των ερωτηθέντων απέρριψε εντελώς την πρόταση πως αποτελούν κομμάτι της πολιτιστικής παράδοσης της περιοχής, ενώ το 7% διαφώνησε μερικώς. Σε σχέση με προηγούμενες ερωτήσεις ωστόσο, όπου ήταν πιο εμφανής ηεχθρική στάση προς τη γλώσσα, στην ερώτηση αυτή μεγαλύτερο ποσοστό ατόμων φάνηκε να την αποδέχεται ως πολιτιστικό στοιχείο της κοινότητας. Ωστόσο, υπήρξαν αρκετά άτομα που είτε συνειδητά είτε ασυνείδητα έχουν αποσυνδέσει τη γλώσσα από την παράδοσή τους και δεν την θεωρούν τμήμα της πολιτιστικής τους κληρονομιάς.

Υ) Ερωτήσεις Σχετικά με τη Διαιώνιση της Γλώσσας

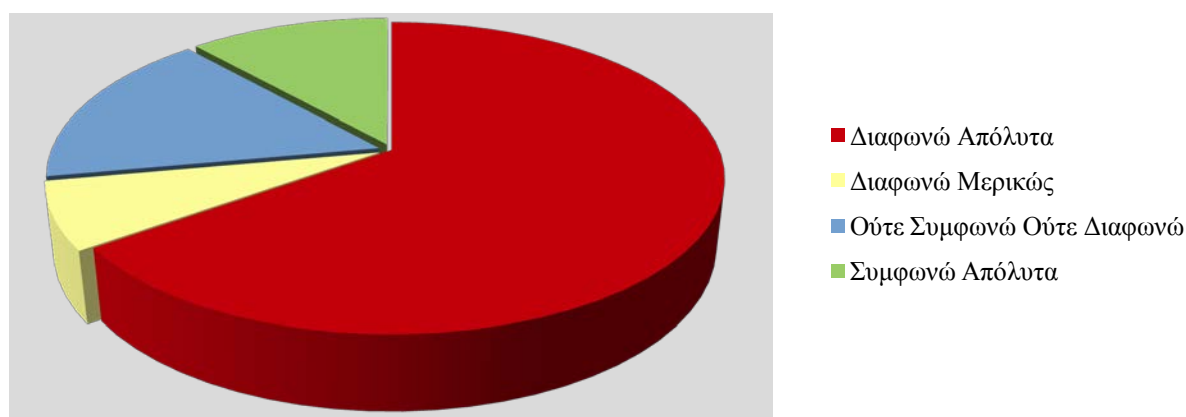
1) Είμαι ικανοποιημένος/η από την ικανότητά μου να μιλάω Αρβανίτικα.

Γράφημα 14

Σχεδόν όλοι οι συμμετέχοντες (90%) συμφώνησαν μερικώς ή απόλυτα στο ότι είναι ικανοποιημένοι από την ικανότητά τους να μιλάνε αρβανίτικα, ενώ 3 παρέμειναν ουδέτεροι και ένας μόλις διαφώνησε μερικώς. Οι απαντήσεις δείχνουν ότι η πλειονότητα των ερωτηθέντων νιώθουν πως οι γνώσεις τους είναι επαρκείς και συνεπώς δεν θα ήθελαν να τις βελτιώσουν. Τα αποτελέσματα δεν είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντικά εάν λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι μόλις 10 και 21% των ερωτηθέντων απάντησαν πως μιλάνε/καταλαβαίνουν αντίστοιχα «πολύ καλά» αρβανίτικα, ενώ σχεδόν οι μισοί αξιολόγησαν τις γνώσεις τους ως «λίγες».

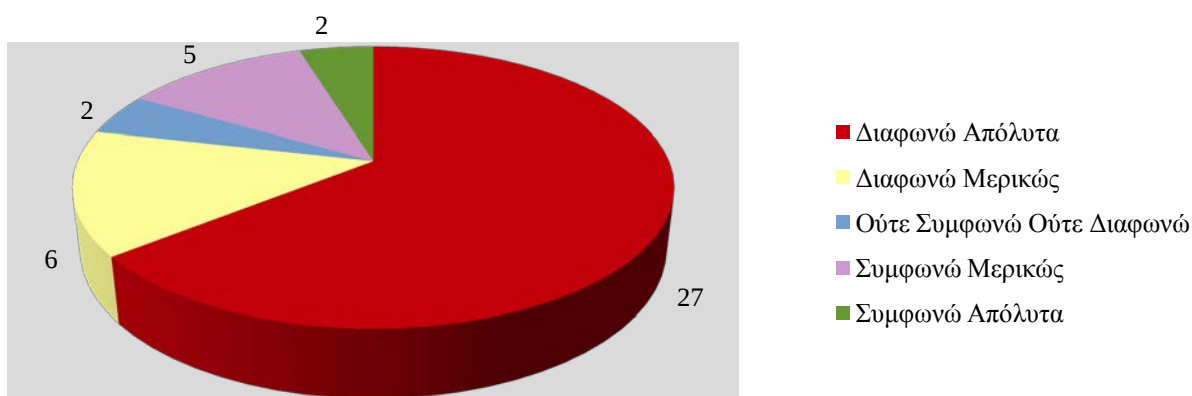
2) Θα ήθελα να μάθω σε άλλα άτομα Αρβανίτικα

Γράφημα 15

Πρόκειται για μία ακόμη ερώτηση στη οποία διαφαίνεται η αρνητική στάση των ερωτηθέντων προς τη γλώσσα, αφού οι 28 από τους 42 διαφωνούν απόλυτα δηλώνοντας ότι δεν θα ήθελαν να μάθουν σε άλλα άτομα αρβανίτικα. Δεδομένου ότι για τη διαιώνιση των αρβανίτικων είναι απαραίτητη η πρόθεση των ομιλητών -έστω και θεωρητικά- να δηλώσουν πως θα ήθελαν να μεταδώσουν τη γλώσσα στην επόμενη γενιά, τα αποτελέσματα που εξάγονται από τη συγκεκριμένη ερώτηση είναι αρκετά αποθαρρυντικά όσον αφορά τις πιθανότητες επιβίωσης των αρβανίτικων.

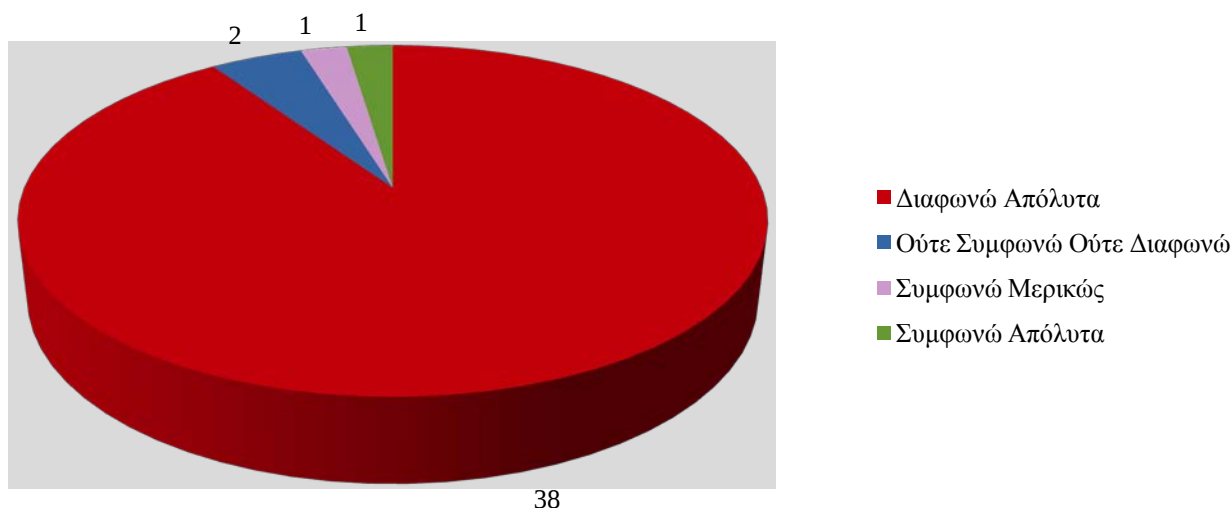
3) Οι κάτοικοι της περιοχής ενδιαφέρονται για τη διαφύλαξη και διαιώνιση της Αρβανίτικης γλώσσας

Γράφημα 16

Η αντίληψη που έχουν οι ερωτηθέντες για τις προσπάθειες των ίδιων των κατοίκων όσον αφορά τη διαφύλαξη και τη διαιώνιση της αρβανίτικης γλώσσας είναι κατά βάση αρνητική, αφού συνολικά οι 34 από τους 42 απάντησαν ότι διαφωνούν με την διατυπωθείσα πρόταση. Δεδομένων και των αποτελεσμάτων στις ερωτήσεις 3 και 5 που σχετίζονται με την επιθυμία των ομιλητών να μάθουν σε άλλα άτομα τη γλώσσα ή με τη σημασία που έχει για αυτούς το να μιλούν αρβανίτικα νεότερα μέλη της οικογένειάς τους, οι απαντήσεις τους αποτελούν λογική συνέχεια των σκέψεων και της στάσης των κατοίκων προς τη γλώσσα, η οποία έχει επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό από την γλωσσική πολιτική του ελληνικού κράτους και επηρεάζει τον δείκτη βιωσιμότητας των αρβανίτικων.

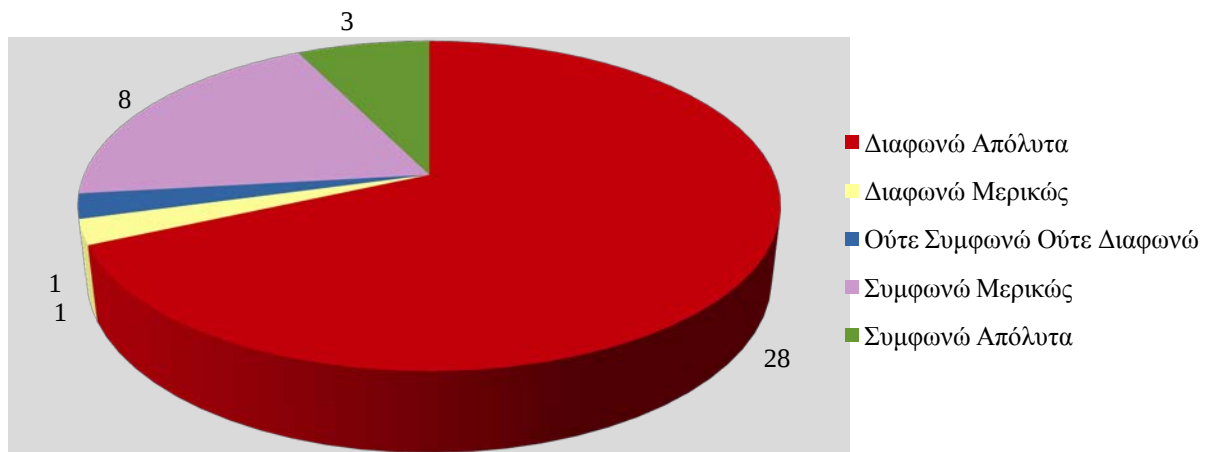
4) Η πολιτεία ενδιαφέρεται για τη διαφύλαξη και διαιώνιση των Αρβανίτικων.

Γράφημα 17

Είναι εμφανές ότι οι περισσότεροι ερωτηθέντες θεωρούν πως η πολιτεία δεν ενδιαφέρεται για τη διαφύλαξη και διαιώνιση της γλώσσας, ενώ μόλις 2 φαίνεται να συμφωνούν απόλυτα ή μερικώς και 2 διατηρούν ουδέτερη στάση. Το συμπέρασμα είναι αναμενόμενο, αφού στη διάρκεια των χρόνων το ελληνικό κράτος όχι μόνο δεν έχει κάνει προσπάθειες για τη διατήρηση των αρβανίτικων, αλλά αντιθέτως έχει συντελέσει στην σταδιακή εξαφάνισή τους μέσω πρακτικών απαξίωσης και καταπίεσης. Οι πολιτικές που υιοθετούνται και εφαρμόζονται από ένα κράτος για την αντιμετώπιση των γλωσσικών ζητημάτων που προκύπτουν σε μια κοινωνία, αλλά και για να στραφεί η γλωσσική συμπεριφορά μιας κοινότητας προς μια συγκεκριμένη κατεύθυνση έχει περιγραφεί στην κοινωνιογλωσσολογία με την έννοια του «γλωσσικού σχεδιασμού». Η γλωσσική πολιτική της Ελλάδας είναι αρκετά συντηρητική, αφού στην εκπαίδευση και τη διοίκηση χρησιμοποιούνται μόνο τα ελληνικά (μονογλωσσία) και, όπως φαίνεται και από τα σχόλια των ερωτηθέντων, η χρήση μειονοτικών γλωσσών δεν ενθαρρύνεται σε κανέναν τομέα της κοινωνικής και πολιτικής ζωής. Επειδή η γλωσσική συνείδηση συχνά θεωρείται αδιαίρετο τμήμα της εθνικής συνείδησης, η ενίσχυση των μειονοτικών γλωσσών μπορεί να θεωρηθεί εμπόδιο για τη δημιουργία ισχυρής εθνικής ταυτότητας. Η ιδέα αυτή αποτελεί τον βασικό προσανατολισμό του γλωσσικού σχεδιασμού του ελληνικού κράτους, τον οποίο οι αρβανιτόφωνοι ερωτηθέντες πραγματώνουν μέσω της απουσίας οποιαδήποτε προσπάθειας διατήρησης και διαιώνισης των αρβανίτικων.

5) Είναι σημαντικό για εμένα τα νεότερα μέλη της οικογένειάς μου να μιλάνε και να καταλαβαίνουν αρβανίτικα.

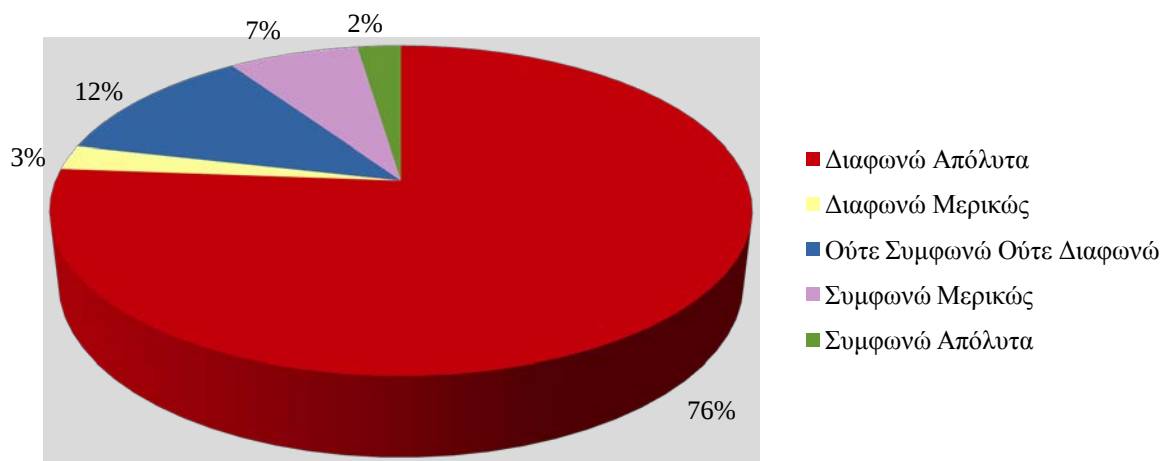

Γράφημα 18

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων απάντησαν ότι διαφωνούν απόλυτα με την πρόταση, ενώ ένας/μία διαφώνησε μερικώς και ένας/μία διατήρησε ουδέτερη στάση. Το γεγονός ότι η συντριπτική πλειονότητα των κατοίκων δεν επιθυμούν τα νεότερα μέλη της οικογένειάς τους να μιλάνε ή να καταλαβαίνουν αρβανίτικα δείχνει ξεκάθαρα την αρνητική στάση των κατοίκων απέναντι στη διαιώνιση της γλώσσας, και αποτελεί άμεση απόρροια της χαμηλής εκτίμησης που τρέφουν οι ομιλητές γι' αυτήν. Τρεις από τους 42 απάντησαν ότι συμφωνούν απόλυτα, ενώ 8 ερωτηθέντες συμφωνούν μερικώς. Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφερθεί ότι η ερώτηση δομήθηκε με τρόπο που να μην επιτρέπει στους κατοίκους να διαχωρίσουν την πρόσληψη από την έκφραση, γιατί η γλώσσα αντιμετωπίστηκε σε όλες τις ερωτήσεις της κατηγορίας αυτής ως σύνολο. Ωστόσο, 6 στους 8 ερωτηθέντες που απάντησαν πως συμφωνούν μερικώς, διευκρίνισαν μόνοι τους ότι ο λόγος που δεν συμφωνούν απόλυτα είναι επειδή επιθυμούν τα παιδιά τους να καταλαβαίνουν, αλλά όχι να μιλάνε αρβανίτικα. Η στάση αυτή θέτει μια ακόμη ενδιαφέρουσα παράμετρο στη μελέτη της στάσης των ομιλητών, καθώς φαίνεται πως η αλληλοκατανόηση των μελών μιας οικογένειας όχι μόνο στα ελληνικά αλλά και στα αρβανίτικα είναι επιθυμητή για μια μερίδα των ερωτηθέντων, ενώ η παραγωγή λόγου –διαδικασία που απαιτεί διαφορετικές δεξιότητες από εκείνες τις κατανόησης- δεν είναι επιθυμητή. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο διαχωρισμός αυτός γίνεται για λόγους άνεσης στην επικοινωνία και διευκόλυνσης των ερωτηθέντων, οι οποίοι επιζητούν να μπορούν να επικοινωνήσουν και στις δύο γλώσσες από τη μία πλευρά, αλλά από την άλλη δεν επιθυμούν οι απόγονοί τους να ξεχωρίζουν στο ελληνόφωνο κοινωνικό σύνολο μιλώντας αρβανίτικα, ούτε να είναι

σε θέση να διαιωνίσουν περαιτέρω τα αρβανίτικα.

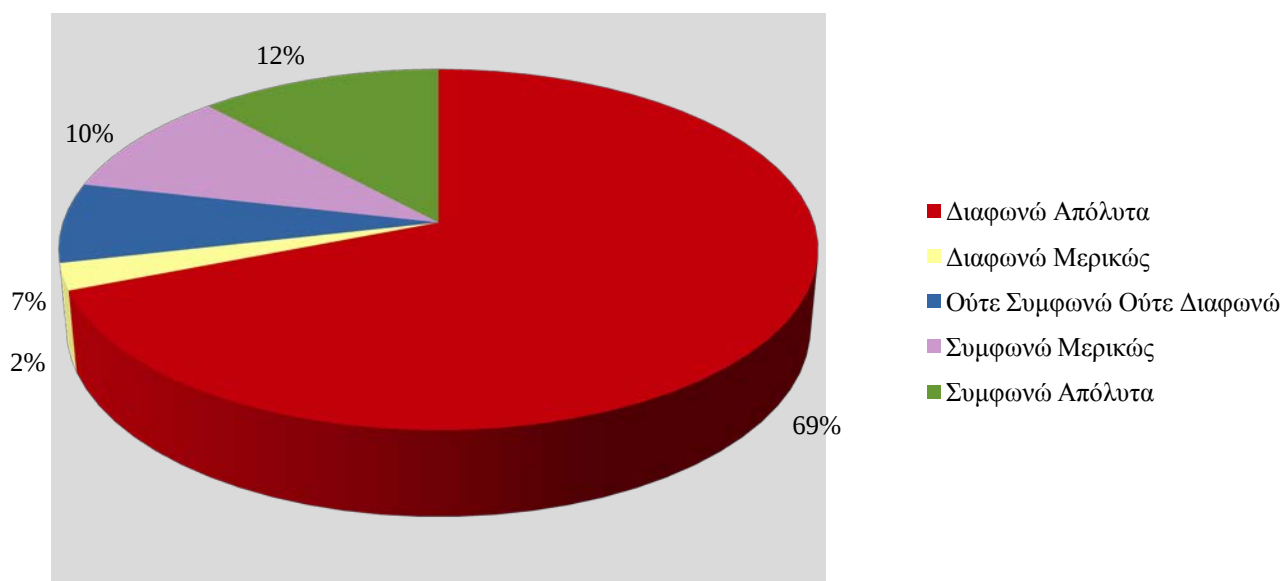
6) Θα ήταν καλό να υπάρχει η δυνατότητα ομιλίας και εκμάθησης Αρβανίτικων στο σχολείο.

Γράφημα 19

Στην ερώτηση αυτή ποσοστό μικρότερο της τάξης του 10% απάντησε πως συμφωνεί έστω και μερικώς, ενώ η πλειονότητα (79%) διαφώνησε σε απόλυτο ή μερικό βαθμό με την πρόταση. Τα αποτελέσματα των απαντήσεων στην ερώτηση αυτή συνάδουν με εκείνα της προηγούμενης και της επόμενης, αφού η εκμάθηση των αρβανίτικων ως επιλογή στοσχολικό πρόγραμμα αποτελεί ένα είδος προσπάθειας διαφύλαξης και διαιώνισης της γλώσσας στις νεότερες γενιές.

7α) Πρέπει να γίνουν προσπάθειες διαιώνισης της γλώσσας.

Γράφημα 20

Στην γενική αυτή ερώτηση και πάλι το μεγαλύτερο τμήμα των ερωτηθέντων απάντησε ότι διαφωνεί μερικώς ή απόλυτα (συνολικά σε ποσοστό 71%). Το αποτέλεσμα συμπληρώνει με συνέπεια τα προηγούμενα και ενισχύει την εικόνα που προκύπτει από το παρόν ερωτηματολόγιο όσον αφορά την απροθυμία των ομιλητών να διαιωνιστεί η γλώσσα. Η ερώτηση αυτή έχει και δεύτερο μέρος, στο οποίο οι ερωτηθέντες κλήθηκαν να αναφέρουν τους λόγους για τους οποίους συμφωνούν ή διαφωνούν με την πρόταση αυτή. Επειδή το δεύτερο μέρος της ερώτησης είναι ανοιχτού τύπου, οι μισοί περίπου ερωτηθέντες δεν το συμπλήρωσαν. Ωστόσο, όσοι από αυτούς το έκαναν, έδωσαν απαντήσεις ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες, οι οποίες αναλύονται στο κεφάλαιο 3.2.2

3.2.2 Σχόλια

Για τους λόγους που διατυπώθηκαν στο υποκεφάλαιο 2.6, η κριτική ανάλυση λόγου χρησιμοποιείται στην έρευνά μας με σκοπό να αναδείξει τις πρακτικές καταπίεσης που υφίστανται τα αρβανίτικα, ώστε να δοθεί μια εξήγηση αναφορικά με τους αιτίες που τα οδηγούν στην εξαφάνιση και να προταθούν ορισμένες λύσεις. Ωστόσο, στην περίπτωσή μας δεν μελετάται ο λόγος μιας ισχυρής

ομάδας (π.χ. πολιτικών) και η επιρροή του στους αρβανιτόφωνους πληθυσμούς του Καναλακίου, αλλά ο ίδιος ο λόγος που εκφέρει αυτή η πληθυσμιακή ομάδα, με σκοπό να ανιχνευτούν τα κατάλοιπα των επιρροών που έχουν δεχθεί από θεσμούς και φορείς άσκησης εξουσίας όσον αφορά τη στάση τους προς τα αρβανίτικα. Θεωρούμε ακόμη ότι τα άτομα που συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια είναι αυτοί που ασκούν μια μορφή εξουσίας προς τις νεότερες γενιές και τους μη αρβανιτόφωνους ομιλητές, υπό την έννοια ότι μόνο αυτοί μπορούν πλέον να συμβάλουν στην μετάδοση των αρβανιτικών. Επομένως, η στάση τους προς τα αρβανίτικα και ο λόγος που χρησιμοποιούν στα σχόλια τους είναι αποφασιστικής σημασίας για την επιβίωση των αρβανιτικών και αποτελεί ισχυρό εργαλείο σε κάθε προσπάθεια αλλαγής στάσης της κοινωνίας προς αυτά. Τέλος, όλα τα σχόλια των ερωτηθέντων είναι μη καθοδηγούμενα (ανοιχτές ρωτήσεις) και φυσικά. Για την καλύτερη ανάλυσή τους έχουν κατηγοριοποιηθεί σε ομάδες, ανάλογα με την ιδεολογία στην οποία βασίζονται ή την γενική ιδέα από την οποία προέρχονται.

- *Σύγκριση με τα ελληνικά*

Γιατί με τα αρβανίτικα χαλάνε και τα ελληνικά.

Τι να τα κάνουμε, να ξέρουμε αυτά και να ξεχάσουμε την ελληνική;

Τα αρβανίτικα αντιμετωπίζονται εδώ ως απειλή και πιθανός εχθρός της ελληνοφωνίας των ομιλητών. Φαίνεται πως τα αρβανίτικα γίνονται αντιληπτά ως άχρηστη γλώσσα, που μπορεί να χαλάσει τα ελληνικά και να αλλοιώσει την ταυτότητά τους. Η βασική επιθυμία των ομιλητών είναι να ταυτίζονται με το «εμείς» μέσω της γλώσσας. Ο φόβος τους συνίσταται στο να μην χαλάσουν τα ελληνικά τους, καθώς αυτά αποτελούν ουσιαστικό μέρος της ταυτότητάς τους. Ακόμη, φαίνεται πως επικρατεί η «ιδεολογία της πρότυπης γλώσσας» (standard language ideology), σύμφωνα με την οποία μια συγκεκριμένη γλώσσα που ομιλείται από την κυρίαρχη κοινωνική ομάδα θεωρείται πως κατέχει υψηλό στάτους, ενώ οι άλλες γλωσσικές ποικιλίες θεωρούνται υποδεέστερες. Έτσι, η κυρίαρχη γλώσσα είναι αυτή που θεωρείται σωστή, λογική και αποτελεσματική ενώ οι άλλες γλώσσες χαρακτηρίζονται ως nonstandard, υποδεέστερες ή «κακές». Ουσιαστικά, η κυρίαρχη γλώσσα συμπίπτει πάντα με τη γλώσσα που εμφανίζεται στα λεξικά και τα βιβλία γραμματικής, γι' αυτό και ο γλωσσικός σχεδιασμός ενός κράτους επηρεάζει καθοριστικά τις γλωσσικές στάσεις των πολιτών.

- *Εθνικισμός και ξενοφοβία*

- i. *Γιατί οι Αλβανοί θέλουν να πάρουν την Άρτα, την Πρέβεζα και τα Γιάννενα. Είναι όλα δικά τους, λένε.*
- ii. *Γιατί πρέπει να προσέχουμε την ελληνική και να φυλάμε τα ελληνικά μας έθιμα. Είμαστε Έλληνες.*
- iii. *Λόγω εθνικιστικών βλέψεων των γειτόνων.*
- iv. *Άμα είναι έτσι, να πάμε στην Αλβανία να ζήσουμε.*
- v. *Και τα αρβανίτικα είναι αλβανικά, δεν είναι; Ε, δεν μ' αρέσουν.*
- vi. *Λόγω εθνικών θεμάτων.*
- vii. *Τα δικά μας τα μέρη εδώ θέλουν να μας τα πάρουν οι Αλβανοί, αυτό φοβάμαι.*
- viii. *Εγώ συμφωνώ με τον [Όνομα], θέλουν οι γείτονες να 'ρθουν να μας τα πάρουν. Είναι εθνικιστικοί λόγοι.*
- ix. *Άμα θα θέλουν να 'ρθουν να μας πάρουν, θα λένε μιλάμε αλβανικά. Κι έχουμε περάσει πολλά στον πόλεμο, εμένα ρώτα, η οικογένειά μου.*
- x. *Εμείς εντάξει τα μάθαμε, αλλά είμαστε Έλληνες.*
- xi. *Οι άλλοι δεν είναι απ' εδώ, εμείς είμαστε δίπλα.*

Ως απόρροια του γεγονότος ότι η ελληνική θεωρείται αναπόσπαστο κομμάτι της εθνικής ταυτότητας ενώ τα αρβανίτικα αποτελούν πιθανό σημείο διαχωρισμού από το έθνος, μεγάλο κομμάτι των ομιλητών θεωρούν ότι η γλωσσική ομοιότητα με την αλβανική θα αποτελέσει δικαιολογία για την προσάρτηση ελληνικών εδαφών από την Αλβανία. Τα αρβανίτικα ταυτίζονται με τα αλβανικά, και εφόσον η γλώσσα θεωρείται θεμέλιος λίθος της εθνικότητας στο μυαλό των ομιλητών η αλβανοφωνία ισούται με την αλβανική εθνικότητα. Έτσι, στη συνείδηση των ομιλητών η ομιλία των αρβανίτικων δίνει πάτημα στις εδαφικές αξιώσεις της Αλβανίας. Τα σχόλια αυτά συνάδουν και με τη γλωσσική πολιτική της Ελλάδας, που αποθαρρύνει τη στήριξη μειονοτικών γλωσσών όπως τα αρβανίτικα για λόγους γεωπολιτικής. Εκτός από λόγους ομοιογένειας του έθνους και αποστασιοποίησης από τους άλλους (στην συγκεκριμένη περίπτωση τους Αλβανούς), η καθιέρωση της μονογλωσσίας συμβάλει στη δημιουργία της αίσθησης ασφάλειας σε μια κοινότητα, καθώς αποτρέπει ξένα στοιχεία να εισέλθουν σε αυτή. Ο Ricento (2015: 7-8), για παράδειγμα, αναφέρει ότι ο ρόλος των αγγλικών ως εμπόρευμα που τροφοδοτεί την ασφάλεια της Αμερικής ενισχύθηκε μετά τις τρομοκρατικές ενέργειες της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, γιατί έθετε ένα σαφές όριο ανάμεσα στο «εμείς» και στο «οι άλλοι», που μετέτρεπε αντίστοιχα τον εγχώριο πληθυσμό σε θύματα και τους «άλλους» σε πιθανούς εχθρούς. Ακόμη, σύμφωνα με τους Wiley & Lukes (1996: 519) η

ιδεολογία της μονογλωσσίας βλέπει την γλωσσική ποικιλομορφία σε μεγάλο βαθμό ως συνέπεια της μετανάστευσης, θεωρεί δηλαδή πως έχει εισαχθεί ως ξένο στοιχείο σε μια κατά τα άλλα μονόγλωσση κοινωνία.

Ωστόσο, αν και οιερωτηθέντες ομιλητές δηλώνουν «Είμαστε Έλληνες», σε άλλο σχόλιο διαχωρίζουν τους εαυτούς τους από τους υπόλοιπους Έλληνες, τονίζοντας μάλιστα το γεγονός ότι αυτοί έχουν έναν λόγο παραπάνω να μην θέλουν τα αρβανίτικα λόγω της γεωγραφικής εγγύτητας με την Αλβανία η οποία τους θέτει σε μεγαλύτερο κίνδυνο σε σχέση με άλλους αρβανιτόφωνους πληθυσμούς της Ελλάδας. *(Οι άλλοι δεν είναι απ' εδώ, εμείς είμαστε δίπλα.)*

- *Απαξίωση εγγενών χαρακτηριστικών και αντικειμενοποίηση*

- Επειδή δεν είναι χρήσιμα ούτε στο εμπόριο ούτε στην παράδοση.*
- Άλλες λέξεις είναι στα αρβανίτικα, άλλες χάνουμε στα ελληνικά. Καλύτερα να μάθουμε τα ελληνικά, που τα μιλάμε συνέχεια. Αν είχε λέξεις κι ήταν ολόκληρη γλώσσα, ίσως με ενδιέφερε, αλλά είναι φτωχή, δεν είναι ολόκληρη δηλαδή. Και δεν γράφεται, μόνο άκουσμα έχουμε, και είναι λειψό.*
- Επειδή η γλώσσα δεν είναι καθαρή, είναι μπασταρδεμένη.*
- Δεν είναι ωραία αυτά τα πράγματα.*
- Δεν τη συμπαθώ αυτή τη γλώσσα.*
- Εγώ λέω να μάθουν τα παιδιά καμιά γλώσσα, αγγλικά, γερμανικά, τέτοια, όχι αρβανίτικα.*
- Γι' αυτό που είπες πριν πάντως, θέλω να πω ότι εγώ δεν τα ξέρω καλά και δεν μ' αρέσουν επειδή δεν είναι ολοκληρωμένη γλώσσα, πως να σου πω, αλλά άμα έβγαине ένα βιβλίο ας πούμε και τα είχε γραμμένα, θα τα διάβαζα. Γιατί να μη μάθω και κάτι; Θα το διάβαζα, αλλά να ήταν κάτι γραμμένο, έτσι ένα βιβλίο.*
- Δεν χρησιμεύει πουθενά στην Ελλάδα αυτή, δεν είναι σαν τις άλλες γλώσσες, αυτή είναι της πλάκας γλώσσα.*

Όπως αναφέρθηκε και στο κεφάλαιο 2, το γεγονός ότι τα αρβανίτικα δεν γράφονται μπορεί να γίνει αντιληπτό ως ελάττωμα και να οδηγήσει στην υποτίμησή τους. Ακόμη, το γεγονός ότι οι ομιλητές, πιθανόν λόγω χαμηλού επιπέδου γνώσης της αρβανίτικης, χρησιμοποιούν και ελληνικά στοιχεία όταν μιλάνε αρβανίτικα, οδηγεί τους ομιλητές να τα θεωρήσουν υποδεέστερα, καθώς είναι «μπασταρδεμένα». Αυτή η στάση φυσικά οδηγεί με τη σειρά της σε περαιτέρω εξάλειψη της γλώσσας και σε γλωσσική μετατόπιση προς τα ελληνικά. Ως αιτία, δηλαδή, η υποτίμησης της γλώσσας, αποτελεί ταυτόχρονα και τον κατεξοχήν παράγοντα που συμβάλλει στην υποτίμηση αυτή.

Την αντιμετώπιση των αρβανίτικων ως κατώτερης γλώσσας δείχνει και η αντικειμενοποίησή τους. Όπως φαίνεται από τα σχόλια των ομιλητών, τα αρβανίτικα αντιμετωπίζονται ως εμπόρευμα και αποσυνδέονται από τη λειτουργία τους εντός της κοινότητας. Αποκτούν αξία μόνο στον βαθμό που εξυπηρετούν το εμπόριο ή μπορούν να έχουν οικονομικό όφελος για τους ομιλούντες (όπως τα αγγλικά και τα γερμανικά). Η χρήση της γλώσσας εντός της κοινότητας, οι σχέσεις που εξυπηρετεί και η εγγενής της αξία ως γλώσσας θεωρούνται ήσσονος σημασίας ή δεν λαμβάνονται υπόψη. Ακόμη, η ελληνική γλώσσα ορίζεται ως θεματοφύλακας των ελληνικών εθίμων και παραδόσεων, ενώ υπονοείται ότι τα αρβανίτικα δεν έχουν θέση στην πολιτιστική παράδοση της Ελλάδας ή ότι δεν υπάρχει αρβανίτικη πολιτιστική παράδοση.

- *Θρησκεία*

Είμαι ορθόδοξος, γι' αυτό.

Η θρησκεία μαζί με τη γλώσσα αποτελούν τους σημαντικότερους δείκτες εθνικής ταυτότητας. Επίσης, όπως ήδη έχει αναφερθεί, η θρησκεία βρίσκεται σε συνεχή αλληλεπίδραση με τη γλώσσα και την επηρεάζει σε διάφορους τομείς. Για παράδειγμα, η γλώσσα των ιερών κειμένων μπορεί να καθιερώσει την κυρίαρχη γλώσσα, ενώ από την άλλη η επιλογή της θρησκευτικής γλώσσας μπορεί να συμβάλει στη διάδοση της θρησκείας ή οι δύο αυτοί παράγοντες να επηρεάσουν τις κοινωνιογλωσσική κατάσταση μιας κοινωνίας π.χ. την παιδεία ή τη διγλωσσία. Οι ίδιοι οι αρβανιτόφωνοι πληθυσμοί της Ελλάδας θεωρούν αδιαμφισβήτητη την ελληνική τους ταυτότητα. Η ταυτότητα αυτή είναι στενά συνδεδεμένη και με την ελληνορθόδοξη θρησκεία, επομένως δεν είναι περίεργο οι αρβανιτόφωνοι έλληνες να αποποιοούνται τα αρβανίτικα προκειμένου να δηλώσουν την ελληνικότητά τους μέσω της θρησκείας. Εντωμεταξύ, σύμφωνα με την Σελλά-Μάζη (2016: 30) «η κοινή θρησκεία αρβανιτόφωνων και ελληνόφωνων –χριστιανοί ορθόδοξοι– επιτρέπει την ολοένα αυξανόμενη εξωγαμία μεταξύ δίγλωσσων αρβανιτόφωνων και μονόγλωσσων ελληνόφωνων, γεγονός το οποίο χαρακτηρίζεται ως σημάδι ενσωμάτωσης της αρβανιτόφωνης ομάδας με την ελληνόφωνη.»

- Κοινωνικός αποκλεισμός

- i. *Όχι, τι να θέλω, εμείς τρώγαμε ξύλο γι' αυτό, που μιλούσαμε αρβανίτικα.*
- ii. *Ούτε θέλω να τα μάθω σε κανέναν άλλον, γιατί αν μας δούνε, θα μας περάσουνε για τρελούς [γέλια].*
- iii. *Όταν ήμουν μικρή ήμουν σχολείο και λέει η δασκάλα, μας έδερναν τότε, λέει ποιος μιλάει σπίτι αρβανίτικα. Και σηκώνει η [Όνομα] το χέρι και λέει η [Όνομα Ομιλήτριας], και μού ριξε δυο στο χέρι η δασκάλα.*

Από τα παραπάνω σχόλια είναι φανερός ο κοινωνικός αποκλεισμός που βιώσαν στο παρελθόν οι συγκεκριμένοι αρβανιτόφωνοι ομιλητές. Φαίνεται πως η ομιλία αρβανιτικών αποτελεί για ορισμένους ομιλητές πρακτική που μπορεί να οδηγήσει σε βίαιες αντιδράσεις από την πλευρά των δασκάλων ή και των γονιών στην προσπάθειά τους να επιβάλουν τη μονογλωσσία. Ακόμη, στο σχόλιο ii φαίνεται ο κοινωνικός ρατσισμός που έχει ριζώσει στην κοινωνία για τα αρβανίτικα, αφού εξάγεται το συμπέρασμα ότι μόνο ένας τρελός θα επιθυμούσε να διδάξει σε κάποιον άλλον τη γλώσσα αυτή. Τα άτομα που διατύπωσαν τα σχόλια αυτά ανήκουν στην τρίτη ηλικιακή κατηγορία (άνω των 67) και πιθανολογούμε ότι αυτές οι πρακτικές βίαιης καταστολής και καταπίεσης της ομιλίας των αρβανιτικών δεν υφίστανται πλέον σήμερα, καθώς δεν ομιλούνται δημοσίως. Ωστόσο, η στάση των ομιλητών έχει διαμορφωθεί προς μια συγκεκριμένη κατεύθυνση –θεωρούν δηλαδή τα αρβανίτικα κατακριτέα και τα συνδέουν με την τιμωρία ή τον εμπαιγμό- οπότε είναι αναμενόμενο να μην θέλουν να διαδώσουν τα αρβανίτικα στις νεότερες γενιές για να τις προστατέψουν από τον κοινωνικό αποκλεισμό, αλλά και επειδή θεωρούν πλέον αξιωματικά τα αρβανίτικα ως υποδεέστερη γλώσσα.

4 Διατήρηση και διαίωνιση των αρβανιτικών

Σύμφωνα με τον Kraus (1992: 7), το 90% των γλωσσών θα έχει εξαφανιστεί ή θα οδεύει προς εξαφάνιση μέσα στα επόμενα 80 χρόνια. Τα αρβανίτικα είναι μία από τις γλώσσες που βαδίζουν προς την κατεύθυνση αυτή με γρήγορους ρυθμούς καθώς, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία κι όπως διαπιστώθηκε από τα αποτελέσματα του παραπάνω ερωτηματολογίου, οι περισσότεροι ομιλητές είναι απρόθυμοι να συμβάλουν στη διαίωνιση της γλώσσας.

Όσοι από τους ερωτηθέντες του ερωτηματολογίου απάντησαν θετικά, όταν ρωτήθηκαν εάν θα ήθελαν να διαιωνιστούν τα αρβανίτικα, αργότερα σχολίασαν ότι ένας από τους τρόπους με τον οποίο θα ήθελαν αυτό να συμβεί είναι η παροχή εκπαίδευσης. Πρότειναν λοιπόν την εισαγωγή των αρβανίτικων στο σχολικό πρόγραμμα, τη διεξαγωγή σεμιναριακών μαθημάτων και την προσωπική μελέτη. Ωστόσο, η προσπάθεια αυτή προϋποθέτει την αλλαγή στάσης προς τα αρβανίτικα και την ευρεία αποδοχή τέτοιων πρακτικών από την κοινότητα· εξαρτάται λοιπόν σε μεγάλο βαθμό από την αλλαγή στάσης του ελληνικού κράτους, διότι αυτό καθορίζει τη γλώσσα της εκπαίδευσης των πολιτών, αλλά και από την ανάληψη δράσης αρβανιτόφωνων συλλογικοτήτων (π.χ. για την παροχή σεμιναρίων για την εκμάθηση των αρβανίτικων). Ακόμη, η εισαγωγή των αρβανίτικων στα σχολεία φαντάζει δύσκολη και μακρινή δεδομένου ότι τα αρβανίτικα δεν έχουν ούτε σύστημα γραφής ούτε έχουν γίνει συστηματικές και ολοκληρωμένες μελέτες σχετικά με τη γλωσσική τους δομή, το λεξιλόγιο, τη μορφολογία κ.ά. Για να υλοποιηθούν οι προτάσεις αυτές, ακόμη κι αν θεωρήσουμε δεδομένη την αλλαγή που απαιτείται στον συλλογικό και ατομικό τρόπο σκέψης, είναι απαραίτητο να βρεθεί ένας τρόπος καταγραφής και ανάλυσης των αρβανίτικων. Η μεταφραστική διαδικασία μπορεί να συμβάλει σημαντικά στο έργο αυτό με διάφορους τρόπους.

4.1 Ο ρόλος της μετάφρασης στη διαιώνιση των μειονοτικών γλωσσών

Η μετάφραση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην αναβίωση, διάδοση και διαιώνιση μιας γλώσσας, και αποτελεί πολύτιμο εργαλείο όταν πρόκειται για μειονοτικές και λιγότερο ομιλούμενες γλώσσες που αντιμετωπίζουν άμεσα τον κίνδυνο της εξαφάνισης.

Κατ' αρχάς, η μετάφραση συμβάλει στην αντιμετώπιση μακροχρόνιων προβλημάτων των μειονοτικών γλωσσών, όπως η περιθωριοποίηση, ο στιγματισμός και η κακή εκπροσώπηση των γλωσσών αυτών στον δημόσιο βίο. Σύμφωνα με τον Folaron(2015: 16), οι μεταφραστικές διαδικασίες – συμπεριλαμβανομένης της οπτικοακουστικής μετάφρασης, της τοπικοποίησης, της δημιουργίας βάσεων ορολογίας και της διερμηνείας- παίζουν σημαντικό ρόλο στις προσπάθειες επίλυσης τέτοιων προβλημάτων. Μέσω των μεταφρασμάτων από κείμενα μειονοτικών γλωσσών, δίνεται η δυνατότητα στην ευρύ κοινό να εξοικειωθεί με την ιστορία, τα έθιμα και τον πολιτισμό των γλωσσών αυτών. Έτσι, μειώνεται η περιθωριοποίηση των γλωσσών και των ομιλητών τους και αναδεικνύεται η διαφορετικότητα και η πολυπολιτισμικότητα της κοινωνίας.

Βέβαια, οι επίσημες πολιτικές του εκάστοτε κράτους σχετικά με τη μετάφραση δεν προσφέρουν πάντα ίσες ευκαιρίες μετάφρασης στις πολυγλωσσικές κοινωνίες ούτε ενισχύουν τον ρόλο της μετάφρασης, ενώθα περίμενε κανείς σε τέτοια περιβάλλοντα να είναι κυρίαρχος. Η μεταφραστική πολιτική σχετίζεται άμεσα με την γλωσσική πολιτική και καθορίζει την «μεταφραστική δικαιοσύνη»

που επικρατεί στο πολιτικό και θεσμικό πλαίσιο, καθώς και τα δύο επηρεάζουν τη δημόσια ζωή και το εύρος των υπηρεσιών διευκολύνοντας έτσι τη δημοκρατική και καθολική συμμετοχή όλων των πολιτών. (Folaron, 2015:17)

Επίσης, η μεταφραστική δραστηριότητα αποτελεί πολύτιμο εργαλείο για την καταγραφή της γλώσσας, η οποία με τη σειρά της προσφέρει τη δυνατότητα αξιοποίησης της γλώσσας σε εκπαιδευτικά προγράμματα και καθιστά δυνατή την απεικόνιση και επεξεργασία της μέσω γραπτού υλικού καθώς και τη δημιουργία γλωσσαρίων, λεξικών και βιβλίων γραμματικής για τη χρήση και διδασκαλία της γλώσσας σε σχολικές αίθουσες ή για ερευνητικούς σκοπούς.

Επομένως η μετάφραση μπορεί να συνδράμει στην προσπάθεια διαιώνισης της γλώσσας είτε ως εργαλείο καταγραφής και ανάλυσης είτε μέσω των αποτελεσμάτων της, δηλαδή των παραγόμενων μεταφρασμάτων.

4.2 Καταγραφή της γλώσσας (Language Documentation)

Σύμφωνα με τον Himmelman (στο Bird&Chiang, 2012: 127), η καταγραφή μιας γλώσσας αποτελείται από «ένα κατανοητό και αντιπροσωπευτικό δείγμα επικοινωνιακών συμβάντων όσο το δυνατόν φυσικών». Το υλικό είναι είτε αρχείο εικόνας και ήχου είτε ήχου μόνο και η επεξεργασία των δεδομένων γίνεται μετά την απομαγνητοφώνηση και τη μετάφρασή τους. Διαφέρει από την γλωσσική περιγραφή κατά την οποία αναλύονται και αναδεικνύονται οι συστηματικές αναπαραστάσεις, η φωνολογία, η μορφολογία, η σύνταξη και η σημειολογία της γλώσσας και η οποία προϋποθέτει την καταγραφή της γλώσσας. Οι Bird&Chiang (2002: 127) διακρίνουν τα εξής στάδια γλωσσικής καταγραφής α) ηχογράφηση επικοινωνιακών συμβάντων, β) απομαγνητοφώνηση και μετάφραση των ηχογραφήσεων, γ) μορφοσυντακτική ανάλυση με σκοπό τη δημιουργία συλλογής κειμένων με μορφολογικά χαρακτηριστικά καταγεγραμμένα σε γλωσσάρια, δ) εξαγωγή παραδειγμάτων, δηλαδή δημιουργία συστηματικών πινάκων γλωσσικών δομών με σκοπό να αναδειχθούν τα γλωσσικά μοτίβα, και στ) σύνταξη περιγραφικών εκθέσεων για την παρουσίαση της δομής της γλώσσας.

Επιπλέον, η μηχανική μετάφραση σχετίζεται άμεσα με τη διαδικασία της γλωσσικής καταγραφής, καθώς η στατιστική μηχανική μετάφραση βασίζεται σε συλλογές δίγλωσσων κειμένων, όπως και η καταγραφή. Επομένως, η καταγραφή της γλώσσας αξιοποιεί και στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στα σώματα κειμένων.

4.3 Τι είναι τα σώματα κειμένων

Σύμφωνα με την Hunston (2002:3) ένα σώμα κειμένων μπορεί να οριστεί και στο πλαίσιο της μορφής του και στο πλαίσιο του σκοπού του. Οι γλωσσολόγοι πάντα χρησιμοποιούσαν τον όρο *σώμα κειμένου* για να περιγράψουν μια συλλογή φυσικών παραδειγμάτων μιας γλώσσας αποτελούμενων από απλές προτάσεις μέχρι ένα σύνολο γραπτών κειμένων ή ηχογραφήσεις. Πρόσφατα, η χρήση του όρου έχει περιοριστεί σε κείμενα (ή τμήματα κειμένων) που είναι αποθηκευμένα και προσβάσιμα ηλεκτρονικά. Το χαρακτηριστικό αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τις μειονοτικές γλώσσες, αφού μια γλώσσα που μπορεί να γραφτεί στον υπολογιστή έχει τη δυνατότητα να διαδίδεται μέσω των σύγχρονων τεχνολογιών, πιθανόν με μεταφράσεις από και προς άλλες γλώσσες, ιδιαίτερα διεθνείς όπως τα αγγλικά, τα κινέζικα και τα ισπανικά. (Hall, 2015:176). Ακόμη, η τεχνολογία αποτελεί βασικό εργαλείο στην σύγχρονη γλωσσολογική έρευνα.

Σύμφωνα με τους Γούτσο και Φραγκάκη (2005: 14) «ένα σώμα κειμένου αποτελεί μια συστηματική συλλογή γλωσσικών δεδομένων που προέκυψαν με φυσικό τρόπο και όχι με πειραματικές διαδικασίες». Η συλλογή των κειμένων γίνεται με βάση τον σκοπό του ερευνητή που τα συλλέγει και ο απώτερος σκοπός είναι να διαφυλαχθούν τα κείμενα λόγω της ενδογενούς τους αξίας. Αυτό διαφοροποιεί ένα σώμα κειμένου από μια βιβλιοθήκη ή ένα ηλεκτρονικό αρχείο. Επίσης, τα σώματα κειμένων αποθηκεύονται με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορούν να μελετηθούν μη γραμμικά με ποσοτικές και ποιοτικές μεθόδους, κι όχι απλά να υπάρχει πρόσβαση σε αυτά όπως θα συνέβαινε σε συλλογές βιβλιοθηκών ή αρχεία.

Ένα ακόμη πλεονέκτημα των σωμάτων κειμένων συνίσταται στο γεγονός ότι δημιουργούνται από τη συγκέντρωση ολόκληρων κειμένων, κι όχι απλών λέξεων ή φράσεων, όπως γίνεται από τα λεξικά. Έτσι, σύμφωνα με την Baker (1995: 225) τα κείμενα εξετάζονται όχι μόνο σε επίπεδο μονάδων όπως οι λέξεις, οι φράσεις ή οι προτάσεις, αλλά διερευνάται κι ο τρόπος που είναι δομημένα εν συνόλω. Επίσης, τα μονόγλωσσα σώματα κειμένων παρέχουν πολύτιμες πληροφορίες για γραμματικά και λεξικογραφικά φαινόμενα, οι οποίες βασίζονται σε αυθεντικά επικαιροποιημένα δεδομένα. Αντίθετα, τα λεξικά παρέχουν πιο αποσπασματικές πληροφορίες και απαιτούν περισσότερο χρόνο για την επεξεργασία και επικαιροποίησή τους, με αποτέλεσμα να είναι απομακρυσμένα από την πραγματικότητα της γλώσσας στην οποία αναφέρονται. Τέλος, στα λεξικά δεν παρατίθεται συγκεκριμένο στις λεξικογραφικές καταγραφές, ενώ τα σώματα κειμένων προσφέρουν τη δυνατότητα στον ερευνητή να ανατρέξει σε συγκεκριμένο για να κάνει ποιοτική ανάλυση των μονάδων που μελετάει.

Σύμφωνα με τον Fernandes (2006: 89) τα σώματα κειμένων, εκτός από συγκεκριμένα χαρακτηριστικά μορφής και μεγέθους, παρέχουν ακόμη μεγαλύτερη ευελιξία ως προς τον σκοπό (open-endedness) για

τον οποίο μπορεί να τα χρησιμοποιήσει ο ερευνητής, αλλά και την αντιπροσωπευτικότητα τους (representativeness). Τέλος, τα κριτήρια σχεδιασμού των σωμάτων κειμένων και τα κριτήρια καθορισμού τους συνήθως περιλαμβάνουν αποφάσεις, όπως εάν θα συμπεριληφθεί και γραπτή και προφορική γλώσσα, τι είδους κείμενα πρέπει να εισαχθούν, ποια χρονική περίοδος παραγωγής κειμένων πρέπει να καλυφθεί και εάν είναι χρήσιμο να συμπεριληφθούν τμήματα κειμένων ή ολόκληρα κείμενα. Οι ερευνητές που δημιουργούν τα σώματα κειμένων μπορούν στη συνέχεια είτε να επιλέξουν οποιοδήποτε κείμενο ανταποκρίνεται στα κριτήρια αυτά είτε να διαλέξουν τα κείμενα με βάση πρόσθετα κριτήρια. Τα περισσότερα μονόγλωσσα σώματα κειμένων εξυπηρετούν γενικά γλωσσολογικούς σκοπούς. Ωστόσο, τα μονόγλωσσα σώματα κειμένων, ειδικά αυτά που περιλαμβάνουν ειδικά κείμενα, μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη διδακτική της μετάφρασης ή για τη βελτίωση των δεξιοτήτων των σπουδαστών μετάφρασης όσον αφορά τα γλωσσικά μοτίβα της γλώσσας στόχου ή για την εξαγωγή ορολογίας.

Δύο από τις κατηγορίες κειμένων που διακρίνει η Hunston (2002:15-16) είναι τα συγκρίσιμα σώματα κειμένων (comparable corpora) και τα σώματα κειμένων παρακολούθησης (monitor corpora). Η πρώτη κατηγορία αναφέρεται σε δύο ή περισσότερα σώματα κειμένων σε διαφορετικές γλώσσες ή διαφορετικές γλωσσικές ποικιλίες μιας γλώσσας και περιλαμβάνει ισόποσο υλικό σε κάθε γλώσσα ή γλωσσική ποικιλία. Τα σώματα κειμένων παρακολούθησης είναι συνήθως μονόγλωσσα και χρησιμοποιούνται για την παρακολούθηση των εν εξελίξει αλλαγών σε μια γλώσσα, ενώ αυξάνονται ραγδαία σε μέγεθος καθώς γίνονται προσθήκες σε ημερήσια, μηνιαία ή ετήσια βάση. Η αναλογία ωστόσο του είδους των κειμένων παραμένει σταθερή, ώστε αυτά να είναι πάντα μεταξύ τους συγκρίσιμα.

Η Baker (1995: 30) διακρίνει στην τυπολογία της ως ξεχωριστή κατηγορία τα «παράλληλα σώματα κειμένων», που αποτελούνται από κείμενα που έχουν γραφτεί αρχικά στη γλώσσα Α μαζί με τις μεταφράσεις τους στη γλώσσα Β. Υπάρχουν ήδη συλλογές για αρκετά γλωσσικά ζεύγη, αυτά κυρίως όμως αφορούν ευρέως χρησιμοποιούμενες γλώσσες που έχουν ήδη μεγάλη παραγωγή ηλεκτρονικών κειμένων στη γλώσσα-πηγή αλλά και μεταφράσεων των πρωτοτύπων σε άλλες μείζονες γλώσσες. Σύμφωνα με τονορισμό που δίνουν οι Γούτσος και Φραγκάκη (2015:30-31), τα παράλληλα σώματα κειμένων περιλαμβάνουν κυρίως τα ίδια κείμενα σε διαφορετικές γλώσσες, όπως λ.χ. πρωτότυπα κείμενα σε μια γλώσσα και τις μεταφράσεις τους σε μια άλλη γλώσσα ή άλλες γλώσσες ή μεταφράσεις σε διάφορες γλώσσες από ένα κοινό πρωτότυπο. Ωστόσο, θα μπορούσαμε να διευρύνουμε τον ορισμό των παράλληλων σωμάτων κειμένων για να συμπεριλάβουμε κείμενα της ίδιας γλώσσας που συνδέονται με ποικίλες συσχετίσεις όπως, για παράδειγμα, διασκευές ή αποδόσεις του ίδιου έργου (ένα λογοτεχνικό έργο και το σενάριο μιας κινηματογραφικής ταινίας που βασίζεται σε αυτό, διάλογοι σε μια τηλεοπτική εκπομπή και υπότιτλοι στην ίδια γλώσσα που τους

συνοδεύουν κ.λπ.). Από την άλλη, τα συγκρίσιμα σώματα κειμένων περιλαμβάνουν κείμενα σε δύο ή περισσότερες γλώσσες, που αφορούν την ίδια γλωσσική ποικιλία και τηρούν τις ίδιες προδιαγραφές, έχουν δηλαδή την ίδια αναλογία από τα ίδια κειμενικά είδη στην ίδια περίοδο δειγματοληψίας, χωρίς να αναφέρονται κατ' ανάγκην στο ίδιο περιεχόμενο. (Γούτσος και Φραγκάκη, 2015: 32).

Και οι τρεις αυτές κατηγορίες σωμάτων κειμένων μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την καταγραφή γλωσσικών φαινομένων και την ενίσχυση της μεταφραστικής διαδικασίας, με σκοπό την ταχύτερη και αποτελεσματικότερη αναβίωση μιας μειονοτικής γλώσσας, όπως τα αρβανίτικα.

4.4 Τα σώματα κειμένων στη μετάφραση

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, το πεδίο της μετάφρασης σχετίζεται στενά με τα σώματα κειμένων, καθώς αυτά αποτελούν χρήσιμο εργαλείο της μεταφραστικής διαδικασίας και της μεταφρασεολογίας. Η ίδια η διαδικασία δημιουργίας παράλληλων ή συγκρίσιμων δίγλωσσων σωμάτων κειμένων μοιάζει πολύ με τη μεταφραστική διαδικασία, κατά την οποία οι πληροφορίες μεταφέρονται από ένα κείμενο στη γλώσσα-πηγή σε ένα κείμενο στη γλώσσα-στόχο. Όσον αφορά τη μεταφρασεολογία, η αντιπαραβολή πρωτοτύπου-μεταφράσματος είναι μια πάγια τακτική που ακολουθείται για την εξαγωγή συμπερασμάτων και τη στήριξη μεταφραστικών θεωριών, και ουσιαστικά βασίζεται στην επεξεργασία σωμάτων κειμένων πολύ μικρής κλίμακας. Ακόμη, στη μεταφραστική διαδικασία χρησιμοποιούνται συχνά τα δίγλωσσα σώματα κειμένων για να προσδιοριστούν οι διαφορές και οι ισοδυναμίες σε κάθε γλώσσα. Σύμφωνα με την Hunston (2002:13-14) οι μεταφραστές χρησιμοποιούν τα σώματα κειμένων για να συγκρίνουν τη χρήση φαινομενικών μεταφραστικών ισοδυνάμων σε δύο γλώσσες και ειδικότερα τα παράλληλα σώματα κειμένων για να εξετάσουν πώς συγκεκριμένες λέξεις και φράσεις έχουν μεταφραστεί στο παρελθόν. Επίσης, τα σώματα κειμένων αναλύονται με τη μεθοδολογία της κριτικής ανάλυσης λόγου και χρησιμοποιούνται για να διερευνηθούν οι πολιτισμικές στάσεις, όπως αυτές εκφράζονται μέσω της γλώσσας.

Επομένως, η χρήση των σωμάτων κειμένων στο πεδίο της μετάφρασης επιτρέπει στον μεταφραστή-ερευνητή να απαντήσει σε συγκεκριμένα ερευνητικά ερωτήματα και να μελετήσει υλικό το οποίο είναι αντιπροσωπευτικό ενός συγκεκριμένου μεταφραστικού φαινομένου. Πιο συγκεκριμένα, τα παράλληλα σώματα κειμένων μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να δώσουν πληροφορίες ώστε να εντοπιστούν οι ευθυγραμμίσεις (alignment) και οι ισοδυναμίες μεταξύ φράσεων/προτάσεων/λέξεων σε δύο γλώσσες, για την παρατήρηση μιας συγκεκριμένης μεταφραστικής συμπεριφοράς όσον αφορά ένα συγκεκριμένο γλωσσικό ζεύγος ή για να μελετηθεί το φαινόμενο της «γλώσσας της

μετάφρασης» (translationese). Τα παράλληλα σώματα κειμένων μπορούν να βρουν εφαρμογή στην εκπαίδευση νέων μεταφραστών, τη δημιουργία δίγλωσσης λεξικογραφίας και τη μηχανική μετάφραση.

Τέλος, σύμφωνα με τους Γούτσο και Φραγκάκη (2015:187) «τα σώματα κειμένων είναι ζωτικά για τη μετάφραση, γιατί μας προσφέρουν πληροφορίες για τρεις πτυχές της μετάφρασης: πρώτον, για τη γλώσσα-στόχο και τη γλώσσα-πηγή, δεύτερον, για την πιθανή ισοδυναμία μεταξύ τους και, τρίτον, για την ίδια τη γλώσσα της μετάφρασης.»

4.5 Σώματα κειμένων και διαιώνιση μειονοτικών γλωσσών

Στην προστασία των αρβανίτικων μπορεί να συμβάλει καθοριστικά η καταγραφή τους, μέσω της δημιουργίας παράλληλων σωμάτων κειμένων με μετάφραση προς τα ελληνικά. Η διαδικασία προϋποθέτει αρχικά την καθιέρωση ενός συστήματος γραφής. Γενικότερα, οι γλώσσες που δεν έχουν σύστημα γραφής μπορούν να καταγραφούν με τη χρήση ενός ήδη παγιωμένου συστήματος, με τις αναγκαίες τροποποιήσεις ώστε αυτό να προσαρμοστεί στη συγκεκριμένη γλώσσα και να δημιουργηθούν οι επιπλέον αναγκαίοι χαρακτήρες. Ιδιαίτερα εύκολο στη χρήση του είναι το λατινικό αλφάβητο, που έχει απλούστερους κανόνες και διευκολύνει τη διαδικασία καταγραφής, ενώ στη συνέχεια μπορεί να εφαρμοστεί η κωδικοποίηση Unicode για τη χρήση αλφαβήτου σε ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Ως εναλλακτική ο Hall (2015: 179) προτείνει τη χρήση γλώσσας που βασίζεται σε εικόνες, έχοντας ως βάση ή σημείο έμπνευσης τα emoji και την κινεζική γραφή ή το εικονογραφικό σύστημα γραφής του JohnRoscoe. Πολύ ενδιαφέρουσα είναι και η πιθανότητα να μην είναι απαραίτητη η δημιουργία ενός συστήματος γραφής, εφόσον βρεθεί τρόπος να δημιουργούνται προφορικά σώματα κειμένων χρησιμοποιώντας μόνο τη μετάφραση (ή διερμηνεία) από τον έναν γλωσσικό κώδικα στον άλλον (Hall, 2015:180). Προς το παρόν όμως οι προσπάθειες δημιουργίας προγραμμάτων μετάφρασης από λόγο σε λόγο (speech-to-speech) στηρίζονται στη μετάφραση κειμένου-σε-κείμενο (text-to-text) με τη χρήση μετατροπής κειμένων σε λόγο (speech-to-text), οπότε μια τέτοια πρόταση δεν μπορεί ακόμη να στηριχθεί από την τεχνολογία. Ωστόσο, θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένα σύστημα γραφής το οποίο να μπορεί να αναγνωστεί σε πρώτο στάδιο μόνο από τους υπολογιστές με σκοπό να μετατραπεί απευθείας σε λόγο και να αντιστοιχισθεί με κείμενα μιαςμείζονοςγλώσσας, τα οποία να έχουν κι αυτά με τη σειρά τους μετατραπεί σε προφορικό λόγο με τη χρήση λογισμικού text-to-speech.

Αφού ξεπεραστεί το εμπόδιο της εύρεσης αλφαβήτου για ερευνητικούς σκοπούς, η καταγραφή μειονοτικών γλωσσών με τη χρήση παράλληλων σωμάτων κειμένων μπορεί να προσφέρει

σημαντικά πλεονεκτήματα. Αρχικά, η μετάφραση ενός κειμένου από μια μειονοτική γλώσσα-πηγή προς μια μείζονα γλώσσα εγγυάται ότι ένα κείμενο θα είναι ερμηνεύσιμο και κατανοητόμέσω του μεταφράσμάτος του ακόμη κι αν η μειονοτική γλώσσα έχει εξαφανιστεί.

Ακόμη, κατά τη διαδικασία της μηχανικής μετάφρασης οι εναπομείναντες ομιλητές των μειονοτικών γλωσσών μπορούν να συμμετάσχουν στην έρευνα ελέγχοντας τα αποτελέσματα και υποδεικνύοντας τα λάθη που προκύπτουν από το υλικό, ώστε να καλύπτεται άμεσα η ανάγκη διόρθωσης των παραμέτρων ή προσθήκης περισσότερου υλικού. Οι Bird&Chiang (2012: 126), για παράδειγμα, προτείνουν τη συμμετοχή των ομιλητών στη διαδικασία τροφοδότησης και ελέγχου των κειμένων, μετά από ειδική σχετική εκπαίδευση. Με τον τρόπο αυτό η διαδικασία δεν θα εξαρτάται πλέον πλήρως από παράγοντες εκτός της ομιλούσας κοινότητας (ακαδημαϊκούς, γλωσσολόγους), θα επισπευστεί ο χρόνος διεκπεραίωσης των βημάτων της διαδικασίας και θα περιοριστεί το «φαινόμενο του παρατηρητή».

Ακόμη, η καταγραφή της γλώσσας περιλαμβάνει ανάπτυξη και αξιοποίηση διάφορων γλωσσολογικών και μεταφραστικών εργαλείων για τη συλλογή υλικού, όπως ειδικά κατασκευασμένο λογισμικό για την καταγραφή και μετάφραση του ηχητικού υλικού από τους ερευνητές ή τους ντόπιους ομιλητές. Οι νέες τεχνολογίες που επιτρέπουν τη συλλογή δεδομένων και από φυσικούς ομιλητές μέσω πληθοπορισμού είναι ακόμη μια πρόταση που θα μπορούσε να συμβάλει θετικά στην καταγραφή των αρβανίτικων, αφού ο χρόνος είναι πλέον ζωτικής σημασίας για την επιβίωση της γλώσσας. Δεδομένης της πληθώρας τεχνολογικών μέσων που ήδη υπάρχουν κι αναπτύσσονται, αλλά και της εξοικείωσης του παγκόσμιου πληθυσμού με αυτά, δεν είναι περίεργο που βλέπουμε να χρησιμοποιούνται ευρέως διαδεδομένες αλλά και εξειδικευμένες τεχνολογίες τόσο από ακαδημαϊκούς / επαγγελματίες, αλλά κι από μη-επαγγελματίες ιδιώτες και ομάδες για την στήριξη των μειονοτικών, μικρών και λιγότερο χρησιμοποιούμενων γλωσσών παγκοσμίως (Folaron, 2015:19). Για παράδειγμα, η ιστοσελίδα αναμετάδοσης βίντεο «Viki» συνεργάστηκε με το LivingTonguesInstitute για την δημιουργία ενός προγράμματος που καθιστούσε δυνατό τον υποτιτλισμό δημοφιλών εκπομπών και ταινιών σε γλώσσες υπό εξαφάνιση. (Folaron, 2015:22). Παρόμοια προγράμματα θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν και στην Ελλάδα και για την καταγραφή των αρβανίτικων, με σκοπό να μειωθεί ο απαιτούμενος χρόνος αλλά και να υπάρξει ενεργή συμμετοχή των ομιλητώνσε εγχειρήματα διάσωσης της γλώσσας.

5 Επίλογος

Όλα τα δεδομένα που αυτή τη στιγμή έχει η επιστημονική κοινότητα στα χέρια της δείχνουν πως οι πιθανότητες διαιώνισης των αρβανίτικων είναι ελάχιστες και τα στατιστικά που εξήχθησαν στο πλαίσιο της συγκεκριμένης έρευνας συμφωνούν με τη θέση αυτή. Τα αρβανίτικα καλύπτουν πλέον ελάχιστες επικοινωνιακές ανάγκες του πληθυσμού της Ηπείρου, μιλούνται μόνο στο πλαίσιο της διγλωσσίας-δεν υπάρχει δηλαδή αποκλειστική ομιλία αρβανίτικων- και παραχωρούν όλο και πιο ηγεμονική θέση στα ελληνικά.

Η κυριαρχούσα μονογλωσσική πραγματικότητα σε κρατικούς φορείς και οργανισμούς και η απουσία οποιασδήποτε κρατικής ενθάρρυνσης της διγλωσσίας των αρβανιτόφωνων πληθυσμών στην Ελλάδα δεν έχει μόνο τοποθετήσει αντικειμενικά εμπόδια στην επιβίωση των αρβανίτικων, αλλά κυρίως φαίνεται να έχει επηρεάσει και τη στάση όλης της κοινωνίας προς αυτά, αφού αρκετοί ομιλητές αξιολογούν τα αρβανίτικα ως νόθα, ελλιπή ή όχι χρήσιμα για την ελληνική πραγματικότητα.

Για να αναστραφεί η πορεία αυτή είναι απαραίτητο να δημιουργηθεί το θεσμικό και νομικό πλαίσιο προστασίας των μειονοτικών γλωσσών, συμπεριλαμβανομένων των αρβανίτικων, και να αλλάξει η επικοινωνιακή και κοινωνική πολιτική που εφαρμόζεται από το κράτος σχετικά με αυτές.

Για την αλλαγή στάσης της κοινωνίας προς τα αρβανίτικα βασική προϋπόθεση είναι η καταγραφή και διάδοσή της στο ευρύ κοινό. Σε όλα τα στάδια της προσπάθειας αυτής μπορεί να συντελέσει αποφασιστικά η μεταφραστική διαδικασία. Η μετάφραση προς τα ελληνικά είναι απαραίτητη για τη δημιουργία παράλληλων σωμάτων κειμένων, με σκοπό τον συσχετισμό των αρβανίτικων με μια μείζονα γλώσσα, τη δημιουργία γλωσσαρίων, την ανάλυση και επεξεργασία δεδομένων από την επιστημονική κοινότητα. Επίσης, η μηχανική μετάφραση με τη χρήση αλφαβήτου που βασίζεται σε εικόνες ή με την δημιουργία προφορικών σωμάτων κειμένου μπορεί να προσφέρει χρήσιμες εναλλακτικές στις δυσκολίες καταγραφής των αρβανίτικων. Τέλος, η μετάφραση κειμένων στα αρβανίτικα μπορεί να συμβάλει στην ενημέρωση του γενικότερου κοινωνικού συνόλου και την ευασητοποίησή τους σχετικά με την πολυγλωσσία στην Ελλάδα.

Βιβλιογραφία

Austin P. and Sallabank J. (2013) *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 34 (4). pp. 313-316.

Baker C. (1996) *Foundations of bilingual education and bilingualism*. Clevedon, Avon, England: Multilingual Matters.

Baker M. (1995) *Corpora in Translation Studies: An overview and some suggestions for future research*, Target. International Journal of Translation Studies, Vol. 7, John Benjamins Publishing Company, pp 223-243, <https://doi.org/10.1075/target.7.2.03bak>

Bird S. and Chiang D. (2002) *Machine translation for language preservation*, Proceedings of COLING, Mumbai, pp 125-134.

Bucholtz M. (2003) *Sociolinguistic nostalgia and the authentication of identity*. Journal of Sociolinguistics 7: 398-416.

van Dijk T. (1995) *Aims of Critical Discourse Analysis*, Japanese Discourse Vol I (1995), 17-27.

Joseph B. (1999) *Comparative Perspectives on the Place of Arvanitika within Greece and the Greek Environment*. in L. Tsitsipis (ed.) *Arvanitika ke Elinika: Zitimata Poliglosikon ke Polipolitismikon Kinotiton*. Vol. II. Livadia: EXANDAS, pp. 208-214. (PDF version)

Fairclough N. (1989) *Language and Power*. London: Longman.

Fairclough N. (2012) *Critical Discourse Analysis*, ανακτήθηκε από https://www.academia.edu/3791325/Critical_discourse_analysis_2012

Fernades L. (2006) *Corpora in translation practice*, Fragmentos: Revista de Língua e Literatura Estrangeiras, Vol. 30.

Hall P. (2015), *Computerized writing for smaller languages*, JoSTrans http://www.jostrans.org/issue24/issue24_toc.php, p 162-186.

Hunston S. (2002) *Corpora in Applied Linguistics* (Cambridge Applied Linguistics). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781139524773.

Kordi L. (2012) *Minority languages and the language policy in the rural area of Baranya (Croatia) – A case study*, accessed at https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=135210

Kraus M. (1992) *The word's languages in crisis*, University of Alaska, Fairbanks.

Ricento T.(2013-01-21).*Language Policy, Ideology, and Attitudes in English-Dominant Countries*.inthe Oxford Handbook of Sociolinguistics. : Oxford University Press. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780199744084.013.002.

Sasse H. J (1998) *Arvanitika: The Long Hellenic Centuries of an Albanian Variety*, International Journal of the Sociology of Language 134.1, p. 39-68.

de Saussure F. (1915) *Course in General Linguistics*, translated by Wade Baskin, McGraw-Hill Book Company, New York Toronto London.

Tsitsipis L.D (1988)*Language shift and narrative performance: On the structure and function of Arvanítika narratives*, Language in Society, 17(1), 61-86. doi:10.1017/S0047404500012598.

Tsitsipis L. D. (1991) *Terminal-fluent speaker interaction and the contextualization of deviant speech*, Journal of Pragmatics 15, 153-173, north Holland.

Tsitsipis L. D. (2003) *Implicit ideology and the erasure of Arvanitika (Greek – Albanian) discourse* , Journal of Pragmatics 15, 153-173, Thessaloniki, Greece.

Tsitsipis L.D. (2007) *Bilingualism, praxis and linguistic description. In Monica Heller (ed.), Bilingualism: A Social Approach*, London and New York: Palgrave, Macmillan, pp. 277-296.

Tsitsipis L.D (2009a)*The Discursive Construction of Multiple Identities of the Albanian (Arvanitika) Speakers of Greece*, international Pragmatics Association.

Tsitsipis L. D (2009b) *Language Shift and Maintenance*, in Linguistic Anthropology – Encyclopedia of Life Support Systems, UNESCO, Eolss Publishers, Oxford, United Kingdom, 2009.

Wiley T. G., & Lukes M. (1996) *English-only and standard English ideologies* in the U.S. TESOL Quarterly 30 (3): 511–35.

,Zanettin F. (2011) *Translation and Corpus Design*. Synaps. 26. 14-23 available at https://www.researchgate.net/publication/259638177_Translation_and_Corpus_Design

Γούτσος Δ. Φραγκάκη, Γ.(2015) *Εισαγωγή στη γλωσσολογία σωμάτων κειμένων* [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα:Σύνδεσμος ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/1932>

Δαμανάκης Μ. (2001) *Διγλωσσία: Ορισμοί και Οριοθετήσεις*, Πύλη για την ελληνική γλώσσα, accessed at http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_b6/06.html

Ήργης Α. (2011) *Πολιτικός γλωσσικός σχεδιασμός και διγλωσσία*. Η Ελληνική Νοηματική Γλώσσα και άλλες μειονοτικές γλώσσες στην Ελλάδα, τελευταία πρόσβαση στις 26/04/2017 στο http://www.pee.gr/wp-content/uploads/praktika_synedrion_files/pr_syn/s_nay/c/3/mer_g_th_en_3/irgis.htm,

Μπαλτσιώτης Λ. (2007) *Ταυτότητες και Ετερότητες-Γλωσσική Ετερότητα στην Ελλάδα*, Κλειδιά και Αντικλειδιά, ΥΠΕΘ, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.

Σελλά-Μάζη Ε., Σκούρτου Ε., Κούρτη-Καζούλλη Β., Χατζηδάκη Α., Ανδρούσου Α., Ρεβυθιάδου Α., Τσοκαλίδου Π., (2016) *Διγλωσσία & Διδασκαλία της Ελληνικής ως Δεύτερης Γλώσσας*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα:Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/6347>

Ηλεκτρονικές Πηγές

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2013),

Γλώσσες που απειλούνται με εξαφάνιση και γλωσσική πολυμορφία στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ανακτήθηκε από: [://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/495851/IPOL-CULT_NT\(2013\)495851\(SUM01\)_EL.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/495851/IPOL-CULT_NT(2013)495851(SUM01)_EL.pdf)

Νόμος Κυρωτικός του Ευρωπαϊκού Χάρτη για περιφερειακές ή Μειονοτικές Γλώσσες, Άρθρο 39 (III) του 1993, Επίσημη Εφημερίδα της Κυπριακής Δημοκρατίας, σελ 543
http://www.cylaw.org/nomoi/arith/1993_3_039.pdf

Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 11ης Σεπτεμβρίου 2013 σχετικά με τις ευρωπαϊκές γλώσσες που απειλούνται με εξαφάνιση και τη γλωσσική πολυμορφία στην Ευρωπαϊκή Ένωση (2013/2007(INI), ανακτήθηκε από: [://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX%3A52013IP0350](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX%3A52013IP0350)

Derhemi E. (2012), Are you not Greek? On Arvanitika, a dying language in Greece, Illinois
<http://eucenterillinois-language.blogspot.gr/2012/09/are-you-not-greek-on-arvanitika-dying.html>

Minority Rights Groups/Europe/Greece/peoples at: <http://minorityrights.org/country/greece/>
<http://minorityrights.org/country/greece/>

UNESCO's entry on Arvanitika-Albanian , accessed at
http://www.helsinki.fi/~tasalmin/europe_report.html#Arvanitika

UNESCO, Atlas on Endangered Languages, accessed at <http://www.unesco.org/languages-atlas/>

Unesco (2003), Language vitality and endangerment, Paris, ανακτήθηκε από:
<http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/endangered-languages/language-vitality/>

Ορισμός γλωσσικής μεταβολής, [://www.greek-language.gr](http://www.greek-language.gr)

Philipp R. Robinson, Religious Language' as a Register of Ulster-Scots: A Consideration of the Case for an Ulster-Scots Bible, ανακτήθηκε από <https://journals.openedition.org/etudesirlandaises/3559>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Ερωτηματολόγιο

Ι) Προσωπικά Στοιχεία

- Ηλικία: 18-35 36-67 άνω των 68
- Φύλο Γυναίκα Άνδρας

ΙΙ) Ερωτήσεις σχετικά με το επίπεδο γνώσης και χειρισμού της γλώσσας

1) Πόσο καλά

	Καθόλου	Λίγο	Επαρκώς	Αρκετά Καλά	Πολύ Καλά
α) Μιλάτε ελληνικά;					
β) Καταλαβαίνετε ελληνικά;					
γ) Διαβάζετε ελληνικά;					
δ) Γράφετε ελληνικά;					

2) Πόσο καλά

	Λίγο	Επαρκώς	Αρκετά Καλά	Πολύ Καλά
α) Μιλάτε αρβανίτικα;				
β) Καταλαβαίνετε αρβανίτικα;				

III) Ερωτήσεις σχετικά με το περιβάλλον χρήσης της γλώσσας

1) Τι γλώσσα μιλάτε στο σπίτι σας;

	Ποτέ	Λιγότερο Συχνά	Αρκετά Συχνά	Πολύ Συχνά	Πάντα
α) Μιλάω ελληνικά					
β) Μιλάω αρβανίτικα					

2) Τι γλώσσα μιλάτε στις καθημερινές σας εξωτερικές δραστηριότητες στο χωριό; (όταν πάτε για ψώνια, για καφέ, για βόλτα;)

	Ποτέ	Λιγότερο Συχνά	Αρκετά Συχνά	Πολύ Συχνά	Πάντα
α) Μιλάω ελληνικά					
β) Μιλάω αρβανίτικα					

3) Τι γλώσσα μιλάτε στον χώρο εργασίας σας/στο χώρο εκπαίδευσης;

	Ποτέ	Λιγότερο Συχνά	Αρκετά Συχνά	Πολύ Συχνά	Πάντα
α) Μιλάω ελληνικά					
β) Μιλάω αρβανίτικα					

4) Τι γλώσσα μιλάτε στις δημόσιες υπηρεσίες;

	Ποτέ	Λιγότερο Συχνά	Αρκετά Συχνά	Πολύ Συχνά	Πάντα
α) Μιλάω ελληνικά					
β) Μιλάω αρβανίτικα					

5) Τι γλώσσα μιλάτε στον χώρο της εκκλησίας;

	Ποτέ	Λιγότερο Συχνά	Αρκετά Συχνά	Πολύ Συχνά	Πάντα
α) Μιλάω ελληνικά					
β) Μιλάω αρβανίτικα					

IV) Ερωτήσεις Σχετικά με τις Στάσεις των Ομιλητών προς τη Γλώσσα

	Διαφωνώ Απόλυτα	Διαφωνώ μερικώς	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ μερικώς	Συμφωνώ Απόλυτα
1) Είναι σημαντικό για εμένα να μιλάω/καταλαβαίνω καλά ελληνικά					
2) Είναι σημαντικό για εμένα να μιλάω/καταλαβαίνω καλά αρβανίτικα					
3) Είναι σημαντικό για εμένα να μιλάω καλύτερα αρβανίτικα από ότι ελληνικά					
4) Είναι σημαντικό για εμένα να μιλάω καλύτερα ελληνικά από ότι αρβανίτικα					
5) Τα αρβανίτικα είναι μια ωραία γλώσσα					
6) Τα Αρβανίτικα είναι μια χρήσιμη γλώσσα					
7) Τα αρβανίτικα αποτελούν κομμάτι της πολιτιστικής παράδοσης της περιοχής μου					

V) Ερωτήσεις Σχετικά με τη Διαιώνιση της Γλώσσας

	Διαφωνώ Απόλυτα	Διαφωνώ μερικώς	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	Συμφωνώ μερικώς	Συμφωνώ Απόλυτα
1) Είμαι ικανοποιημένος/η από την ικανότητά μου να μιλάω/καταλαβαίνω αρβανίτικα					
2) Θα ήθελα να βοηθήσω άλλους ανθρώπους να μάθουν αρβανίτικα.					
3) Οι κάτοικοι της περιοχής ενδιαφέρονται για τη διαφύλαξη και διαιώνιση των αρβανίτικων.					
4) Η πολιτεία ενδιαφέρεται για τη διαφύλαξη και διαιώνιση των αρβανίτικων.					
5) Είναι σημαντικό για εμένα τα νεότερα μέλη της οικογένειάς μου (παιδιά, ανίψια, εγγόνια) να μάθουν να μιλάνε και να καταλαβαίνουν αρβανίτικα.					
6) Θα ήθελα να υπάρχει η δυνατότητα ομιλίας και εκμάθησης αρβανίτικων στο σχολείο.					
7α) Θα ήθελα να γίνουν προσπάθειες διαιώνισης της γλώσσας..					

7β) Εάν απαντήσατε πως συμφωνείτε στην ερώτηση 7α, παρακαλώ αναφέρατε με ποιους τρόπους πιστεύετε ότι θα μπορούσε αυτό να επιτευχθεί. Εάν απαντήσατε πως διαφωνείτε, παρακαλώ διευκρινίστε γιατί.

VI) Σχόλια

Υπάρχει κάτι άλλο που θα θέλατε να προσθέσετε; Αναφερθείτε ελεύθερα σε ό,τι θέλετε σε όποια γλώσσα προτιμάτε.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΠΟΛΥ ΓΙΑ ΤΟΝ ΧΡΟΝΟ ΣΑΣ!

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II

Απαντήσεις/σχόλια στην ερώτηση 7α (Εάν απαντήσατε πως συμφωνείτε στην ερώτηση 7α, παρακαλώ αναφέρατε με ποιους τρόπους πιστεύετε ότι θα μπορούσε αυτό να επιτευχθεί. Εάν απαντήσατε πως διαφωνείτε, παρακαλώ διευκρινίστε γιατί.)

- 1) [Διαφωνώ απόλυτα] Γιατί με τα Αρβανίτικα χαλάνε και τα Ελληνικά.
- 2)[Διαφωνώ απόλυτα] Γιατί οι Αλβανοί θέλουν να πάρουν την Άρτα, την Πρέβεζα και τα Γιάννενα. Είναι όλα δικά τους, λένε.
- 3) [Διαφωνώ απόλυτα] Δεν είναι ωραία αυτά τα πράγματα.
- 4) [Συμφωνώ Απόλυτα] Με σεμινάρια.
- 5) [Διαφωνώ απόλυτα] Γιατί πρέπει να προσέχουμε την Ελληνική και να φυλάμε τα ελληνικά μας έθιμα. Είμαστε Έλληνες.
- 6) [Διαφωνώ απόλυτα] Εγώ λέω να μάθουν τα παιδιά καμιά γλώσσα, Αγγλικά, Γερμανικά, τέτοια, όχι Αρβανίτικα.
- 7) [Διαφωνώ απόλυτα] Λόγω εθνικιστικών βλέψεων των γειτόνων.
- 8) [Συμφωνώ Μερικώς] Να υπάρχει δωρεάν υλικό, στο ίντερνετ ας πούμε και μετά να πάει από γενιά σε γενιά, να μάθουνε και τα παιδιά.
- 9) [Διαφωνώ απόλυτα] Άμα είναι έτσι, να πάμε στην Αλβανία να ζήσουμε.
- 10) [Διαφωνώ απόλυτα]. Δεν χρησιμεύει πουθενά στην Ελλάδα αυτή, δεν είναι σαν τις άλλες γλώσσες, αυτή είναι της πλάκας γλώσσα.
- 11) [Διαφωνώ απόλυτα] Δεν τη συμπαθώ αυτή τη γλώσσα. Και τα Αρβανίτικα είναι Αλβανικά, δεν είναι; Ε, δεν μ' αρέσουν.

- 12) [Διαφωνώ απόλυτα] Είμαι ορθόδοξος, γι' αυτό.
- 13) [Ούτε συμφωνώ, ούτε διαφωνώ] Επειδή είμαι γέρος, δεν με νοιάζει τώρα.
- 14) [Διαφωνώ απόλυτα] Όχι, τι να θέλω, εμείς τρώγαμε ξύλο γι' αυτό, που μιλούσαμε αρβανίτικα.
- 15) [Συμφωνώ απόλυτα] Ε, στο σχολείο άμα τα μαθαίνουνε τα παιδιά. Και με προσωπική μελέτη μετά όποιος θέλει.
- 16) [Διαφωνώ απόλυτα] Λόγω εθνικών θεμάτων.
- 17) [Συμφωνώ μερικώς] Με κάποια σεμινάρια κλπ
- 18) [Διαφωνώ απόλυτα] Επειδή δεν είναι χρήσιμα ούτε στο εμπόριο ούτε στην παράδοση.
- 19) [Συμφωνώ μερικώς] Τα δικά μας τα μέρη εδώ θέλουν να μας τα πάρουν οι Αλβανοί, αυτό φοβάμαι. Ούτε θέλω να τα μάθω σε κανέναν άλλον, γιατί αν μας δούνε, θα μας περάσουνε για τρελούς [γέλια].
- 20) [Διαφωνώ απόλυτα] Επειδή η γλώσσα δεν είναι καθαρή, είναι μπασταρδεμένη. Άλλες λέξεις είναι στα Αρβανίτικα, άλλες χώνουμε στα Ελληνικά. Καλύτερα να μάθουμε τα Ελληνικά, που τα μιλάμε συνέχεια. Αν είχε λέξεις κι ήταν ολόκληρη γλώσσα, ίσως με ενδιέφερε, αλλά είναι φτωχή, δεν είναι ολόκληρη δηλαδή. Και δεν γράφεται, μόνο άκουσμα έχουμε, και είναι λειψό.
- 21) [Συμφωνώ μερικώς] Αυτό είναι θέμα της πολιτείας.
- 21) [Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ] Μόνο με την εργασιακή ενασχόληση μπορεί να επιτευχθεί.
- 22) [Διαφωνώ απόλυτα] Εγώ συμφωνώ με τον [Όνομα], θέλουν οι γείτονες να 'ρθουν να μας τα πάρουν. Είναι εθνικιστικοί λόγοι.
- 23) [Συμφωνώ απόλυτα] Με την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

Απαντήσεις στην κατηγορία VI του ερωτηματολογίου: «Υπάρχει κάτι άλλο που θα θέλατε να προσθέσετε; Αναφερθείτε ελεύθερα σε ό,τι θέλετε σε όποια γλώσσα προτιμάτε.»

1) Εμείς τα μάθαμε, γιατί μας άφηναν οι γονείς μας να πάνε Γερμανία και μέναμε με τη γιαγιά και τον παππού. Τι να κάναμε, έπρεπε να συνεννογιόμαστε και τα μάθαμε. Αναγκαστικά δηλαδή. Εμάς η μάνα μας ήξερε Ελληνικά, ήταν από την Άρτσα¹⁶, η γιαγιά δεν τα μιλούσε που ήταν από την Ποταμιά¹⁷. Εκεί δεν μιλούσαν, κι ακόμη οι γριές δεν ξέρουν ελληνικά. Δηλαδή λένε λίγα, τους λες κάτι ελληνικά τσουπ-τσουπ δυο κουβέντες, μετά στο γυρνάνε στα αρβανίτικα πάλε. Εγώ τώρα τα μιλάω άμα είμαι μόνη μου, ή άμα είμαι θυμωμένη και μου ξεφεύγουν γιατί και ετούτος δω [δείχνει τον άντρα της] δεν τα ξέρει και τα παιδιά δεν τα ξέρουν, με ποιον να μιλήσω. Έ, με την αδερφή μου μιλάω. Όταν ήμουν μικρή ήμουν σχολείο και λέει η δασκάλα, μας έδερναν τότε, λέει ποιος μιλάει σπίτι Αρβανίτικα. Και σηκώνει η [Όνομα] το χέρι και λέει η [Όνομα Ομιλήτριας], και μού 'ριξε δυο στο χέρι η δασκάλα. Μετά στο σπίτι εγώ την έπιασα απ' το μαλλί για να μάθει να είναι προδότρα, κι εκείνη ξεφώνιζε στη μάνα της "Μάνα, η [Όνομα Ομιλήτριας] με σκοτώνει". Αλλά είχε γίνει το κακό, μου την έριξε καλά η δασκάλα.

2) Πάντως να ξέρεις, επειδή είπες πριν, δεν είναι πολιτισμός αυτά, αυτά μας τα έφεραν από πάνω. Άμα θα θέλουν να 'ρθουν να μας πάρουν, θα λένε μιλάμε Αλβανικά. Κι έχουμε περάσει πολλά στον πόλεμο, εμένα ρώτα, η οικογένειά μου. Εμείς εντάξει τα μάθαμε, αλλά είμαστε Έλληνες. Τι να τα κάνουμε, να ξέρουμε αυτά και να ξεχάσουμε την Ελληνική; Ούτε να το λες! Που είπες τα μιλάνε κι αλλού, εγώ δεν το ξερα, αλλά τι να λέει; Οι άλλοι δεν είναι απ' εδώ, εμείς είμαστε δίπλα. Άσε τι τραβήξαμε. Τέλος πάντων.

3) Γι' αυτό που είπες πριν πάντως, θέλω να πω ότι εγώ δεν τα ξέρω καλά και δεν μ' αρέσουν επειδή δεν είναι ολοκληρωμένη γλώσσα, πως να σου πω, αλλά άμα έβγαινε ένα βιβλίο ας πούμε και τα είχε γραμμένα, θα τα διάβαζα. Γιατί να μη μάθω και κάτι; Θα το διάβαζα, αλλά να ήταν κάτι γραμμένο, έτσι ένα βιβλίο.

¹⁶ Πρόκειται για το χωριό που σήμερα ονομάζεται Νάρκισσος.

¹⁷ Μικρό χωριό κοντά στη Γλυκή, στον ποταμό Αχέροντα.

4) [Από την ερώτηση 3, ενότητα III] Μιλάω [Αρβανίτικα] γιατί έχω το ταξί, αλλά και παλιά στη δουλειά δούλευα με πολλούς Αλβανούς. Δηλαδή χρειάζονταν, τα μιλούσαμε μεταξύ μας.

5) [Από την ερώτηση 3, ενότητα III] Μιλάω με τους Αλβανούς, έχουμε πολλούς εδώ. Κι η γυναίκα μου άμα ήξερε θα 'ταν καλύτερα, γιατί χρειάζονται στο λιμενικό. Αλλά δεν είναι απ' το χωριό αυτή, δε μιλάει.